

HÍD

IRODALOM • MŰVÉSZET
TÁRSADALOMTUDOMÁNY

PAP JÓZSEF, ÁCS KÁROLY
ÉS BOGDÁN JÓZSEF VERSEI
APRÓ ISTVÁN, MONOSZLÓY DEZSŐ,
KUKORELLY ENDRE ÉS MILORAD PAVIĆ NOVELLÁJA
SZABÓ PALÓCZ ATTILA KISREGÉNYE
TOLDI ÉVA, BELA DURANCI
ÉS MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ TANULMÁNYA
HERCEG JÁNOS ESSZÉJE

KÖNYV-
KÉPZŐMŰVÉSZETI KRITIKA

1992

Március

HÍD
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT

Alapítási év: 1934
LVI. évfolyam

Fő-és felelős szerkesztő:

Bori Imre

Szerkesztő:

Toldi Éva

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bordás Győző

Gerold László (kritikai rovat)

Műszaki szerkesztő:

Maurits Ferenc

TARTALOM

- Pap József* versei 117
Ács Károly: Kisebbségi epigrammák 123
Apró István: Pénelopé szerelmei (*novella*) 125
Bogdán József versei 140
Monoszló Dezső: Sivatagi pók (*novella*) 142
Kukorelly Endre: Semmilyen ügy (*novella*) 157
Milorad Pavić: A tüsszögő ikon (*novella*) 160
Szabó Palócz Attila: Kati a tauroszok között (*kisregény*) 167

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

- Toldi Éva*: Csendéletek háborúval (*Versek éve 1991*) 188
Bela Duranci: Ritmus és forma (*A hetven éve elhunyt Pechán Józsefről*) 191

PAP JÓZSEF VERSEI

MEGINT A MADÁRRÓL

Megint a madárról,
és most csak azt,
hogy ne némuljon el,
ne hagyja abba énekét,
a fájdalmában és jókedvében
égiekhez és földiekhez szólót,
amint reggelente belépek a kertbe;
hiszen miatta teszem, a gátlástalan
és szeplőtelen fogantatású szózatért,
amit aztán naphosszat buzgón és némán
felmondok magamba mint evangéliumot,
hogy föloldozzam – ha egyáltalán még
föloldozható a szó – esendő voltomat.

VARÁZSIGÉK BETŰRENDES OSZLOPSORA

*Háborúk és más rontások ellen.
Elmondani naponta egyszer
hajnali vagy esti szürkületben*

I.

akarjatos
álmodjatos
béküljete
cipeljete
csókoljatos
daloljatos
eszméljete
ébredjete
figyeljete
gerjedjete
gyürkőzzete
horgadjatos
igézzete
ígérjete
juttassatos
kérdézzete
lódítsatos
lyukasszatos
maradjatos
neveljete
nyikkanjatos
okuljatos
óhajtsatos
öleljete
örködjete
pereljete
ránduljatos
sugalljatos
szeressete
térítsete
tyúkásszatos
ujjongjatos
újuljatos
ültessete
vonzódjatos
zajongjatos
zсібongjatos

II.

arassatos
áldozzatos
bomoljatos
cikázatos
csettintsete
dohogjatos
edződjete
évődjete
falazzatos
görnyedjete
gyalázatos
hajoljatos
ingassatos
ítéljete
járuljatos
korholjatos
lárházatos
lyuggassatos
merengjete
növezzete
nyelveljete
okoljatos
ólmozzatos
örüljete
órlődjete
piruljatos
rugdaljatos
simuljatos
szorozzatos
tapintsatos
tyúkásszatos
unszoljatos
újítsatos
űrítsete
válasszatos
zokogjatos
zsongítsatos

III.

aludjatos
ápoljatos
bólintsatos
cifrázzatos
csapódjatos
döngessete
epedjete
érveljete
felezzete
gürcöljete
gyászoljatos
hódoljatos
iszkoljatos
íveljete
jósoljatos
kiáltsatos
lapítsatos
lyukadjatos
morogjatos
nevessete
nyűszítsete
okádjatos
ódzkodjatos
övezzete
őrzítsete
poroljatos
rikongjatos
sodródjatos
számlázzatos
táncoljatos
tyúkásszatos
utáljatos
újrázzatos
vetkőzzete
zorduljatos
zsendüljete

RIPORT

Egy szabadosan viselkedő
(majdhogynem azt mondtam, ismerős)
gerlepár hosszan tartó
előjáték után
itt élte meg,
jegenyefenyőnk széttárt karjain,
vágyai beteljesülését.
Amikor a második csésze
kávémat szürcsölgettem
kerti kőasztalunknál
a tűző napon.

A RANGIDÓS TELEPÜLÉS

Nincs kizárva, hogy a Sárgapart
temérdek lyukból, homályló üregből összeállt
partifecske-települése több nemzedéknek
lett bölcső-, lakó- és óvóhelye,
mint szülőhelyem, Becse, amely – Istenem,
hogy eljár az idő! – már kilencszáz éves
(főltéve, hogy lemondunk elődeiről, ami
nem valami épületes állásfoglalás,
hiszen ily földrajzi adottságokkal
megáldott tájon kőkorszakbeli
őseinknek is megakadhatott a szeme),
szóval, szülővárosom, Becse, még nevére
korlátozva is, maholnap
ezeresztendő lesz, és nem ok nélkül
büszkélkedhetünk vele. Ha egyáltalán
büszkélkedhetünk. Mert relatív dolog ez,
s embere válogatja, hogy mire is büszke.
Ha áttekinteném – a tudálékosság
gyanúját is magamra vállalva –
hogy az egyidős városok közül
melyik mire vitte, s miféle szerepet
játszott fennállása óta (az ugyancsak

jubiláló Berlint említénem fel, mely
 Becséhez képest, ugye. . . nos, ez a Berlin
 fennállásának éveit véve alapul
 a mi Becsénknek kisöccse csupán!),
 bizony, nem egy esetben lesújtó eredményt
 kapnánk rózsás távlatú települések
 sorsának alakulásáról.

A Tisza mentén cseperedtem fel. Maradék
 intuíciómmal hajlamos vagyok az emberi nem
 boldogságának, boldogulásának kritériumát
 a lehető legelemibb tényezőire
 leszűkíteni, például a családi
 fészek összetartó melegére. Erről megint csak
 a Sárgapart képzete ötlük fel bennem:
 a leleményről tanúskodó barlangocskák
 zsongással teli biztonsága, az önmegtartás
 megnyugtató távlata. Felsorakoznak a bölcső-
 helyükhöz állhatatosan ragaszkodó fecskemenzedékek.
 A számba vehető települések sorában
 a Sárgapart mindenképpen rangidős lehetne.
 A Sárgapart, amely nyilván az idők kezdetétől
 nyújt biztonságos menedéket, meghitt, meleg otthont
 önfeledten szárnyaló lakóinak.
 És nem kétséges, hogy végezni fogja
 e rendeltetését az idők végezetéig.

Ó, AZ AKÁCOK

Mit mondhatok,
 szépet és jót,
 én, akinek
 talpába, tenyerébe,
 térdébe, ölébe
 – röstellem kimondani is,
 hogy még mijébe –
 szúródtak tüskéi, tövisei
 gyermekkorában a kisszálláson
 (négyzögben akácok övezték)

a csaholó kutyák rohamától
a legközelebbi fán
keresve menedéket;
mit mondjak róla,
tagjaimon, bőrömon viselve
a tőle szerzett
sajgás
heg-térképeit?
Mit az akácról,
amely ó, jaj – magyarul
még a nevével is szúr!

FELJEGYZÉS A HÁZRÓL

Az a valaki,
aki beköltözött a házba,
nem megy ki belőle.

Az a valaki,
aki kimenne a házból,
be sem költözött volna.

Ezt beszélik a házról.
A ház lakójáról.

KLAPANCIA A ROSSZ FOKOZATAIRÓL

Rossz
a szegénység;
mégse
reménytelenség.

Roszsabb
a betegség;
de az is
legyőzhető még.

Legrosszabb
az öregség,
mert az ám
nem átmenetiség!

EPIGRAMMA AKARNOKAINKRA

Rávarrnák magukat fentről az arctalan közre.
Szemtől szembe velük! Egy se legyen precedens!

KISEBBSÉGI EPIGRAMMÁK

ÁCS KÁROLY

EPIGRAMMA, KŐ HELYETT PORBA A MAGYAR SZÓ HARCOSAINAK

Nem szálltunk sasként magas égre, de hasra se estünk.
Úti göröngyök közt fénylik a porban a szó.

1992. I. 26.

EGY UTCATÁBLA LEVÉTELÉRE

*Az újvidéki Fehér Ferenc teret jelölő
tábla nincs többé a helyén.*

Nem nevedet: teredet vették csak, mint ahogy adták,
Engem név nélkül vár terem: ölnyi verem.

1992. I. 31.

RÉGI BARÁTAIMNAK, AKIK MÁR NEM IS KÖSZÖNNEK

Úgy, szót váltani is rühellünk, régi barátok?
Hűlő vér ütemét fájva dobolja a szív.

1992. II. 1.

HAJTÓVADÁSZAT KÖLTŐKRE

Cs. B. letartóztatása okán

Rajta, vadász, fogd-vágd! Ha ki nem készíted a költőt,
ő szerkeszt ki. . . Oda – bőrrel együtt – a pofád!

1992. II. 8.

A JÓSÁG HATÁRAI

Méghogy békés álmodot kívánjunk a gonoszoknak?
 Álmunkban se leszünk *ennyire* jó balekok!

1992. II. 10.

JÖTTMENTEK

Én volnék idegen jöttment jöttment idegennek?
 Ő jött, s én megyek; ő elszel, én maradok.

1992. II. 11.

EGY KIS TÖRTÉNELEM

M. P. és F. E. figyelmébe

Nándor, Szendrő, Ó-Pozsaszin, Kevevára, Galambóc,
 Valkó, Újlak, Eszék, Bács, Böki, Száta, Boró;
 Tinnin, Zengg, Kapronca, Verőce, Szabács, Haram, Erdőd –
 ősi magyar várak? Á, dehogyan! Új krajínák. . .

1992. II. 21.

BOLDOG HULLA

Gyűjtogatónk tüzet olt; mosolyát próbálja a gyilkos.
 Jó, hogy meghaltam! – mondja a hulla. S örül.

1992. II. 22.

VESZÉLYEZTETETTSÉG

Csitt! Gondolni se merd, hogy holmi veszély fenyegetne!
 Míg sziszeg a kése, csak feni: nincs nyakadon.

1992. II. 27.

PÉNELOPÉ SZERELMEI

APRÓ ISTVÁN

I.

Pénélopé a macskájával a tükör előtt ült. Elgondolkodva igazított valamit nemrég rövidre nyírt fekete haján, a nyakékkal babrált kicsit, azután pedig keze megállapodott az alaposan felpóckolt s így kívánatosan kibugyanó keblén. Az égszínkék selyem foglalkoztatta, amelyet délelőtt egy kalmárnál látott, és a lenge ruha, amelyet varrathatna belőle. Nézte magát a tükörben, ujjai lassan sétáltak a csaknem áttetsző blúz fodrai között. Hátradőlt a nagy fonott karosszékekben, elnyújtózott, s szemét lehunyva átadta magát az érintéseknek és a lassan éledő borszongásnak. Tudatában gyengéden félretette a selyemruhát, elégedett sóhajtással nyugtázta, hogy már nem hagyhatja abba a simogatást.

– Így. Ez az – gondolta még vidám kajánsággal. – Ahogyan az már illik urát messzi vizekről visszaváró asszonyhoz.

Keze a térdhajlatnál járt, ujjai birizgáló matatással keresték a virágos szoknya csipkével kivarrott szélét. Megtalálták, s innen simuló tenyérrel indult felfelé a kéz, maga előtt tolva a könnyű anyagot a selymes, puha és egyre lázasabb bőrön a fehérítő comb buja hajlata felé. Pénélopé gondolatai le-föl száguldoztak a jól bevált ábrándképek, édes képzelgések között. Melyiket válassza – de gyorsan, mert a kéz már szinte áttetsző bőrön jár, már könnyű forró párát érzekelnek a kifinomult ujjbegyek, a kézfej pedig a másik combot súrolja, egyszerre kétfelé simogat, s a comboknak engedniük kell, különben elakad a finoman surranó siklás, a forró pára egy pillanat alatt lecsapódik, és nedvesen rabul ejti a kezet. A combok engedelmesen nyílnak, de éppen csak annyira, hogy a gyengéd tenyér, az ártatlanságot tettető kézfej és a nagyon is céltudatos ujjbegyek egy pillanatra se szakadjanak el a pihés bőrtől.

Csak amikor az ujjak végre gyengéd turkálással elmerülnek a nedveség és a forróság fokozhatatlan beteljesülésében, a combok csak ekkor zárulnak össze ismét, szenvedélyesen és erőszakosan végképp magukba szorítva a kezet. A simogatásnak most már semmi jelentősége, túlhaladott, vérszegény kihívás, a meleg, satuba szorított kéz maga is átalakul, az ujjak előretolt állásával együtt szoríthatóságával, préselhetőségével egyetlen célszervvé válik, s mozgását most már nem a kézfej és az alkar apró inai irányítják, hanem egyenesen a vállból kap erőteljes nyomtatékot, türemkedő, elernyedő, majd még görcsösebb, befelé kényszerítő löketet. Pénelopé ekkor már nem tudja visszatartani az apró sikkantásokat, s a toalettasztalkáról egy heves lábmozdulattal tucatnyi apró tégelyt, fésűt, brossot és egyéb csecsebecsét sodor le.

Ekkor kopogtatnak, halkan, de határozottan, és Pénelopé, tudatának azzal a kicsiny részével, amely még a valóságban ragadt, biztos benne, hogy csak férfi lehet, mégpedig olyan valaki, aki nem először lépi át hálószobája küszöbét.

– Annál jobb – sóhajtotta, és szeme elől hagyta elröppenni a színes fantáziaképet, de meg sem próbálta lerántani hasára gyűrődött szoknyáját, s keze sem mozdult öléből. – Legalább elmarad a hosszú és unalmas bevezetés.

A belépő tekintete azonnal megakadt a karosszék két oldalán kandi-káló, magasra felhúzott térdeken, s ugyanabban a pillanatban a tükörben megpillantotta a telt combokat meg a közékük tapadó kezét. Pénelopé szeme szelíden parázslott a tükörben, szemhéja lassan lecsukódott, majd egy hosszú pillanat múlva ismét felpattant. Több volt ebben, mint hívás, biztatás, a látogató szó nélkül engedelmeskedett.

Pénelopé mindig habzsolva szeretkezett, mintha utoljára ölelné férfit. Ez azután vonzotta is, taszította is látogatóit. Szerelmi marcangolásai után a legtöbb férfi sokáig nem jelentkezett, sőt egyenesen kerülte a házat. Önérzetüket és nemi szervüket féltették a nekivadult nimfától. Előbb-utóbb azonban visszatértek, mert fantáziájukat izzásban tartották az emlékképek, s egy idő után nem tudtak többé ellenállni. Pénelopé pedig éhesen rájuk vetette magát, hátha egyszer csakugyan végleg elmaradnak. Pedig a valóságban sohasem szenvedett hiányt, éjszakáit többszörösen bebiztosította. No hiszen, szép is lett volna, ha gondjai támadnak, ha a cédrusfa lábú ágyon egyedül kellett volna epekednie Odüsszeusz után, hiszen ott lebzelt naphosszat házában a kérők élettől duzzadó csapata, s ha gond volt, úgy a választás volt a legnagyobb, melyikért intsen előbb – a szelídebbért, az erősebbért, a szebbért, a magasabbért?

Előfordult ugyan, hogy néha szeszélyes természetének engedve elvult az ifjak szeme elől, és ilyenkor az erényben tobzódott úgy, mint előbb a féktelen örömkömben. Előszedte poros rokkáját, késő éjszakáig görnyedve font, leplet szőtt, hímezett, sőt még sírt is, az ágyra vetette magát, és szenvedett vigasztalan magányában. Idővel persze elege lett a sorvadozásból, bort hozatott és prédát kiéhezett, keselyűként marcangolni vágyó indulatának.

A kérők odalent ezt is megszokták már, vidáman kártyáztak és ittak, türelemmel találgatták, ki lesz az első, akit Pénelopé magához hív. Dicselkedve emlékeztek előző szerepléseikre, és számolták a napokat, mert amióta az éles eszű Elatosz egy este, amikor már harmadnapja hiába vártak a ház asszonyára, halálos komolyan bejelentette: „Pénelopé ma sem jön közénk. Vértó p.-val Odüsszeuszra emlékezik. . .”, szóval, amióta először hahotáztak hatalmasat a kaján tréfán, azóta sohasem mulasztották el a számvetést, ha odafönn felhangzott a rokka kattogása, és a számítás általában egezett.

– Oly jó volna veled élni – sóhajtott Pénelopé, és a látogató melléhez furakodott. Bágyadt, álmodozó arcot vágott, hízelegni akart, bár nem annyira az összevont szemöldökű, kínosan feszelő embernek, inkább saját magának. Próbálta sajnáltatni magát, a hízelgő szavak csupán viszonthízelt voltak hivatottak kicsikarni. A férfi bosszúsan nézte a mennyezetet, nem volt kedve a nyálkás színjátékhoz, fáradság érezte magát, kicsit feslettnek is a mérsékelt óhajtott ölelés után. Sokkal jobban szeretne volna, ha az asszony hallgat, különösen az émélyítő ömlengéstől megkímélhetne volna, annak már nála naivabbak sem dőlnek be, de nem volt mit tennie.

– Tudod, hogy nem lehet – válaszolta fakó hangon, és igyekezett legyűrni magában a feltoluló ingerültséget, amelyet saját visszafojtott hangja még csak fokozott, mert kicsengett belőle a hamisság és a tehetlenség.

– Tudom – sóhajtott Pénelopé, és a látogató remélte, hogy ennyivel beéri, nem teszi hozzá a szokott rémségeket: „Igen, neked feleséged, a boldog családi életed, nekem meg. . . no persze, Odüsszeusz. . .”

Nem, ezt most nem tette hozzá Pénelopé, de ott volt a hallgatásában, ügyesen kivárta a csendet, amíg a hálószoza levegője lágyan rezonálva elsuttogja a sokszor elhangzott szavakat. A férfi megborzosgott, és gyomra is rándult egyet a parfüm és testszagú ájer émélyítő sugallatától. „Minek is jöttem megint ide?” Mozdulni szeretett volna, de nem volt miért, a távozás, az öltözködés és magyarázkodás pedig olyan ri-

asztóan bonyolultnak és fárasztónak ígérkezett, hogy egyelőre gondolni sem mert rá. A hatásszünet pedig lejárt, és tudta, Pénélopé rögtön megszólal, akárhogy is fohászkozik, hogy legalább még egy percig maradjon csendben.

– Tudod, én olyan szerencsétlen vagyok. Boldogtalan. Megöl ez az unalmas kisváros ezen az isten háta mögötti szigeten, a bárgyú nép az ostoba szokásaival, a rosszindulatú intrikáikkal, belefulladok ebbe a szörnyű állóvízbe. Tudod, utazni szeretnék, elmenni valakivel valahová, ahol mindig nagy társaság van, ahol érvényesülhetne a tehetségem, ahol megcsodálnák a ruháimat, az ékszereimet. Megértesz, ugye?

Nem, most tényleg nincs ereje az ezerszer eljátszott negédes színjátékhoz. Meg sem próbálja elrejtetni arcán a közönyt.

– Álmos vagy?

Lehunyt szemmel is magán érezte a szomorú tekintetet, és önkéntelenül összerándult, amikor a gyöngéd simogató kéz a combjához ért. A mozdulatot sután átmentette egy ölelésbe, és a nő száját kereste, hogy még idejében beléfojtsa a szenvedő szemrehányást.

Pénélopé látogatója enyhén szemerkélő esőben baktatott hazafelé. Fintorgott a borús égre, az utca kövére, a vedlett házfalakra, szerette volna valahogyan kiköpni az elmúlt éjszaka csömörét.

– Mielőtt kiléptem a kapun, szétpillantottam jobbra is, balra is, csak azután surrantam ki, mint egy patkány a szaros csatornából. . .

Utálta magát ezért a körülpillantásért, a fal melletti patkánysurranásért, és mert tudta, ez csak része a játéknak, amelybe már jóval előbb belement, még akkor, amikor délután otthon elhatározta, hogy meglátogatja Pénélopét. Vagy már reggel elhatározta? Esetleg már előző este, amikor lefeküdt, és hűsen, izgatón testéhez simult az ágynemű? Ismerte már magát, nem folytatta a számvetést. Az ember nehezen csapja be önmagát. Ha már egyszer agyába férkőzött a gondolat, hogy elmegy, akkor biztosan meg is teszi, hiába odázgatja el az indulást, gördít apró kis akadályokat a megvalósulás elé. Ezért jól tette Pénélopé, hogy rögtön az ágyába húzta, és elmaradt a suta, kínos ceremónia, valamiféle ostoba látszat bizonygatása, hogy tulajdonképpen valami másért jött.

Nem folytatja a számvetést azért sem, mert tudja, nem utoljára bújít Pénélopé ágyába. Nincs értelme semmiféle fogadalmat tenni. A csömör és az utálat pedig kísérni fogja még pár napig, azután elmúlik.

– Pedig rendesnek kell lennem. Legalább ennyit.

Ha ingerültségének a család issza meg a levét (már megint), akkor megette a fene.

– Nem lehetek személtáda.

A kimondott szavak azonban nem nyugtatták meg. A szavak hitele az ő lelkiismerete kellett volna legyen. Egy patkány surrant tova a fal tövében, utálatos pikkelyes farka fűgén síklott utána. Egy patkány szavainak hitele, egy patkány lelkiismerete.

Belépett a fürdőszobába, és magára zárta az ajtót. Pillanatnyilag az is megnyugtatta kicsit, ha gyorsan és alaposan lemoshatja magáról az idegen, nyálkásan tapadó test szagát.

II.

Pénélopé egy tálból szőlőt csipegetett, és eltűnődve olvasta a levelet. Alig egy perce ért haza, és fáradt volt, nem is annyira az egész napi rohangálástól, inkább a kényszerű játéktól, a környezet, az emberek diktálta szakadatlan képmutatástól. Egyedül volt, és éppen fájó magányát kellett nap mint nap díszes csinnadrattával körülhordoznia. Nem ember volt már, nem hús-vér asszony, hanem eszmény a többiek szemében, ráerőszakolt erénye levethetetlen volt, mert másoknak volt szüksége rá, mint ahogyan Krisztust sem segítették le imádói a keresztről immáron kétezer éve.

Ez a levél más. Már a puszta tény, hogy neki írtak, boldoggá teszi, ki ragadja naftalinszagú világából, mert ember szól benne emberhez, egy rokon lélek üzen, és istenem, segítséget vár, tőle vár segítséget, akihez mindenki csak színpadias részvétellel szokott közeledni! Alig ért a sorok végére, újakezdte az olvasást.

„Kedves Penelopeia, barlangom legmélyén ülök, újra a Turandotot hallgatom – egyfajta önkínzás, a nyár kínálkozó puha párnái és az elmúlt évek cinikus visszaröhögése már-már nevetségessé teszi e nyúlós pillanatot, de a művészet mégiscsak szent, és törpe tudatom kénytelen az örök szép előtt behódolni. Az értetlenség és a közöny ezt nevezi gyöngeségnek. Ám legyen. »Uram, könyörgöm, hadd könyörgöm hozzád. . .« – életem legszebb, legfájdalmasabb és leggyámoltalanabb perceinek bölcsője, amit tagadni értelmetlenség, no meg úgysem érti senki. Megint csak annyi baj legyen. Nyáresték hipermagányos újjálehelése, miközben egyformán bizonytalan az emberi kapcsolatok megannyi szövevénye, mint a lét maga, amikor mindegy, hazudnak-e az emberek, vagy csak én vagyok tévedésből közöttük, éppen most, ebben a korban, hiszen a kozmikus térből is csak egyetlen tartós élményem maradt: a tér tudata, a végtelen magányosság tudata.

(Különös hülyeség, hogy csodálatos és barátságos atmoszféránk kék kupolája alatt sem tudunk egy fészeknyi meleget összehordani.) Nem, ez nem lemondás, nem rezignáltság, azon, azt hiszem, már túl vagyok. Végül is mindig van hová menekülni – bár igaz, eszemben sincs a menekülés. Különben is, olyan kevés valóságos vállalnivaló van. Lelkünk (lelkiismeretünk) százezer kilós – legalábbis a tehetetlenségéből ítélve.

No de ennyit a bölcselkedésből, nem akarlak untatni, drága Penelopeia. Ezt is csak azért írtam le, hogy lásd, hozzád hasonlóan gondolkodom, és meg tudom érteni magányod igazi súlyát. Sokat gondolkodtam rólad és eddigi találkozásainkról. Már régóta tudom, hogy ezek a véletlen találkozások új tartalmat érlelnek számunkra, csak egyelőre mindketten tagadjuk, vagy újra és újra elodázzuk a beismerését, ismét a véletlenre bízva a vágyott beteljesülést. A véletlen azonban ritkán játszik az ember kezére, inkább csak unos-untig ismétli ugyanazt a helyzetet, találkozunk, beszélgetünk, önkéntelenül megszorítjuk egymás kezét, és jövőt kutató pillantással búcsúznak egymástól. Tudod te is, ez már sokszor, túl sokszor megtörtént velünk. Eljön a pillanat, amikor az ismétlés csépléssé válik, amikor a gyümölcs nem érik többé, hanem puhul, fonnyad. Ilyenkor kell az embernek a véletlen suta kezéből a saját kezébe vennie a cselekvés szálát – hát ezért írok most, Penelopeia.”

Pénélopé felemelte szemét a levélről, gondolkodott. Felállt, az íróasztalhoz lépett, papírt, tollat szedett elő, ám itt elakadt.

– Nem írok neked – suttopta. – Gyere!

A várakozás napjai következtek. Percről percre valóságos fizikai kínal araszolta át a céltalan délelőttöket, a süketen tespedő délutánokat. Nem tudta, mikor és merről fog eléje toppanni az, akit vár, de biztos volt benne, hogy eljön. El is jött, okosan és csendben. Nem titokban, de úgy, hogy mikorra kell, ketten maradhassanak, s reggel nyugodtan asztalhoz ülhessenek a ház népével. Pénélopé utólag is csak hitetlenkedve rázta a fejét, ha erre a finom, ügyes manőverre gondolt.

– Egy kicsit azért bánt a lelkiismeret – mondta akkor éjjel két ölekezés között.

– Amiért megcsaltad Odüsszeuszt? – kérdezte a férfi mosolyogva. – Ami itt csalás, azt már régen elkövetted, mint ahogyan én is régen elkövettem, amikor még nem is beszéltünk róla. Kívántál engem, szeretél engem, mit sem változtat, hogy eltitkoltad. Ha most mégis megtetted, amire vágytál, az csak azt jelenti, hogy nem csalod magadat többé. Különben is, a mi ölekezésünk nem a jelenbe tartozik, adósak voltunk vele magunknak valahonnan a múltból, ifjúságunk idejéből, amikor

még nem is számított volna bűnnek, de elmulasztottuk, s most meg tesszük, hogy megnyugodjon a lelkünk, és visszahelyezzük a múltba, a maga helyére. Beszélni persze nem szabad róla senkinek.

– Senkinek – bólintott Pénelopé.

– Senkinek – suttopta a férfi.

– Arra gondolok – szólt Pénelopé később hirtelen elszorodva –, hogy másként is történhetett volna minden. Ha ott az első találkozá-sunkkor a folyóparton. . . Emlékszel?

A férfi bólintott, és megsimogatta Pénelopé hosszú, gesztenyebarna haját. Itt-ott ősz szálak vegyültek a hajba, ezen eltűnődött, túl korainak vélte őket. Az asszony folytatta:

– Nem tudom, hogyan is lesz tovább. Félek a jövőtől. Szeretlek, és ezt nehéz lesz eltitkolni, nehezebb, mint eddig, amíg magamnak sem ismertem be. Jó lenne, ha barátok lennénk, ha nem folytatnánk megalá-zó, titkos viszonyt. Az mindent elrontana.

– Ne félj, én nem leszek a legyilkolt kérők között.

Reggel, mielőtt kilépett a szobából, Pénelopé még egyszer az alvó férfi fölé hajolt.

– Még egyszer. Csak még egyszer.

– Tudod – szólalt meg az, a szemét fel sem nyitva – te olyan más Pénelopé vagy. (Igen, ismertem másikat is.) Olyan, hogy kedvem lenne Odüsszeusznak lenni.

– Psszt! Senkinek – súgta Pénelopé, és kiosont a fürdőszobába.

III.

Pénelopé beharapta ajkát, és töprengve figyelte barátnőjét, aki már vagy két órája megállíthatatlanul karattyolt ruhákról, eljegyzésekről, válásokról, egyszóval mindenféléről, amiről egy traccspartin szokás. Mindjárt belépésekor észrevette rajta, hogy nem véletlenül jött, valami mondani akar, valami kapitálisat, de nem egykönnyen böki ki, ő pedig képtelen rájönni, mi lehet az. A lázas gondolkodás teljesen lekötötte, alig figyelt a bugyborékoló szóáradatra, csak néha szúrt közbe egy-egy udvarias megjegyzést, tudta, hogy a lényeges közlendőnél úgysis megváltozik a csacsogó hangsúly, azt nem szalasztja el. A vendéget szemmel láthatóan cseppet sem zavarta, hogy nem figyelnek rá, feszte-lenül mondta a mondókáját, közben mindent számba vett a szobában, és átmenet nélkül szóvá is tette megfigyeléseit.

– Nahát! – kiáltotta a félig nyitva felejtett ruhásszekrénybe kukucskálva. – Azt a kék selyemruhát nem is láttam rajtad! Nem túl rövid? Ó, és még felvágás is van rajta, slicces! Eléggé kihívó, nem gondolod?

Pénelopé most már alig lepezett idegességgel nyúlt a pohara után, és kimért mosollyal, semmitmondóan válaszolt, de a kérdezőt kielégítette, láthatóan ezt is jól megjegyezte magának. A vendég hirtelen felállt, menni készült, Pénelopé ülve felejtette magát, és még fel sem ocsúdhattott gondolataiból, a másik már tett is néhány fitymáló megjegyzést a sarokban álló vázára, arra, amelyet alig egy hónapja kapott egyik hódolójától, és amit a látogató legutóbbi ittjártakor agyba-főbe dicsért.

Már az ajtóban álltak.

– Most – gondolta Pénelopé, miközben a másik éppen a szörnyű hőségre panaszkodott. – Most fogja elmondani.

– Hát akkor, szervusz, szívecském – csicseregte a vendég, és kinyitotta az ajtót. Egy darabig mozdulatlanul állt, mintha egy pillanatra elfeledkezett volna a forgatókönyv utasításáról, majd határozottan kilépett, és rögtön meg is perdült.

– Jaj, majdnem elfelejtettem, pedig hát, ugye, neked ez fontos lehet. . . A férjem reggel a kikötőben járt, és azt mondják. . . Szóval azt beszélik, Odüsszeusz a szigeten van.

– Ugyan, beszélnek! Mindig beszélnek – válaszolta Pénelopé, erőtlenséggel küszködve.

– Hát. . . nem tudom – szolt a másik, élénken fürkészve a nyugodtnak látszó arcot. – Lehet, hogy most komoly. . . Na, mentem!

Pénelopé magára maradvra leroskadt egy székre, és egy pillanatra elhagyta magát. Igen, tudta, hogy valami nagy lap van a kezében, azért is mert annyira szemtelenkedni, de erre azért nem számított. Most mi legyen? Barátnője ceremóniája nem tette kétségessé, hogy a hír igaz, vagy legalábbis igaz lehet, akármilyen szóbeszéd miatt nem komédiázik annyit. Odüsszeusz tehát majdnem biztosan a közelben van.

Pénelopé tisztában volt azzal, hogy egyszer eljön majd ez a nap, százféléképpen is elképzelte a nagy találkozást, amelyet természetesen jól előkészít majd. Rémulten kapkodta tekintetét ide-oda a szobában, úristen, csak itt, ebben az egy helyiségben mennyi a tennivaló, hát még az egész ház, és tulajdonképpen az egész város, az egész sziget, az egész világ, a fene egye meg! Régebben kész haditerveket szőtt a különböző tennivalók sorrendjéről és mikéntjéről, ha majd a nagy csavargó jöttét hírül veszi, de mostanában valahogy nem gondolt rá, teljesen készületlenül érte a hír, no meg azután minden álmában úgy szerepelt, hogy

Odüsszeusz közeledtéről jó előre tudomást szerez, még amikor a szomszédos szigetek valamelyikén dőzsöl a közeli hazatérés öröme. El sem tudta képzelni, hogy férje elhúzzon hajójával a rég nem látott atyafiak szigetei mellett, és elmulasszon egy jó kis ünneplést, borral jól megöntöződő lakomát, hiszen ahogyan emlékszik rá, még egy kocsmá előtt sem tudott elmenni anélkül, hogy be ne térjen, és fel ne hajtson valamit.

– Biztosan kikészült már a gyomra meg a mája – tűnődött, kis időre megfeledkezve a rá váró tennivalókról. Észbe kapva gyorsan a szobalányért csemetett, parancsokat osztogatott, első dolga volt egy bizalmas cselédét a kikötőbe küldeni, hogy derítse fel, hol tartózkodik Odüsszeusz, és mi a szándéka. Néhány kérés is a városba küldött ugyanezzel a feladattal. Ezután sorra telefonálta ismerőseit mindenféle ürüggyel, hátha valamelyikük fontos információval szolgálhat. Semmi eredmény. Várta a felderítőket.

Estefelé sorra visszazsálingóztak a kiküldött kémek, azzal, hogy se hírt, se hamvát nem lelték Odüsszeusznak. Egyedül Elatosz, az egyik kérés jelentette, hogy alighanem megtalálta a szárnyra kelt szóbeszéd forrását Euimaiosz, a disznópásztor személyében, aki reggel azzal rontott be a kikötői csapszékebe, hogy rozzant tanyáján vendégül látta elvesztettnek hitt gazdáját, aki rongyos koldusként érkezett Ithakába. Elatosz már alig tudott néhány értelmes szót kiszedni belőle, mert egész nap ivott az örvendetes esemény alkalmából, és folyton csak fenyegetőzött, bosszút, vérfürdőt emlegetett.

– Megkérdeztem tőle – mesélte Elatosz –, hogy na és, hogyan jutott el Ithakába a te híres gazdád, mert hogy galog jött volna, vélve se vélném, a kikötőben pedig senki se látta. Azt mondta, valami fajankók hozták hajón, kitették a fővenyre a városon túl, és elszeleltek.

– Koldusként? – motyogta Pénelopé, amikor egyedül maradt. – No hiszen, szép is lenne, ha így térne haza az a fényes Odüsszeusz! Ha mind elitta volna a trójai kincset meg a drága hajót! Olyan nyelvelevest tálalnék neki, hogy azon nyomban tengerre szállna megint újabb tíz évig bolyongani!

Így duzzogott magában Pénelopé, lassanként megnyugodva, és hozzáfogott újra előszedni a kérők hirtelen ládába dobált, szebbnél szebb ajándékait. Barátnője jutott eszébe, és arcán gúnyosan bujkáló mosollyal elővette az égszínké selyemruhát. Azt fogja felvenni ma este, hadd szikrázzon a kérők szeme! Dúdolván ült a tükör elé kontyba csavart, szőke fürtös haját kifésülni.

Ezután pedig olyan lendülettel peregtek az események, hogy azokat többé sem Pénelopé, sem az istenek befolyásolni nem tudták, de talán maga Odüsszeusz sem, aki az egész kalamajkát elindította.

– Hát te jól elláttad magad – csapott Odüsszeusz az isteni kondás vállára, aki a hasztalan fenyegetőzésbe belefáradva elszundított a csapszéki asztalra borulva. – Gyere, indulunk!

A sötét utcákon botladozva a kondásba lassanként visszatért az élet.

– Senki sem hitte el, hogy visszajött – mondta.

– Hehe, még szerencse – kuncogott Odüsszeusz. – Különben is mondtam, hogy tartsd a szád.

– Én tartottam, de a bor megoldotta.

Odaértek a fényben úszó palotához. Odabent éppen nagyot hahotáztak valamin. Odüsszeusz kibontotta zsákját, és egy vadonatújt automata puskát vett elő belőle.

– Húha, ezt hol tetszett venni? – kérdezte az emberek elseje, Euimaiosz, a kondás.

Odüsszeusz önérzetesen mosolygott, és büszkén végigsimított a fegyveren.

– Szicíliában egy fűszeresnél. Kézigránátot is vettem, meg egy kiló ementálit.

– A gránát is itt van?

– Á, az elment ott helyben – legyintett a sokat túrt férfiú. – Belekeveredtem valami kocsmái verekedésbe. De az ementáliból van még egy darab – csapott a táskájára. – Hanem neked is kellene valami fegyver.

– Jó lesz ez nekem – markolta meg a saroglyához támasztott jókora lapátot a kondás. – Célozni meg úgysem tudnék.

– Hát akkor mehetünk.

– Én kint maradnék – jegyezte meg halkan Euimaiosz, és Odüsszeusz szigorú tekintetét látva gyorsan hozzátette. – És ha valaki megpróbálna menekülni, jól fejbe vágom a lapáttal, jó?

Odüsszeusz megadóan intett, és a kondás megkönnyebbülten húzódott a homályba.

A teremben ismét felhangzott a hahota, Elatosz délutáni küldetését beszélte el, és éppen ott tartott, hogy a kondás látomása szerint Odüsszeusz rongyos koldusként járja a várost, és véres bosszúra készülődik. Antinoosz a kardját csapkodta nevetésben. Eurümakhosz majd megfulladt egy pofa bortól, amelyet hasztalan igyekezett lenyelni a nagy röhögésben. Ekkor az ajtó közelében ülők hirtelen elhallgattak, a

többiek is hitetlenkedve fordultak arrafelé.

– Ez meg ki? – adott hangot elsőnek Ageláosz a csodálkozásának.

Bozontos szakállú, hosszú, zsíros hajú öreg állt előttük, rongyos farmernadrágban, szakadt, kockás ingben, nyútt Adidas tornacipőben.

– Valami öreg hippi – jegyezte meg fitymálva Eurümakhosz, és kényesen végigsimított makulátlanul fehér leplén, majd igazított valamit tehénbőr saruján. Az öreg dugdosott valamit a háta mögött, és kihívó, szemtelen nyugalommal mustrolta a társaságot. Mindannyiuknak az Elatosz emlegette koldus járt az eszében, Eurümakhosz fel is mordult idegesen:

– Mire vártok? Dobjátok ki ezt a vén hülyét!

– Hogy micsoda alakok vannak! – hüledezett Antinoosz, és azon tűnődött, hozzávágja-e az öreghez a zsámolyt, amin ült, és ahogyan azt a keze bizsergése kívánja, de azt állítólag csak az igazi Odüsszeuszhoz vághatja, ez az öreg meg itt egyáltalán nem királyi termet. Rongyok ide, rongyok oda, de ez az ember alacsony és pocakos, nem lehet Odüsszeusz, tehát zsámoly sem jár neki.

– Semmi zsámoly! – zárta le hangosan a kérdést, és a pohara után nyúlt.

– Uraim, nyilazástól eltekintünk, mert az hosszadalmas és kényelmetlen. Újítnak – szólott Odüsszeusz, és előhúzta a puskát.

A kérők elhülve nézték, a meglepetés a padokhoz szegezte őket, és talán rázendítenek újra a nevetésre, ha nem így folytatja Odüsszeusz:

– Rettenetes haragom pedig először is terád fog lesújtani, Antinoosz: „Jaj, te bizony szép vagy, de a szépségedhez eszed nincs”, satöbbi, te fogsz először fűbe harapni, mert még az előírt sámlit is sajnálod tőlem, te megátalkodott. Pedig benne van a könyvben, hogy hozzám kell vágnod. Vesszen az ilyen! – szólott, és egy rövid sorozattal átlőtte Antinoosz torkát.

Ezután elszabadult a pokol. Másodiknak Eurümakhosz fordult le a székről, a mellét érte a találat, és hullottak mindenfelé a rémült kérők, az eszeveszett kakofónia nem szűnt mindaddig, amíg Odüsszeusz ki nem lőtte az egész tárat. A beállt pillanatnyi csendben egy remegő fiatalember törtetett elő a holtak és sebesültek közül:

– Apám! Ne lőj, Télemakhosz vagyok, a te fiad!

– Nem is volt fiam – morogta Odüsszeusz, és új tárat kattintott fegyverére.

– Ahogy elmentél, akkor születtem.

– Hány éves vagy?
 – Tizennyolc leszek szemtemberben.
 – Hülye vagy. Én húsz éve mentem el – mondta Odüsszeusz, és tovább tüzelt. Amint elhallgatott a rémséges fegyverropogás, Pénélopé jelent meg a lépcsőn.

– Jesszusisten! Délelőtt takarítottunk!

Odüsszeusz a felborult padok és asztalok között bujkált, ellenőrizte, nem rejtőzött-e el valamelyik szerencsés kérő. Egy sem élt közülük, tiszta munka volt.

– Jó kis szerszám ez – ütött a puskájára. – Hát te? – fordult a sem élő, sem holt Pénélopéhez.

– Ezért fel fognak akasztani – rebegte a reszkető asszony.

– Mindegy. Athén akarta így.

– Mit beszélsz? Te teljesen meg vagy hibbanva – szólt Pénélopé megsemmisülten, és elájult.

Odüsszeusz elégedetten nyújtózott. Megkívánta a friss levegőt, fegyverét az ajtó mellé támasztotta, és kilépett a zsongó mediterrán éjszakába. Tüdejét éppen félig szívta a fűszeres levegővel, amikor Eumaios a lapáttal iszonyatosan fejbe vágta.

– Bocsánat – hebegte az isteni kondás, és élesztgetni kezdte a sokat túrt férfiút.

IV.

„Kedves barátnóm, végső kétségbeesésemben fordulok hozzád, mint egyetlenhez, akinek még elpanaszolhatom, mi bánt, s aki talán nem fordul el tőlem, és nem nevet ki. Az élet mindennapi nyomorúságával nem háborgatnálak, nem ér már annyit az én életem, hogy bárki terhére legyek panaszaimmal. Mégis, most szólnom kell valakihez, úgy érzem, összeroppanok vagy megtébolyodom, ha továbbra is magamba fojtom titkomat. Nem nagy titok, ne hidd, hogy eget rengető dolgokat tárok eléd, csak egy álom, ami üldöz az utóbbi időben, s amiről tovább hallgatni nem tudok.

Mindig úgy kezdődik, hogy káprázatos szép szobában ülök, bársonyos bútorok között, mesebeli pompás ruhában. Te is ott vagy, drága jó barátnóm, rajtad is fenséges szép ruha, és mindenféle úri dolgokról beszélgetünk. Aztán váratlanul bejelented, hogy Odüsszeusz megérkezett, és szörnyű bosszúra készül. (Jaj, azt elfelejtettem megjegyezni,

hogy nagyon fiatalok vagyunk megint, és isteni szépek abban az álomban.) Te elmégy, én pedig rémülten kapkodok, hogy rendbe tegyem a palotát, hogy eltüntessem a naphosszat dőzsölő kérők nyomait. A baj végül mégis bekövetkezik, Odüsszeusz betoppan, mind legyilkolja a délceg ifjakat, akik közül, nem is tudom, melyiket szerettem jobban. Minden vérben úszik, és minden olyan valószínűtlen, mégis érzem, hogy igaz, hogy valóban ott állok a töméntelen holttest között, Odüsszeusz pedig szörnyű, pocakos vénemberként elégedetten dőzsöli a kezét.

Nem tudom, mit jelent ez az álom, amely egyszerre káprázatos és hajmeresztő, de csaknem minden éjszaka visszatér, s már ébren sem tudok egyébre gondolni. Drága barátnóm, kérlek, ha tudsz, látogass meg, próbáljuk együtt megfejteni a rejtélyes üzenetet. Lehet, hogy halálomat, lehet, csakugyan Odüsszeusz visszatérését jelenti a látomás, lehet, hogy semmit sem, csak fáradt, öreg képzeletem játszik velem. Válaszolj vagy jöjj! Sokszor csókol a te Penelopeiád.”

Pénélopé gondosan lezárta a levelet, az asztal közepén hagyta, és öltözködni kezdett. Hálószerű fekete cérnaharisnyát vett fel, szintén fekete, csipke harisnyatartóval, mélyen dekoltált élénkpiros blúzt és rikító sárga rövid szoknyát. Nyakába vastag aranyláncot akasztott, kezére karkötőket, ujjaira nagy, köves gyűrűket húzott. A sminkkel már korábban elkészült, arcát vastag púderréteg borította, szemhéját és a szeme környékét kékeslila színnel bőségesen kimázolta, s egy fekete vonallal hangsúlyozta, amely a szeme sarkától messze kifutott a halántéka felé. Ajkát tűzpirosra festette. Mindehhez aranszínű, kigyóbőr mintázatú, igen magas sarkú cipőt vett fel, s ugyanilyen táskába rejtette végül a levelet is. A parfümről majdnem megfélekedezett, az előszobából sietett vissza, s bőségesen juttatott a bódító illatból a „megszentelt helyekre”. Felvetett fejjel, kecses riszálással lépett ki az utcára.

Délelőtt tizenegy volt, a kisváros tehetetlenül fuldoklott a gutaütött hőségben. Alig tett néhány parádés lépést, érezte, hogy a piros blúz a hátára tapad, combja tövéből pedig a harisnya alá csordul az izzadság. Két házzal odébb, a bolt előtt három suhanc álldogált sörösüveggel a kezében, s ahogy meglátták, elnémultak. Éppen csak feltekintett, s rájuk mosolygott. Mire a postához ért, lucskos volt az izzadságtól, s lába beledagadt a szűk körömcipőbe. Feladta a levelet, erejéből még egy kacér mosolyra is futotta a tisztviselő felé, de odakinn az utcán már nem tudott folyamatosan uralkodni magán, néha kiült az arcára a kín, fájdalmas biccenés lett a hercegnői lépésből, s egy óvatlan pillanatban

hatalmas pacnivá kente sminkjét, amikor kézfejével önkéntelenül letörölte a szemébe csorgó verejtéket. A suhancok most is ott álltak a bolt előtt, s még nagyobb megrökönyödéssel bámulták, mint az imént.

– Jézusom – mondta az egyik, és bohóckodva keresztet vetett, de nem nevettek.

Az aranszínű táskából nagy nehezen előkötötte a kulcsot, és betámolygott a lakásba. A hűvös szoba már első leheletével jótékonyan hatott rá. A nagy állótükörnél állapodott meg. Táskáját maga mellé ejtette, cipőit lerúgta, s egyre csak nézte a tarkabarka, csapzott öregaszszonyt maga előtt.

És ekkor lépett be Odüsszeusz. Bejött, ütött-kopott, ládaszerű kis bőrdönt dobott a heverőre, és elvetette magát az egyik molyrágta fotelban.

– Hát megjöttem, hercegnőm! – kiáltotta, és ültében kitarja karját Pénelopé felé. Az meg csak állt dermedten, és hol a tükörbe, hol meg a borostás, rossz arcú, de csillogó szemű csavargóra nézett a fotelban.

– Tudod, hogyan találtam rád? – kérdezte harsányan Odüsszeusz. – A nevedet már szinte senki sem ismeri a városban, alig tudtak útba igazítani. Aztán itt a környéken már tudtak rólad. Igen, errefelé már mindenki ismer. Kíváncsi vagy rá, hogy miről?

Pénelopé összerezsent, de nem mozdult. Persze, hogy ismerik. A kérők végeláthatatlan hada. . . Mind kért, és csak némelyik fizetett. . . Híres volt ez a ház valamikor, s a férfiak egymásnak adták a kilincset. Ki kérkedve lépte át a küszöböt, ki suttyomban járt ide, de minden valamirevaló férfi a városkában sötétben is eligazodott Pénelopé szobájában!

– Szóval, tudod miről ismernek? Ezek a suhancok mondták itt a bolt előtt: „Ja, az a hibbant vénasszony, aki úgy öltözik, mint egy tépett kakadu? Aki miniszoknyában riszálja nyeszlett fenekét, meg drótharisnyát húz a pipaszár lábára? Hogyne tudnánk, most vonszolta magát haza, olyan volt a feje, mint a feltörlőrongy, majdnem elájultunk a pacsulibúztól, ami kilométerekre követi. Oda mászott be, abba a sötét lyukba, ahol mindig le van eresztve a redőny, ott ni, az a zöld kapu.”

– Neem! – sikoltotta Pénelopé, és tenyerébe temette arcát.

– Meg azt is mondták a suhancok, hogy az én helyemben nem jönnék ide be, mert valószínűleg boszorkány vagy. Esetleg meg találnál erőszakolni, amibe ők a maguk részéről biztosan belehalnának. . .

– Ne! – könyörgött Pénelopé, és térdre esett Odüsszeusz előtt. – Ugye nem igaz? Nem mondtak ilyet, ugye?

Arcán a púder összegyülemlott a mély ráncokban, petyhüdt tokája lüktetett, mint a gyíkoké. Esdekelve nézte a férfit, aki viszont nyugodtan, szinte kedélyesen nézett vissza rá.

– No, gyere ide, te vén ringyó! – tárta ki végül ismét a karját Odüsszeusz, és Pénélopé engedelmeskedett.

– Hol voltál, hol voltál idáig? – zokogta a férfi nyakába borulva. – Hol voltál, amíg fiatal voltam és szép, amikor az ilyen suhancok a nadrágjukba élveztek, ha megláthatták a bugyimat?

– És ugyan hol láthatták meg a bugyidat? – kérdezte szemöldökét felvonva Odüsszeusz.

– Hát, tettem én róla. . . Kiültem ide a kispadra vasárnap délutánonként, meg a kávéház teraszán is mindig úgy vetettem át a lábam, hogy nekik is jusson valami, szegényeknek.

Most már nevettek, és Pénélopé megint úgy helyezkedett Odüsszeusz ölében, mint valamikor régen, mint egy hízelkedő cica. Eres, szeplős kezével gyöngéden simogatta az ősz, ritkuló üstököt, s maszatos arcát a borostás állhoz dörgölte.

– Azt hiszed, nem tudom, miféle szirének tartottak vissza annyi ideig? – kérdezte évődve.

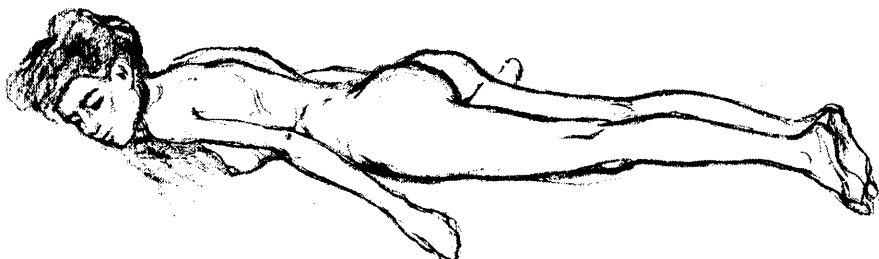
– Azt hiszed, nem tudom, miféle kérők koslattak itt egész idő alatt? – kérdezett vissza Odüsszeusz.

Kézen fogva álltak fel, s indultak a konyhába. Pénélopé tekintete ekkor a bőrröndre esett, s szinte felsikoltott:

– Mi van benne?

– Ugyan, semmi. Néhány koszos gatyá meg egy darab ementáli.

„Még Szicíliában vettem egy fűszeresnél” – morogta Odüsszeusz, de Pénélopé ezt már nem hallotta, mert megnyugodva kisietett valami harapnivalót készíteni hosszú bolyongásból megtért, ütött-kopott urának.

BOGDÁN JÓZSEF VERSEI

IGAZI TÉL

Ez már a tél, Uram, az igazi tél.

A homokrévi önkéntes arcán
felcsillan a hősi póz, amikor
a zölden izzadó sörösüveget
szájához emeli, és egy gyors
mozdulattal a mögé bújásos fogással
elintézett ember üvegszemére
tapint mellényzsebében.

Ez már a tél, Uram, az igazi tél.
Egy elpusztult madár rácsos
szárnya porlad a jégtöltésen.

Látod? Az uralmon levő évszak
piciny, fehér koporsókat sorakoztatott
a két vállra fektetett házak kerítéseinél.

Igen, ez az igazi tél.
Már itt belülről is érzem –
Akár a kiüresedett választási jelszavak,
havas eső csattog, mállik a vakolat. . .

Igen, igen, Uram. . .

ISTEN FENEVADJA

Akár egy italtechnológus,
Úgy kóstolgatja a levegőt.
Tudván tudja, hogy övé a juss.
Befelé pózol. Terveket sző.

Új térképekkel a szemében
Csókra csücsöríti a száját.
Matat, mint cincér a szemétben.
Szíveken, veséken is átlát.

Ha éppen az Úr úgy akarja,
Az ég rongyokban hull a földre.
Nosza! Aki bírja, hát marja,

Míg kővé nem mered a karja.
Ne nézzen gyerekre, se vénre. . .
Dúljon csak Isten fenevadja!

KOSZORÚÉR-SZÜRKÜLET

Újra miféle égi csínytevő
Háncsolja az ezredéves fákat?
A legjobb szomszédod átka áztat.
Feléd trappol egy vemhes vérnősző.

Itt minden érvelés édeskevés.
Búzslesz! Hallod naponta a bókot.
Hasadon csapod agyon a pókot.
A nap is már csak egy vörös kelés.

A nyákcsíkos padlóra rámered
Új esélyt áhító tekinteted.
Gazdátlanul leülsz a sámlira.

Csettint és óva int a vár Ura:
Ápold, gondozd és mentsd a bőrödöt.
Szavatolt kisebbségi élvezet.

SIVATAGI PÓK

MONOSZLÓY DEZSŐ

Amikor Hans Herzog magándetektív irodáján bekopogtattam, az a különös szorongás fogott el, amit eddig csak hallomásból, sikertelen, kisebbségi érzéssel küszködő emberek panaszából ismertem. Ezek a panaszok annak idején inkább heccelődésre ingereltek, legszívesebben azt vágtam volna az izzadt kezű mókusok képébe: addig nyújtózkodjatok, amíg a takarótok ér! Az eredményesség legfeljebb szánezést képes tanúsítani, megérteni azt tudjuk, amit végigcsináltunk. Már az is meglepő volt, hogy ilyen részletesen foglalkoztam saját hangulatommal. Azelőtt ilyesféle tünődésre sajnáltam volna időt pazarolni. Ahogy tanulmányaimat befejeztem, akadályok nélkül lendült egyenesbe az életem. Senkitől se kellett szívességet kérnem, biztosnak látszó, jó állással rendelkezem, mindaddig, amíg három hónappal ezelőtt váratlanul csődbe nem került a vállalat. Azóta állás nélkül vagyok. Az első hetekben nem aggasztott ez az állapot, eddig is jól ment, ezután is jól fog menni: állás, állás. Csak annak van félténivalója, aki hanyatt fekszik babérjain. Húsz különféle hirdetésre jelentkeztem. Valamelyik biztosan beválik. Egyik se sikerült. A Hans Herzog-féle volt a huszonegyedik. Ide már úgy kopogtattam be, hátha ez se sikerül. Valami morgásszerű hangra bekopogtattam. Hatvan körüli, széles vállú, villogó kék szemű férfi ült egy kopott, aktákkal megrakott, már új korában is ócska íróasztal mögött. – A hirdetésre jöttem – mondtam.

– Áh, a hirdetésre – papírok között kotorászott. – Maga az a . . .

Láttam rajta, nem találja, amit keres. Bemutatkoztam.

– Mondjam el az életemet?

– El tudná mondani? – kérdezte. Nekem úgy tűnt, most vesz először

szemügyre. Ismét elfogott a szorongás, kételkedő vigyorgás áradt a tekintetéből.

– Már nehezebb feladatokat is megoldottam – éreztem, ingerültség feszíti hangomat.

Herzog egy aktát lapozgatott – Felesleges, hogy megerőltesse magát – mondta –, a legfontosabb adatokat úgyis ismerem, hiszen ha nem tévedek, az életrajzát eljuttatta hozzám. – Az előtte heverő, géppel teleírt lapokra mutatott. Miután még mindig íróasztala előtt álltam, könnyűszerrel ráláttam az írásra. Azt se volt nehéz megállapítani, nem az én életrajzomat tanulmányozza. Figyelmeztetni akartam erre, de mielőtt még szóhoz juthattam volna, megelőzött: – Igen sokan jelentkeztek. – Ceruzájával az ismeretlen pasas születési évszámára bökött. – De én magát választottam. Tudja, miért?

– Leülhetek? – kérdeztem.

– Miért ne ülhetne le? – az iroda sarkában rozoga ülőgarnitúrát fedeztem fel, az egyik fotelt az íróasztal elé ráncigáltam. – Mindenki azt hiszi, magándetektívnek lenni kalandos foglalkozás. Helikopterrel üldözzük a kokaincsempészeket meg miegymás – bosszúsan legyintett –, szerencsére maga nem ilyen romantikus természetű. – Bólintottam. – Mikor léphet be?

– Tulajdonképpen. . . – kezdtem.

– Annál jobb – folytatta –, ha magának mindegy, nekem azonnal szükségem van asszisztensre. És hogy ne unatkozzon, mindjárt meglehetősen nehéz feladattal bízom meg. Az elődjét kell megkeresnie.

– Az elődömet?

– Három héttel ezelőtt eltűnt.

– A rendőrség. . .

– Mit akar a rendőrséggel?

– Hát hogy bejelentették-e, meg. . .

– Hagyja a fenébe a rendőrséget – Herzog ismét bosszúsan legyintett.

– Hol kezdjek a kereséshez? – kérdeztem.

– Természetesen a lakásán. – Herzog az íróasztal fiókjában kotorászott, kulcsot húzott elő.

– A kulcs megvan. Keressem meg a hozzávaló zárat?

– Nem egészen – mosolyodott el Herzog –, ha ez lenne a helyzet, talán lakatoshoz fordultam volna. Ez a cím. – Névjegyet nyújtott át. – Könnyű odatalálni – tette hozzá. Kicsit értetlenül bámultam rá, mert

váratlanul felemelkedett, és megveregette a vállamat. – Nem szabad semmin se túlságosan csodálkozni, ez is a mesterségünkhöz tartozik.

– Jó – mondtam –, akkor akár indulhatok is.

– Na, azért ne siessen annyira, hiszen azt se tudja, hogy nézett ki az elődje.

– Szikár, szőke, szemüveges.

– Nicsak, maga találgat. – Herzog komoran meredt rám, előbbi kedélyessége lefagyott az arcáról. – Zömök, fekete, kék szemű. Még pontosabban ilyen. – Tenyerével akták között csapkodott, valahonnan igazolványkép ugrott elő. – Körülbelül annyi, vagy pár évvel idősebb, mint maga.

– Még él? – kérdezősködtem, mert bosszantott, hogy semmi szellemesség nem jut eszembe.

– Ezt magának kell kideríteni – szögezte le Herzog, és órájára pillantott. – Igen, azt hiszem, mindent elmondtam. Itt a kulcs, a cím. Este nyolc előtt ne menjen oda.

Számon volt a kérdés, miért ne. De idejében lenyeltem, megbiccentettem a fejem. Már az ajtókilincsen volt a kezem, amikor utánam szólt. – A fizetési igényeit nem tisztáztuk.

– A kérvényemben feltüntettem.

– Annyit nem adhatok. Annyit fog kapni – mondta némi töprengés után –, amennyit az elődje. Se többet, se kevesebbet.

– Jó – mondtam, anélkül hogy latolgattam volna, könnyelműség vagy egykedvűség a beleegyezésem. Először fordult elő, hogy látatlanban kötöttem alkut.

De mégis így történt. Azt megelőzően történt így. Mindig így történt nek ezután. . . Egy szóba gabalyodtam, miközben autóm gyűjtásával bajlódtam. Az indítókulcs csúnyán nyekergett. Most mi van? Úgy látszik, az ember kezébe is beleügyetlenkedhetnek a gondolatok. A gázra tapostam, mert megszoktam, hogy mindig valahová sietek. Amint azonban a dudáló autók között sikerült áterőszakoskodnom magam, s kikerültem a városi forgalomból, rájöttem, ezúttal rengeteg időm van, egy üres délutánnal rendelkezem, azt se tudom, mit kezdjek vele. Találomra hajtottam tovább. Félórás száguldás után olyan vidékre értem, amely elé az a tábla illett volna: ITT MÁR SENKI SE LA-KIK. Itt már senki se lakik, ismételtem meg, pedig ennek a mondatnak se volt sok értelme, a fák között itt is, ott is embereket pillantottam meg. Csakhogy az emberek látványa sem oldotta fel a táj egyedülhagyottságának érzetét. Persze az is lehet, nem a táj magányos, én vagyok

egyedül. Senkihez se tartozom, nem tartozom hozzájuk, magyaráztam. Lekanyarodtam a főútról, s egy mellékúton bekanyarodtam az erdőbe. A tisztás közepén fatönk állt, mintha ehhez a pillanathoz padnak, széknak készült volna. Kiszálltam a kocsiból, s rátelepedtem. Később, lehet, elszunnyadtam, mert a velem szemben szálfegyenesen meredő fenyőfát egyszerre sokféle alakban láttam magam előtt. Hol ijesztő boszorkány volt, aki a magasból hunyorog rám, hol gombanagyságú törpe, ki hirtelen nőni kezd, és hatalmas fenyővé változik. Mindenesetre alkonyodott, amikor összeszedelődzködtem. A címet elő se kellett vegyem, érdekes módon már ott az irodában emlékezetembe ivódott. Fél kilencre értem a ház elé. S csak amikor a komor, szürke bérház kapuját kinyitottam, érintett meg a félelem. Csapda is várhat rám. A cím, a kulcs, az elveszett ismeretlen, akit meg kell keressek, eddig feladatként állt össze fejemben, most különös összefüggéseivel koccant össze bennem. A felvonó nem működött, gyalog baktattam fel a harmadik emeletre. Ahogy elfordítottam a kulcsot, azonnal kinyílt az ajtó. Ettől háttahőköltem. Mintha valaki várt volna a nyitott ajtó mögött. Szerencsére hamar megtaláltam a kapcsolót. A hirtelen támadt fény nemcsak világosságot, hangokat is sodort felém. Valószínűtlen, halk nyöszörgést. Talán a meg nem született gyerekek hangja ilyen, az anyjuk hasában, azoké, akik érzik, elevenen nem juthatnak ki onnan. A szűk előszobán keresztül lopakodva haladtam a szoba felé. Amikor a kilincshez értem, ezt gondoltam: ha odabent egy hulla fekszik, valaki még engem gyanúsíthat. A szoba azonban inkább életre, mint halálra figyelmeztetett. A megvetett ágy előtt kis asztalkán konyakosüveg, két pohár és sóssütemény-maradékok heverték. Az ablakfüggöny szét volt húzva. A széthúzott függönyhöz kétségtelenül tartozik valaki, aki lenézett az utcára, aztán eszébe jutott valami, elsietett hazulról, alighanem visszajön. Önkéntelenül a kijárat felé pillantottam, vártam, hogy kulcsra forduljon a zár. A szobába nyíló másik üvegajtót, alighanem mert ez az előbbi gondolatsor annyira lekötött, később vettem észre. Tehát még egy szobát, konyhát, mellékhelyiséget kell végigkutatnom. Az üvegajtó furcsán villogott. Azért villog, mert világítanak mögötte. Ezt lassan, tagolva magyaráztam magamnak. Gyors mozdulattal belöktem az ajtót. A szoba sarkában, kényelmes karosszékekben új főnököm ült, különös formájú tárgyat tartott a kezében. Majdnem közömbösen meredt rám. – A hullát keresi? – kérdezte.

– Hol van? – mondtam kissé hangosabban a kelletnél.

– Úgy látszik, már valaki elvitte. Vagy talán nincs is hulla – tette hozzá. – De miért van így felindulva, csak nem fél?

– Én? – kezdtem tiltakozni, legyintésére abbahagytam.

– Természetes, hogy fél. Csak a részegek és az örültek nem félnek. A félelem sajnos az életünkhöz tartozik. Jegyezze meg, vannak dolgok, amik elől legokosabb elszaladni.

– Nekem az elődömet kell megkeresnem – vettemm közbe.

– Na persze – most megint mosolygott. – És eddig mit tapasztalt? – Beszámoltam a konyakospohárról, a sós süteményekről és a széthúzott függönyről. – Mást nem?

Nyeltem egyet. A nyöszörgő hangokról nem akartam vallani. – Mást is kellett volna tapasztalnom? – kérdeztem.

– Hááát. . . – kissé lenyújtotta a szót, az ölében heverő tárgyra mutatott. – Vettem egy nyenyerét. Tudja, mi az? – Nem várt válaszra. – Ritka, régi hangszer. Antikváriusnál vásároltam. Elég furcsa, nyöszörgő hangja van. Talán hallotta is? – Bólintottam. – Ha nem tévedek, ezt nem említette. – Megint nyeltem egyet. – Valószínűleg azért nem, mert azt hitte, képzelődik. – Egy darabig vizsgálódva nézett, én a lába előtt heverő szőnyeg mintáit tanulmányoztam. – A képzelődés is az élethez tartozik, nincsen rajta semmi szégyellnivaló. . . És most hogyan fogja folytatni a keresést?

– Mindenki gyanús, aki él – jelentettem ki, és pózba vágtam magam.

Elvigyorodott. – Ezt a hülye frázist ne ismételgesse. Ilyen mondathoz rendőruniformis passzol.

– Miért? – kérdeztem. – A mi foglalkozásunk más?

– Merőben más – elégedetten mosolygott. – Tudja, mi is nyomozunk, ez igaz. De nekünk időnként ki kell derítenünk valamit. Ezért kapjuk a dohányt. Az ilyesféle meghatározással, hogy mindenki, so-hase tudnánk zöld ágra vergődni. Ha az ember valamire rá akar jönni, inkább szerencsére meg véletlenre van szüksége. Szerintem jobb úgy kezdeni, hogy senki se gyanús. Ez célravezetőbb. Egyszer aztán valaki tényleg gyanússá válik, arra jó kopóként ráveti magát az ember. Látta, hogyan kergetik a kutyák a nyulat? Az összes nyúl után nem tudnak egyszerre szaladni, nem igaz? Meg különben is, sántít az a mondat. Miért csak az gyanús, aki él? Hátha már eltette valaki láb alól a gyilkost, vagy baleset áldozata lett? – Józúen elröhögte magát, és a szőnyegre helyezte a nyenyerét. Fejébe nyomta kalapját, és felegyenesedett a karosszékéből.

– Engem itt hagy?

– Miért, tud valami jobbat? Ha elfogad tőlem egy tanácsot, véleményem szerint egyelőre ez a leggyanúsabb hely, hiszen itt lakott. A nyenyerét mindenesetre itt hagyom. Hátha kedve támad megnyöszörgettetni.

– Kedves öntől – mondtam.

Valami másra nincs szüksége? – Egyenesen a szemembe nézett. Erre a fagyos, kék tekintetre nem tudtam rábízni a gondomat, pedig szerettem volna az elődömről kérdezősködni. – Zömök, fekete, kék szemű volt – mondta, mintha gondolatomba látott volna.

– Már említette.

– Egyebet most se tudok hozzátenni. . . Esetleg még annyit, hogy ez jól berendezett legénylakás. Akad friss ágynemű, a jégszekrényben italok, konzervek és még valami, majdnem elfelejtettem. Magnószalagok.

– Magnószalagok? – bámultam rá.

– Igen. Nagyon érdekesek. Itt, ebben a szekrényben megtalálja őket.

– Gondolja, a zene inspirálni fog, azért hagyja itt a nyenyerét is?

– Na nem. – Tréfásan megrázta fejét. – Ennyire nem akarok a kedvében járni. Azokon a szalagokon nem zeneszámok vannak, hanem valami más. Talán nyomra vezető adatok. Ki tudja. . .

– Maga már biztosan megvizsgálta a szalagokat.

– Én igen.

– És ha maga nem igazodott el rajtuk, nekem miért mondanának többet?

– Többet? Azt nem állítottam. De hátha valami mást, és ez se lebecsülendő. – Az ajtóban még megállt, a nyenyere felé nyújtotta a kezét. – Jó mulatást.

– Ne menjen még! – kiáltottam utána.

Ajtócsapódás és a lépcsőházból sietős léptek visszhangoztak kiáltásomra. Egyedül maradtam az idegen lakásban. Majd visszajön. Ez biztatóan hangzott. Ki? A szekrény felé bámultam, a kérdés ebből az irányból szegeződött nekem. A legfelső fiókban ráakadtam a magnószalagokra. Címkével voltak ellátva. **TALÁLKOZÁS** – betűztem végig a címkéket. Azt, amelyekre római egyes volt írva, rátettem a készülékre. El akartam indítani a gépet, de csak az ötödik kattintásra találtam meg a helyes gombot. Kellemes férfihang szólalt meg a szalagról. Összeborzongtam. Úgy éreztem, nem is a készülékből, hanem az átellenes karosszékből beszél hozzám: Most, amikor néhány hét távolságból igyekszem visszaidézni az akkor történeteket, már sajnálom, hogy nem azonnal rögzítettem szalagra a friss találkozás élményét. Nem vagyok

feledékeny, de a hangulat általában igen illő természetű, különösen, ha. . . Mi az, hogy különösen? – legyintene Herzog. Tanuljon meg végre pontosan fogalmazni: időpont, hely, személy. Megpróbálok hozzá is igazodni. Tizenhárom óra tíz perc volt, ebben aligha tévedek, mert már hetek óta egy kikapós hölgyet figyeltem, aki ebben az idő tájban találkozott a gavallérjával egy kisvendéglő közelében. A vendéglő nevét nem említem, korábbi jelentéseimben feltüntettem. A hölgy késett. Magasra emelt újság mögül figyeltem a terepet. Többször szemügyre vettem a bejárati ajtót. Nem állt senki előtte. Egyszer azonban azt vettem észre, mégis áll ott valaki, méghozzá úgy állt hátrafordulva a bejárat mellett, mintha régen várakozna. Kalapja, frizurája, tavaszi kabátjának ide-oda fodrozódása, mindez olyan ismerős volt. Hoppá! Megvan. Hiszen ő az. Sárrika, köszöntem rá. Hátrafordult. Akkor már tudtam, hogy tévedtem. Bocsánat, hebegtem. Rám mosolygott. Éreztem, hogy meg fog szólítani, mondta. De hiszen. . . Nem ismersz meg? Fejemet ráztam. Pedig hosszú évekig együtt éltünk. . . Még mindig mosolygott. Mosolyában volt valami időtlen. Mikor? kérdeztem teljesen megzavarodva. Lehajtotta fejét. Ezelőtt ötven évvel. Ötven évvel ezelőtt? Torokmat köszörültem. Mit vagy úgy felindulva? Csak nem azt akarod mondani, hogy akkor még nem is éltél? kérdően magasra húzta szemöldökét. Várj, majd legközelebb mindent elmagyarázok. Nem vettem észre, mikor ment el. Egy hétig nem találkoztam vele, pedig a szokott időben mindennap megjelentem a kiskocsmá előtt. Csodálatosképpen az a másik hölgy sem jelentkezett. Néha már azt hittem, összecseréltem a vendéglőt, valahová egészen máshová tévedtem. Lebegésszerű volt ez a feltételezés, megpróbáltam főnököm utasításaiba kapaszkodni. Az a legfontosabb, hogy az ember térben, időben elhelyezkedjen. A többi magától adódik. A hetedik nap végre megpillantottam. Ugyanúgy volt felöltözködve, mint az első találkozáskor. Eszedbe jutottam? kérdezte. Tagadólag ráztam a fejem. Így akarsz megszabadulni tőlem? Nem, nem akarok megszabadulni tőled, mondtam. Sokan szeretnének megszabadulni a múltjuktól, de ritkán sikerül, tette hozzá. Jól van, na, ne fintorogj, gyere, sétáljunk kicsit. Belém karolt, így jártuk körbe a vendéglő előtti teret. Egy ideig nem szóltunk egymáshoz. Ő a lábunk közelében lépegető galambokat nézegette. Nem szeretem a galambokat, mondta, tönkreteszik a régi épületeket. Tudod, hol van a Molnár utca? kérdezte váratlanul. Bólintottam. Ott lakunk. Elpirult. De hiszen nem is erről, hanem egy szerdai napról akartam beszélni. 1926. december elseje volt. Jól megjegyezted a dátumot, vettem közbe. Igen, ak-

kor volt ugyanis az árverés. Pontosan három óraker kezdődött. Miféle árverés? meredtem rá. Rosszalló tekintettel mért végig. Már ezt is elfelejtetted? Hiszen ott laktunk az árverési csarnok közelében, és akkor vettük többek között azt a . . . Elhallgatott, megint a galambokat nézte. Na, nem baj, legközelebb elhozom a katalógust. Jó, hagytam rá, hozd el. És most hol élsz? robbant ki belőlem a kíváncsiság. Elnézően mosolygott. Most sehol. Én ugyanis nem menekülök a múltam elől. És úgy látszik, anyád múltja elől sem. Anyám múltja elől? megint kérdően felhúzta szemöldökét. Anyámat nem ismertem, gyermekágyi lázban halt meg. Érdekes, hogy mindent előlről kell elmeséljek.

Válaszolni akartam, de már nem volt mellettem. Megtapogattam a karomat, langyos és hűvös volt az érintés, mintha még mindig hozzá-súrlódna tavaszi kabátja. Egy hónapig nem láttam. A hosszú várakozás érlelte meg bennem, hogy szalagra örökítem a két találkozás emlékét. Tegnap este munkához láttam. Egész éjjel hallgattam a felvételt. Valami hiányzott belőle. A hangja. Persze, a hangja. Már hajnalodott, amikor rádöbentem, s akkor végre megszólalt: Tudtam, hogy meg fogsz szólítani. Nem ismeresz meg? Pedig hosszú évekig együtt éltünk. Ezelőtt ötven évvel. Mit vagy úgy felindulva? Csak nem azt akarod állítani, hogy akkor még nem is éltél? Várj, legközelebb mindent elmagyarázok. Na, eszedbe jutottam? Így akarsz megszabadulni tőlem? Sokan szeretnének megszabadulni a múltjuktól, de ritkán sikerül. Jól van, na, ne fintorogj. Gyere, sétáljunk egy kicsit. Nem szeretem a galambokat. Tönkreteszik a régi épületeket. Tudod, hol van a Molnár utca? Ott laktunk. De hiszen nem is erről, hanem egy szerdai napról akartam beszélni. Ezerkilencszázhuszonhat december elsejéről. Akkor volt ugyanis az árverés. Pontosan három óraker kezdődött. Már ezt is elfelejtetted? Hiszen ott laktunk az árverési csarnok közelében, és akkor vettük többek között azt a . . . Na, nem baj, legközelebb elhozom a katalógust. . .

Ijedten bámultam a magnókészülékre, és visszakattintottam az elindítógombot. Egyszeriben én is női hangot hallottam a szalagról, kellemes, ismerős női hangot, mégis mindez teljesen valószínűtlenül hatott. Úgy látszik, képzelődöm. A nyenyerét kerestem. A szőnyegen hevert.

– És most hol élsz? – hangzott, mintha én beszélnék.

– Most sehol – visszhangzott a lezárt magnóból –, én ugyanis nem menekülök a múltam elől.

– És úgy látszik, anyád múltja elől sem.

– Anyám múltja elől? Anyámat nem ismertem. Gyermekágyi lázban halt meg, érdekes, hogy mindent előlről kell elmeséljek.

Gyors egymásutánban felhajtottam két pohár konyakot, és kikerestem a második szalagot. Nem lepett meg, hogy mindjárt a női hang szólalt meg.

– Elhoztam a katalógust. Itt van a retikulómben. Mielőtt odaadnám, szeretnék valamire figyelmeztetni. A katalógus ötvenéves.

– Akkor még nem is éltem.

– Már megint kezded? Ötven év igazán nem nagy idő, ha visszafelé pergetjük az eseményeket. Soknak akkor látszik, ha a jövő irányába tervezünk.

– Visszafelé is lehet tervezni?

– Hogyne. Elsősorban oda kell találni.

– A tájékozási képességem nem valami kitűnő. A főnököm szerint. . .

– Főnöködet nem ismerem.

– Persze, hogy nem ismered, de ő szokta mondani. . .

– Ismeretlen emberek véleménye nem érdekel.

– Az ő véleményétől függetlenül is rossz a tájékozási képességem. Szülővárosomban is eltévedek, hát még a múlt dzsungelében.

– A múlt nem dzsungel.

– Nem?

– Nem. A múlt sivatag.

– Na látod, hát ott aztán még jobban eltévednék. Csak homok, homok, egyik homokszem olyan, mint a másik. Hogyan lehet ott eligazodni?

– Kisebbséget kell lépni. Bogárlábakon kell járni. Akkor egyszerre megváltozik a sivatag.

– Hogyan?

– A látszólag új homokszemek alatt megnyílik az élet. Vagy ha úgy tetszik, a múlt szakadéka.

– Ez szépen hangzik, csak nem tudok mit kezdeni vele.

– Várj, mindjárt elmagyarázom. Van egy sivatagi pók. Nyálával egyforma homokszemekből fedőt készít, s barlangja fölé illeszti. Kivülről nem látszik semmi, de ha bogárlábakon jársz, a fedő hirtelen megnyílik alattad, és a halott időbe zuhansz. Helyesebben egy eleven világba, amelyet te halottnak hittél, holott csak átalakult, talpad alatt barlanggá alakította magát.

– És hova lett a pók?

– A pókot ne emlegesd. A katalógus a fontos. Az is a barlangban van.

Nyújtsd a kezed.

– A halott időbe?

– Nem a halott időbe. Ezt átmenetileg mondtam, hogy megértsél. Azt reméltem, közben magadtól rájössz, az idő nem hal meg, elbújik előlünk, jelenleg ide, a táskámba bújt. Vedd ki a katalógust, vidd haza, tanulmányozd át, én kipipáltam azokat a tárgyakat, amelyeket megveszünk. A kikiáltási árat is feltüntettem, s azt, amennyiért megkapod. Ne siess el semmit. Ha aprókat lépsz, időben érkezel az árverési csarnokba. Hiszen úgylis a közelben lakunk, három házzal arrébb. . .

Itt megszakadt a párbeszéd, a szalag további része üresen maradt. Én azért végigfuttattam a tekercest. A csendet a sivatagi pók leselkedő jelenléte töltötte ki.

– A múlt sivatag – ismételtettem fennhangon.

– Lehetséges – felelt velem a szalag.

– Csak nem mozdul el alattam a fedő.

– Ki kell várni, ki kell várni – visszhangzott a készülékből.

Az azt követő napokon keveset aludtam. A hátramaradt szalagok lehallgatása foglalt el. Ezekről nemigen tudnék összefüggően beszámolni. Legfeljebb annyit mondhatok, a sivatagi pók beszélt hozzám. Ha megpendítettem a nyenyerét, hol nyöszörgő, hol fisztulás volt a hangja. Leginkább arra biztatott, keressem meg a katalógust. Időnként én is panaszkodtam neki. Bevallottam, még mindig nem ismerem ki magam a sivatagban.

– Ott előbb-utóbb mindenki otthon érzi magát.

– Nagyon egyformák a homokszemek.

– Nem igaz.

– Lehet, hogy nem igaz, nem akarok hazudni. . . Néha tényleg kicsit különböznek egymástól.

– Így már jobban hangzik.

– Igen, és ilyenkor egy tanulószobában feszengek, lehet, hogy gyerek-szobában. Egy ismeretlen kisfiú ül mellettem.

– Hogy hívják?

– Nem tudom. Rajzait mutogatja. A rajzok csataképet ábrázolnak, rengeteg ló és harcos van rajtuk. Szépen ki van cirkalmazva a fegyverzetük.

– Ki rajzolta?

– Állítólag az az ismeretlen kisfiú.

– És te irigykedsz rá, mert nem tudsz olyanokat rajzolni.

– Irigykedem?

– Igen.

– Látod, erre már nem emlékszem. Csak a szoba körvonalait látom, az előttünk heverő rajzlapokat, málnaszörp van a pohárban, valaki bejön, magas, karcsú nő és még valaki. . .

– Annak a fiúnak az anyja.

– Lehet, mert olyan vidáman néz a rajzlapokra.

– Na, látod. Egészen jól kiismered már magad a sivatagban.

Mégsem mozdul a fedő, mégsem mozdul a fedő. Pedig egészen aprókat lépek, bogárlábakon járok. Ezeket az utóbbi mondatokat magamnak bizonygattam. Amikor azonban főnököm telefonon jelentkezett, panaszaimról nem tettem említést. Csak a legelső szalagról számoltam be.

– És megtalálta a katalógust?

– Igen, a legelső fiókban volt. Abban a szekrényben, ahol a hangszalagok.

– Meg tudta állapítani, mit vásároltak azon az árverésen?

– A ceruzával írt bejegyzések szerint három tárgyat: egy aranszelenecét, arany zsebórát és legyezőt.

– El tudná mondani a tárgyak adatait?

– Hogyne. Idehozom a telefonhoz a katalógust. Halló. . . szóval egy aranszelenecé. Megjegyzés: gold, a quatre couleurs, a fedőlapon futó szarvassal, gazdag keretdíszítéssel, francia, tizennyolcadik század, súly 87,5, méret: 4,5 x 5,5, kikiáltási ár ezer, vételár ezernégyszáz. Ehhez egyébként még huszonkét százalék felárat kell hozzászámolni a katalógus bevezetője szerint, amiben benne foglaltatik a luxusadó. Arany zsebóra, a fedőlapon paraszti táncjelenet, többszínű email, gondos kidolgozásban. Svájc, 1830, kikiáltási ár kétszáz, vételár kétszázhetven. Legyező, tizenöt részes, aranyozott csontkeret, színes pásztorjelenetek, papíralapon. Német, tizennyolcadik század, magassága 27,5, kikiáltási ár tizenöt, vételár ötven.

– Vajon mire kellett nekik a legyező?

– Biztosan a nőnek vagy ajándéknak szánták. Különben szenteltvíztartót és egy nagyméretű gobelint is akartak vásárolni, de utólag kihúzták.

– S azt tudja, hol laktak?

– Ha még áll a ház, nem lesz nehéz megtalálni. Az ötödik hangszalagon részletesen le van írva az épület külseje. Még az is, hogy merre nyí-

lik a lakásajtó.

– Talán a tárgyakat is megtaláljuk. A tárgyak némelykor makacs természetűek. Sok mindent túlélnek, jobban lehet rájuk építeni, mint az olyasféle meghatározásra, hogy egy sivatagi pók tartja a hátán a múltat.

Ezzel megszakadt a telefonbeszélgetés, még hallottam, ahogy elégedetten belekuncog a hallgatóba. Fizetésem nem került szóba. Az igazat megvallva már nem is érdekelt. Az utolsó hangszalagok tanulmányozásába voltam belemerülve. A szövegrészek egyre szaggatottabbakká váltak. Egyes mondatokat hosszú szünetek követtek, ilyenkor apró kapingálásokat hallottam, mintha a sivatagi pók készítené barlangja fölé a fedőt. Általában a férfi beszélt, nagy messzeségből, helyesebben a szoba másik sarkából visszhangzóan, olyankor a nő hangja is fölcsendült. Úgy hangzott, mintha kérdésekre válaszolna. Az utolsó szalagon sehogyan sem tudtam eligazodni. Pedig egymás után többször lehallgattam. A szalag elején sokáig kapingáló zörejek követték egymást, aztán váratlanul nagyon fáradtan és halkán a férfi szólalt meg.

– Úgy látszik, már nem sikerül találkoznom vele.

– Az árverésen majd találkozunk.

– Jó. A megbeszélt időben ott leszek.

– Csak arra vigyázz, amire figyelmeztettelek.

– Igen, bogárlábakon fogok jönni, különben nem nyílik ki az ajtó, nem nyílik ki az ajtó, nem nyílik ki az ajtó. . .

Mint lejárt régi gramofonlemezen, az utolsó szavak többször ismétlődtek. Ez volt a végső eligazítás, amit a szalagokon találtam. Szinte megőrültem, amikor megcsendült a telefon. Főnököm gunyoros hangjára várva, izgatottan kaptam fel a hallgatót. Legnagyobb meglepetésemre azonban ugyanaz a női hang szólalt meg, amit a szalagról megismertem.

– Maga is eljön? – kérdezte.

– Igen – mondtam önkéntelenül, bár éreztem, tiltakozni kellene.

– Jó, de maga ne jöjjön be a lakásba. Megígéri?

– Meg. . . Meg. . . – dadogtam, és majdnem kiejtettem kezemből a kagylót. – Halló. . . – kattanást hallottam, nem válaszolt senki. Ehelyett újabb csengetés riasztott. A telefonra bámultam, de ezúttal a lakás csengője szólt.

Az ajtóban a főnököm állt.

– Felkészült? – mondta minden bevezetés nélkül.

– Mire?

- Megtekintjük a házat.
- Most, rögtön?
- Természetesen.
- A katalógust is elhozom?
- Elhozhatja. – Amint magamra vettem kabátomat, a lakást tanulmányozta. A nyenyere még mindig a szőnyegen feküdt. – Úgy látszik, nem sok hasznát vette.
- Dehogynem – tiltakoztam –, néha magától is megszólalt.
- Talán egér van a lakásban, és az szaladgált rajta.
- Nincs egér – mondtam.
- Ha nincs, nincs. Nagyobb baj, hogy nem érdeklődte meg a meteorológusoktól, milyen időjárás volt 1926. december elsején.
- Ez miért olyan fontos?
- Na hallja, hát ha esik, akkor ernyőt hoztam volna magammal – kibámultam az ablakon. Ragyogó napsütés volt. Mire azonban a Molnár utcába értünk, megeredt az eső. – Látja – nézett rám főnököm rosszalóan –, jobb lett volna, ha a meteorológusokhoz fordul.
- A házat hamar megtaláltuk. Autó parkolt előtte. Herzog megnézte a rendszámát, megelégedetten bólintott. – Ez az ő kocsija – mondta.
- Talán bent van a lakásban. . . – elharaptam a mondatot, főnököm csodálkozva meredt rám.
- Azóta? – kérdezte. A szót olyan különösen elnyújtotta, úgy éreztem, megbillen bennem idő és tér fogalma, próbáltam aprókat lépni, bogárlábakon járni, hiszen különben nem nyílik ki az ajtó. A bejárat előtt megtorpantam. Eszembe jutott a telefonhívás. – Maga nem jön be? – tessékelt előre főnököm.
- Nem, én inkább kint várok. Esetleg. . .
- Esetleg?. . . – nem fejezte be. – Úgy is jó. Akkor egyedül nézhetek utána, megvan-e még a zsebóra, a szelence és a legyező.
- Esetleg, magyaráztam magamnak, amikor egyedül maradtam. Jobb, ha őrt állok, és szemmel tartom a bejáratot, az autót, az utcán tovasiető ismeretleneket. Valójában nem is ezek a szavak kötötték le figyelmemet, hanem az elmúlt hetek színe, illata vett körül. Az első időszak inkább színével emlékeztetett, kvarcfényű lámpák alá ültetett, zöld fények csillogtak a szemembe, amelyek időnként kékessé váltak. Szemüveggel kellene védekezni ellene, szemüveggel, amelyet az ember madzaggal köt meg a tarkóján. Most már szagát is éreztem a fénynek. Lehetséges, hogy ez is annak az ismeretlen fiúnak a szobájában történt,

aki rajzlapjait mutogatta. A szobában egyébként házi orvosunk fontoskodott, a kvarclámpát igazgatta. Mindez a benyomás vagy érzés, amelyet hol tarkómon, hol nyelvemen éreztem, gyorsan változott, és kovászosuborka-szagga alakult. A szag burkában sok kivehetetlen arcú és tekintetű ismerősöm sürgölődött, szerettem volna neveik szerint rendet teremteni közöttük, de váratlanul kicsapódott a lakás ajtaja, s főnököm dugta ki fejét.

– A lakás teljesen üres.

– Teljesen üres – ismételtem.

– Se tárgy, se ember.

– Hát akkor mehetünk – mondtam.

– Még nem. Én maradok, hátha valaki közben idejön. Az ajtó nyitva volt, ez különös. Egy üres lakás, amely nincs lezárva.

– Én kint várok.

– Jó – ez már a becsukott ajtó mögül hangzott. Az utolsó szó volt, amit hallottam tőle. Már sötétedett, amikor elhúzódtam a ház eresze alól. Még mindig szemerkélt az eső. Akkor már tudtam, nem jön ki abból az üres lakásból. Az, hogy talán rosszul lett, segítségre szorul, és utána kellett volna néznie, harmadnap jutott eszembe. Egyfolytában a magnószalagokat hallgattam, s a sivatagi pókra gondoltam, aki egy óvatlan pillanatban elrántotta talpa alól a múlt homokjából készített tetőt. A rendőrséget azután értesítettem, amikor Hans Herzog magán-detektív irodája harmadik hívásomra sem jelentkezett. Azt hiszem, rosszul tettem. Főnökömnek volt igaza, nem érdemes a rendőrséghez fordulni. Azóta faggatnak. Pedig mindenről részletesen beszámoltam. Mindössze azt a bizonyos dátumot és a sivatagi pókot nem említettem. Az egyik fiatal detektív különösen erőszakos. A lakáscímeikkel sincs megelégedve. Az az érv se használ, hogy a Molnár utcai ház előtt talán még mindig ott áll az autó.

– Miféle autó? – hangja goromba és gúnyos.

– Rendszámát sajnos nem jegyeztem meg, de főnökömtől tudom, hogy az elődömé volt.

– És hol van a főnöke és az elődje?

– Eltűntek – ezt is elismételtem párszor.

– Hol? Mikor?

Hol? Mikor? Össze kell szedjem magam. Nem szabad, hogy elveszítsem a türelmemet. Kimerítően és részletesen kell elmagyarázzak mindent, hogy ők is megértsék. Sajnos a feltett kérdésekre nem tudok elég

jól összpontosítani. Szemem előtt minduntalan tárgyak jelennek meg, ezek kötik le figyelmemet. Különösen egy faliszőnyeg tanulmányozása vesz igénybe. Állandóan orrom előtt lebeg. Trója égése. Páncélos vitéz áll a gobelin előterében, valamit magyaráz a többieknek. Szeretném tudni, mit. Nagyméretű gobelin 3,12 x 3,35. A tizenhetedik század elejéről való. Tulajdonképpen nem is értem, miért nem vásároltuk meg. Talán túl sokba került. A katona most valamit kérdez. Jó lenne leolvasni a szájmozgásáról, hogy mit. Talán azt kérdezi, hogy hívták azt a lányt vagy asszonyt, a feleségemet, akivel ezelőtt ötven évvel abban a Molnár utcai házban laktunk.

SEMMILYEN ÜGY

KUKORELLY ENDRE

Mindjárt felállok és kimegyek. Föl fogok tápázkodni. Semmilyen ügy és semmiféle álláspont, én egy fát néztem, semmi más, egész nap. Egy fácska. Egész idő alatt, amíg ott ültünk. Néha odanéztem. Egyszer legalább. Nem fontos, csak szórakoztató és unalmas. Nem fontos, de bosszantó. Félkörben, a járdáig húzódó széles gyöpsáv. A füvet rövidre nyírják. Éles, rövid. Akkor, talán úgy lehet, nem bírtam másfele nézni. A szomszéd szobában hosszan csöngött a telefon, senki nem vette föl, azt hallgattuk, közben folyt a beszélgetés, de mindenki a telefonra figyelt.,hogy felveszi-e valaki, én legalább arra figyeltem, és szerintem a többiek is. Valahogy nem is lehetett másra figyelni igazán. Akkor kinéztem arra a fára, közben mondanom is kellett valamit, *igen*, vagy *jól van*, *rendben*, válaszoltam egy kérdésre, válaszolok, a fejemet elfordítom, nézem az üveget, a fácskát, egy széles, ezüstös tárgyat az úttesten, és nem fordultam vissza, amíg abba nem maradt a csöngés. Semmibe sem fogok bele. Nem fáradok el. Nem fogok elfáradni. Nem engedem. Vagyis igyekszem. Mégis, sajnos, elfáradok. Egy kis gödörben összegyűlt az esővíz. Egy sárga levelecske úszkál. Néztem azt a lebegőt.

Én egy dolgot elintéztek.

Most el kell intézni valamit. Leülnek elintézni valamit. Kibámultam az ablakon.

Ezek hozzám beszélnek. Igyekez', csücsörít és tátog. Nagyon kedves. A fogaira rátapadt egy kevéske sötétvörös festék. Be lehet látni a mandulájáig. Tényleg igyekeznek. Az élet unalmas. Keresztüljöttem a fűvön, körülbelül ötven métert. Nincs semmi várakozás bennem. Sajog a talpam. És nincs semmi tiltakozás se vagy ellenkezés. Megyek, és kész. Nem izgultam egyáltalán, tulajdonképpen majdnem elaludtam, ha azt

menet közben lehetne. Meg kell csinálni rendesen, mindent végig kell csinálni, és ez, mégis, valamivel szórakoztatóbb. Ahogy csodálkoznak, azután pedig *udvariasan rá is dudálnak az emberre*, ha valamit elront. Ha nem figyel oda igazán. Ha rosszul lép le a járdáról, mert éppen alszik, hogy piros-e vagy zöld, ha nincs rendesen eldöntve. Elhatároztad, de rosszul, ha rosszul döntötted el. És a dudálás. És barátságos, kicsit furcsálkodó tekintetek. Egy ember megnyom egy gombot, én pedig visszaintek, bocsánat és köszönet, nem? Most látom, hogy eléggé megfogta a fű a cipőmet. Ahogy keresztbe tettem a lábamat, *vált láthatóvá*. Gyorsan le is veszem a térdemről. Gyorsan levesszük. Lehet, hogy húztam egy zöld csikot az előszobában. Ezek, ez a nő és két idősebb férfi, most készségesen másfele néznek. Mindenesetre *itt* még nincsenek foltok. Dohányszínű padlószőnyeg. Szerencsére nem kell kitölteni semmit, nincs is nálam toll, elég bosszantó, csak valahogy az eszembe jusson valami. Biztos adnának kölcsön egy tollat. Valami megjegyezni való ha fölmerül. Alig van bent levegő, az egyikük, az egyik férfi, azonnal odamegy az ablakhoz, kinyitja, közben be is lesz mutatva, arcjátékkal, hogy ez egy kisebbfajta szörnyűség, ilyen szag az irodában. Kezet rázunk. Nagyon megfelelő módon. Tudok kezet rázni, nem is kell odafigyelnem, látom, ahogy valakinek a kezét rázom, minden rendben halad, rendesen megrázom az illető kezét. Kívülről befelé. Nyámmogok, kiszáradt a szám, és, azt hiszem, ezt is észre lehet venni, sajnos, a nyámmogást, de nem mutatják ki. Odaragadt a nyelvem, mit csináljak, a szárazságtól. Három jól sikerült kézfogás. Ha befejezi a mondatot, nem lesz válasz, hanem kérek egy pohár vizet. Szerencsére ezt már nem *fogalmazom*, az ilyen kéréseket. Megy magától. Mint a vízfolyás. Idegen nyelv. Kissé száraz. Ha nem értem pontosan, bólogatok. Amit megértetek, azt lefordítják. Ha kijutunk innen, bele fogok lépni abba a pocsolyába, hogy lejöjjön a zöld a cipőmről. És ott állok, amíg át nem ázik a zoknim. Nem fogok értelmesen bólintgatni. Álmos vagyok, az biztos, és szomjas, és tüszőgnöm kell, és éhes is vagyok, ezt csak most vettem észre, egy mondat közepén, pedig jól bereggeliztem a szállodában. Igyekeztem mindent megenni, amit csak lehet. Csomó finomságokat adtak, el lehetett venni egy asztalról, alig győztem odahurcolni. Hurcoltam, leültem, föl, és vissza, és le. Valahogy mégis magunkba tömködjük. Elég szórakoztató. Ki lehet benne fáradni. Most, azt hiszem, érdeklődő arccal néznek rám, biztos kérdeztek valamit, kellene, hogy megszülessen a felelet, ez tud a leghülyébb lenni, ez a helyzet. Ilyenkor az a legjobb, ha azt mondom, hogy *bitte*, kérdő hangsúllyal,

vagy kérek nyomban egy pohár vizet, ha lehetséges, ha már az előbb nem kértem volna egyet. Az is igaz, hogy kérhetek még egyet, ugyanis egy nem volt elég. Túl kicsi a pohár. Hát, nem tudom, végül is én mentem oda, állítólag én akarok valamit, ezek csak készségesek, mert ki szeretnék találni, hogy mi is az. Az, amit akarok. Előbb illene nekem. És nem azért, mert esetleg érdekli őket. Keservesen zúgnak az autók. A legkevesebb az, hogy válaszoljatok.

Nagyon lehet igyekezni.

Igyekeznek valahová.

Hoztak egy pohár ásványvizet. Az egyikül föláll, az ablakhoz megy. Nézi a fát. Néz kifelé. A fát, vagy a pocsolyát. Derús pillanatok. Ez egy vidámabb szakasz. Ez az illető nézegeti a fácskát. Mindent megtesznek, tényleg. Tudomásul vettek, némi derúval, úgy látszik. Ha leülnék a földre, vagy ráfeküdnék az egyik íróasztalra.

Még szerencse, hogy úgysem lehet elintézni semmit.

Arra senki se képes.

Én sem, sem pedig ők, senki.

Hogy nem tudnak olyat kitalálni, ami csak egy kicsit is fontos lenne, esetleg néhány pohár kristályvíz, néhány darabka jégkockával.

Lehet errefelé egy autót. A közelben, nem túl messze. Lehet hallani a folytonos zúgást. Az ablakon, a falon és a testeken át. Ha egyszer észrevetted, hallod, amíg meg nem felejtkezel róla. És ez nem múlik el, nem marad el. Nem hagyják abba. Igyekezünk valahová. Ülök egy széken, itt, messzi kicsit, ha ide igyekeztem volna, nem emlékszem, itt vagyok, rám néznek, én rájuk, nagyon valódi, ezt így szokták, éppen így. Hogy ilyen *sokat ügködünk*. Minden így, lehet, megfelelő. Én azért igyekszem elfelejteni. Remélem, föl tudok majd állni legalább. Megy majd: kezét fogni megint, egy mosoly, azt a mosolyt kitartani, és néhány szó még, hogy nem megyek neki valaminek véletlenül, és nem ejtem ki a könyveket a kezemből. És nem török széjjel az üveg, ahogy becsukom magam mögött az ajtót.

Bonn-Wachenheim, 1990. augusztus 22–28.

A TÜSSZÖGŐ IKON

MILORAD PAVIĆ

Azok között a katalán zsoldosok között, akik az 1307-es esztendőben a Nyugat hasznáért és pénzén megtámadták az Athosz-hegyet, hogy a római kereszténység fennhatósága alá vonják, a hilendari szerb kolostor ellen küldött ezerfős csapatban harcolt egy don Jorge de Rueda el Sabio nevezetű ember is. A hosszú és hiábavaló ostrom után egységét két részre osztották, melyek közül az egyik a zárda déli, a másik az északi oldalán szállt partra. Reggel volt, s leszállt a köd, mely oly gyakran fordul elő ezen a vidéken, hogy maga a kolostor is a görög HILIAN és DARION szavak összetétele által kapta a nevét, melyek jelentése ezer köd. A katonák az orrukig se láttak, így aztán az az osztag, melynek Sabio is tagja volt, megkerülte a kolostort, és a túloldali sáncok előtt lecsapott a katalánok másik csapatára. A katonák azt hitték, hogy a szerzetesekkel találták szembe magukat, és felkoncolták egymást. Mindössze hárman maradtak életben, akik megadták magukat a hilendariaknak, és nemsokára szerzetesi fogadalmat tettek. Új életükben a Manuil, Szavel és Aviv nevet kapták. Az első nevet a valamikori don Jorge Rueda el Sabio viselte.

Amikor Manuil atya a kolostorban, csuhában találta magát, és látta, hogy a hilendari szerzetesek két szent nyelvet is bírnak – a görögöt és a szerbet –, olyan buzgalommal látott a tanulásukhoz, hogy rövidesen mindkettőt elsajátította. Az olvasásban és az éneklésben akármelyik Raškából való szerzetessel egyenrangú lett. E tanulás során történt vele egy furcsa dolog. Az első írásjelek egyikét, melyeket új életének kez-

* A kíváncsi olvasó Manuil, Szavel és Aviv ábrázatát a hilendari közös ebédlő ajtaja fölötti falrészre festve találja meg.

detén nagy sietve bemagolt, később sohasem tudta felidézni, és nem is látta viszont sem a görög, sem a szerb könyvekben. Éveken át kutatott utána, s mindig lúdtollat hordott a füle mögött, hogy ha egy kéziratban rábukkan, azonnal le tudja jegyezni – de hiába. Az 1354-es esztendőben egy napon, rögtön a hajnali szentmise után Manuil atya régi szokása szerint kiporciózott magának egy marék olajbogyót, réz poharának aljára egy égő faggyúgyertyát erősített, aztán a pohárba bort töltött, az övéen függő cellakulcsra egy tűzforró lepényt akasztott, kiválasztott egy könyvet, és a füle mögött a lúdtollal átbandukolt abba a toronyba, ahol a mosdók és a mellékhelyiségek voltak. Kényelmesen, a kíváncsi tekintetektől rejtve elhelyezkedett, s addig maradt a búvóhelyén, míg a marék olajbogyó és a bor el nem fogyott, s míg a gyertya csonkig nem égett. Mire végül becsapta a könyv fedelét, a reggel már jócskán elmúlt. Manuil atyát elfogta a reszketés, mert a kolostori házirend szerint már rég az ebédlőben kellett volna lennie. Útközben semmi különöset nem vett észre, hacsak azt nem, hogy a szálláshelyek előtt megfakult a fű. Az ebédlőből már régen távozott az utolsó szerzetes is, egyedül az ő ebédje állt az asztalon. Az asztal mellett egy ifjú, Manuil előtt ismeretlen szerzetes várakozott (nyilvánvalóan aznap ő felügyelt az ebédlőben). Amikor Manuil atya maga elé húzta az ételt az asztalon, a tányér mellett egy szokatlanul szépen teleírt papiroost vett észre. Széttregette, és meglepetéssel tapasztalta, hogy az írásjelek nem görögök és nem is szerbek: de mert nem felejtette el teljesen a katalán írást, el tudta olvasni őket:

BORBA

A Jugoszláv Kommunista Párt hivatalos lapja
38218. szám 1950. március 11.

Manuil atya rögtön átlátta, hogy az évszámot Krisztus születésétől számították, de mivel szokatlan volt számára az idő meghatározásának ez a módja, fejben átszámította a dátumot, s megkapta a világ teremtésétől számított 7485. esztendőt. Ez felelt meg a papíron szereplő 1950. évnak. Az elképedt Manuil atya némi gyanakvással fordult a mellette álló ifjú szerzeteshez:

– Régóta vár rám?

– Nagyon régóta, Manuil atya – válaszolta szolgálatkészen a szerzetes –, az ebédje már kétszer kihűlt, úgy kellett felmelegítenünk. – Ezzel karjába kapta az edényeket, és nyitva hagyva maga után az ajtót, kiol-

dalazott az ebédlőből. Manuil atya szóltanul meredt utána, amikor valaki a háta mögött, az ebédlő mélyén harsányan tüsszentett. A szerzetes döbbenet fordult sarkon, mert azt hitte, hogy senki nincs mögötte. Ekkor ismét hallotta, hogy valaki – jól kivehetően női hangon – tüsszent. A Háromkezű Istenanya fából készült ikonjához sietett, amely keret nélkül, sötéten függött az igumán asztala fölött a falon. Kezet akart csókolni neki, de a Szűzanya három kacsója közül csak kettőt nyújtott elé; a harmadikban, alig észrevehetően egy keszkenőt dugdosott. Nyilvánvaló volt, hogy ő tüsszög. Manuil atya sietve az ebédlő kijárata felé indult, s miközben a falakról egyfolytában harsogtak felé a figyelmeztetések, betette maga után az ajtót. A tüsszögés még aznap abbamaradt. Manuil ekkor elhatározta, hogy egy kicsit utánanéző a Háromkezűnek. A régi könyvekből és a szerzetesekkel folytatott beszélgetésekből a következőket tudta meg:

A Háromkezűt ábrázoló ikon vándorlásai

A képrombolók elleni harc során az Úr 726. esztendejében Damaszkuszi Szent János görög költő és képtisztelő magára vonta III. Leó császárnak, a szóban forgó eretnokség védelmezőjének a haragját. A császár utasítására a kalifa, akinél János magas tisztséget viselt, megparancsolta, hogy csuklóból vágják le a költő jobb kezét, majd elrettentésül és okulásul helyezték közszemlére a város azon pontján, ahol a legtöbb ember szokott összegyűlni. Amikor ez megtörtént, a Damaszkuszi barátai, akik egyszersmind a kalifa közvetlen környezetéhez is tartoztak, ellopták a térről a költő keze fejét, és visszaadták a gazdájának. A Damaszkuszi aznap éjszaka bezárkózott a szobájába, kézfejét a csuklójához illesztette, és egymásba rakva két kezét az Istenanya ikonja előtt, imádság közben elaludt. Felébredvén látta, hogy álmában a tenyere visszanőtt a csuklójához, és csak egy vörös heg mutatta azt a helyet, ahol levágták. A költő hálából ezüstkezet kovácsoltatott, és az Istenanya ikonjára helyeztette. Az ikont ezután magával vitte Palesztinába, ahol felkent Szent Száva király jeruzsálemi lavrájában telepedett le, és életének hátralevő részét ott töltötte el. A költő halála után az ikon a kolostorban maradt, közvetlenül a Szoptató Szűzanya csodátévő ikonja mellett, amelyet felkent Szent Száva, amikor a VI. században megalapította a kolostort, arra az idegenre hagyományozott, aki királyi vérből származik, az ő nevét viseli, és Európából jött, hogy lássa Palesztinát.

Amikor a XIII. század elején Nemanja Száva szerb költő és herceg először látogatta végig a szent helyeket, megfordult felkent Szent Száva lavrájában is. Belépett a templomba, hogy imádkozzon a Háromkezű ikonja előtt, s a szentkép azon nyomban leesett a falról, pontosan a Szerbiából érkezett ismeretlen látogató lába elé. Az elképedt sekrestyés jelenésnek nyilvánította az esetet, s amikor Száva válaszaiból kihámozta, hogy uralkodói vérből származik, a Száva nevet viseli, és Európából érkezett, az igumán és a testvérek mindkét ikont nekiajándékozták, beteljesítvén a szerb költő látogatását megjövendölő kolostoralapító végakarátát. Azután, hogy Száva Palesztinából hazatért az Athosz-hegyi kolostorba, a Szoptató Szűzanya ikonját kareai remetelakjában, a Háromkezűt ábrázoló szentképet pedig Hilendarban helyezte el. Ám a Háromkezű nem sokáig maradt új otthonában. Amikor 1208-ban Szent Száva az Athosz-hegyi zárdából Szerbiába indult, hogy kibékítse a szerb trónért viszálykodó fivéreket, atyja, Nemanja szent hamvain kívül magával vitte a Háromkezűt ábrázoló ikont is. Bátyja, István, első koronázott király udvarában helyezte el, s meghagyta, hogy nemzedékről nemzedékre őrizzék az uralkodóház tagjai, amíg csak létezik a szerb állam. Így is történt. Az 1389. év egy éjszakáján, amikor a hilendari kolostor előjárója a szokásos időben felkelt, hogy az éjféλι imádságra a nagytemplomba siessen, cellájának ablakán át a kolostortól néhány percnyi járásra az északi falaktól a tenger felé vezető úton valami nagy fényességet látott, mintha maga a Nap szállt volna alá. Azon nyomban hívta a szerzeteseket, hogy menjenek, és nézzék meg, mi történt. És látták, hogy a tengerről a kolostor felé vezető út felső részén a földön egy számár áll, magányosan és portól lepetten, a hátán a Háromkezűt ábrázoló szentképpel. A rémült szerzetesek ebből megtudták, hogy a szerb seregek elvesztették a törökökkel vívott csatát Rigómezőn, hogy a szerb állam elbukott, hogy az uralkodóház megsemmisült, és hogy az ikon visszaköltözik hozzájuk. Ekkor miseruhát, keresztetket és füstölőt hoztak és éneklés mel hangos imádság közepette az ikont a székesegyházba vitték, ahol az oltár fölső részén helyezték el. Másnap a szentképet legnagyobb ámulatukra az ebédlőben, az igumán asztala fölött találták meg. Nem sejtvén, hogy hogyan kerülhetett oda, újabb hajlongások és imádságok közepette visszavitték eredeti helyére, az oltárra. A kolostorfőnök pedig bezárta a templom ajtaját, és a kulcsot magával vitte. A Háromkezű azonban még aznap éjszaka megjelent a kolostorfőnök álmában, és így szólt hozzá: „Nem azért jöttem, hogy ti őrizzetek engem, hanem hogy én vigyázzalak benneteket.”

Ettől az időtől fogva a Háromkezü egészen 1912-ig az igumán asztala fölött állt. Abban az évben a szerb hadsereg felszabadította Kosovót, és a szerzetesek, miután meghallották a hírt, celláik ablakából minden reggel észak felé pillantgattak, arra az útra, amelyik Hilendarból Szerbia felé vezet, s azt lesték, mikor tér vissza a Háromkezü a felszabadított országba. Eljött, majd elmúlt az 1918-as év is, de a Háromkezü, mintha mi sem történt volna, el sem mozdult a helyéről. Egy szép napon aztán az igumán és a szerzetesek elhatározták, hogy abban az évben, vagyis 1929-ben Szerbiába, Kosovóba küldenek egy szerzetest, hogy tudja meg, miért nem tér még mindig haza a Háromkezü, annak ellenére, hogy az ország jórészt felszabadult, és visszaállították a szerb államot. A szerzetes, miután egyéves vándorlás után hazatért, többek között elmesélte, hogy Murat török szultán emlékművét Rigómezőn és a török hadsereg emlékére felállított türbét Gazimesztánon ugyan látta, de sehogy sem bírt rábukkanni az emlékműre azon a helyen, ahol megölték Lazar cárt, és ahol a samodrežai templomnál eltemették Miloš Obilićet, a legnagyobb szerb hőst. Így aztán nem is csoda, állapították meg a szerzetesek, hogy a Háromkezü nem mozdul a helyéről a hilendari ebédlőben.

* * *

Ez volt minden; Manuil atya sehol sem talált említést a Háromkezü ábrázoló szentkép ama szokásáról, hogy tüsszögött volna. Miután mindezt alaposan végiggondolta, arra a következtetésre jutott, hogy mégiscsak fel kellene állítani azt az emlékművet a Rigómezőn, s akkor talán a Háromkezü is a visszatérés mellett döntene. Épp akkortájt, amikor ezek a gondolatok foglalkoztatták, 1950-ben a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság sajtóját figyelő testvértől megtudta, hogy a Rigómezőn hatalmas emlékoszlopot emeltek az ott elesett szerb harcosoknak. Ez meggyőzte Manuil atyát arról, hogy többé semmi ok a této-vázásra, s éjjelente titokban résnyre nyitva hagyta az ebédlő ajtaját, hátha így könnyebben kerekedik fel a Háromkezü Szerbiába. Ám amikor nyitva maradt az ebédlőben egy ajtó vagy egy ablak, az ikon azonnal tüszögni kezdett, és tüsszögött, amíg a huzat meg nem szűnt. A zavart és csalódott Manuil atya egy éjszaka aztán kivezette a szamarát a kolostor szálláshelye elé, az ikonnal (csak úgy, keret nélkül) fölnyergelte a jószágot, az ikonra pokrócot dobott, s miután ily módon elrejtette, suttymban nekivágott Szerbiának. Alig hagyta el azonban az Athosz-

hegyet, a jugoszláv–görög határ közelében, azon a helyen, amelyet még katalán zsoldos korában ismert meg közelebbről, Marcos partizánjainak a kezére jutott, akik akkoriban gerillaháborút vívtak a hegyekben. Az öszvért az egyik oldalra, Manuil atyát a másikra vezették, és megkezdődött a kihallgatás. Manuil azonban egy árva szót sem értett abból, amit a partizánok mondtak. Csak annyit sikerült megállapítania, hogy a dimothikét, vagyis az újjörögöt beszéltek. Megkérdezték, hogy tud-e még valamilyen nyelvet, mire az atya azt felelte, hogy jártas a szerb beszédben is. Minthogy Marcos emberei között akadtak önkéntesek Jugoszláviából is, egy szerb származású partizán próbált meg szót érteni a szerzetessel. De már az első néhány szó után Manuil atya csodálkozva kérdezte meg tőle, hogy milyen nyelven hablatyol, és egészen kétségbeesett, amikor közölték vele, hogy szerbül.

– Hát már senki sem beszéli a szent nyelveket a világon? – fordult végül az őreihez a szerzetes.

– Ó, dehogynem! – válaszoltak neki tréfálkozva. – A latin megfelel?

– Latinul nem tudok, de spanyolul igen – felelte Manuil atya.

– Spanyolul? – csodálkoztak a katonák, és odahozták a politikai biztost, aki fiatalkorában Katalóniában, a spanyol polgárháborúban a nemzetközi brigádok vörös zászlaja alatt harcolt. A komisszár és a szerzetes végre remekül megértették egymást, és amikor Manuil atya felidézve első neve alatt eltöltött életét elárulta, hogy valaha Katalóniában don Jorge Rueda el Sabiónak hívták, a komisszár úszott a boldogságban. Spanyolországi emlékeiket felelevenítve végigbeszélgették az egész éjszakát. Manuil atya még pirkadat előtt észrevette, hogy a számár kisettenkedett a táborból, és szép csöndben, a vízmosságokon át, hátán az ikonnal, elindult a határ felé. Manuil atya a régi, katalán zsoldosi tapasztalatát és talán a politikai biztos jóindulatát kihasználva, aki tudta, hogy mikor hunyhatja be a fél szemét, maga is a jószága után osont, és az éjszaka leple alatt visszasietett a kolostorba. Hilendar közelében rátalált a számárra, amely nyereg nélkül, de jókedvűen a kolostor egyik réjtjén legelészett. Abban a hitben, hogy sikerrel végrehajtotta a feladatot, Manuil atya vidáman felkapaszkodott a hátára, és kisvártatva már a székesegyházban serénykedett a hajnali istentiszteleten. A mise után, mint mindig, visszatért az ebédlőbe, és nekifogott, hogy elkészítse a szokásos éjszakai reggelijét: kiválogatta az olajbogyókat, bort töltött a pohárba, kiválasztott egy könyvet... Mindeközben valamit mormogott bajsza alatt, és éjszakai kalandján meg azon az írásjelen tőprengett, amely továbbra is hibádzott a kalkulációból.

– Meg aztán, ki tudja – mélázott el Manuil atya. – Lehet, hogy azok a szerbek már nem is szerbek... Látod, a nyelvük már régóta nem is az igazi. Én mondom, ezek valami újszerbek lesznek, és lehet, hogy ott, a határon túl már egy sincs a mieink közül...

Ebben a pillanatban valaki a háta mögött a félhomályban tüsszentett. Manuil atya hátrafordult, és meglátta a Háromkezűt a régi helyén, a falon.

– No nézd, hát megint visszajöttél! – dörmögte álomittasan, s elindult, hogy becsukja az ebédlő ajtaját. Ám a helyiség összes ablaka és ajtaja zárva volt. Az ebédlőben egyáltalán nem volt huzat.

* * *

Manuil atya, hiába próbálván meg valamiféle tanulságot levonni az ikon viselkedéséből, vállat vont. És akkor felötlött benne az a jel, amelyet aznap éjszaka, az országút mentén, az egyik útkereszteződésnél látott, miközben hazafelé baktatott Görögországon át:

Ez a jel végre eszébe juttatta az elfelejtett írásjelet. Most már világosan emlékezett: nem görög és nem szerb betű volt, és nem is azok közé az első írásjelek közé tartozott, amelyeket új életében megtanult, hanem épp fordítva, az utolsók egyike volt, melyeket első, katalán nyelvű életéből elfelejtett. Igazából nem is betű volt, hanem jel, amelyet az ujjak egyszerű keresztesével is fel lehetett mutatni. Mintha csak figyelmeztetnék őket, felemelt kezükkel ezt a jelet mutatva bocsátották egykor útjukra őket a barcelonai asszonyok, amikor hadjáratba indultak; s az üzenet értelmét körülbelül így foglalhatjuk össze:

Soha nem marad üres a távozó helye.

BOJTÁR B. Endre fordítása

KATI A TAUROSZOK KÖZÖTT

SZABÓ PALÓCZ ATTILA

Van egy motorom. Piros automatic, a rendszáma 6161. Néha viccesen Pacinak nevezem Talpraesett Tom nyomán. Nem volt jó a múlt hónapban. El volt szakadva valami szajla ott a gáz körül. Most már jó. Illetve más a baja. Hol a benzin folyik, hol meg a hangtompító esik ki a kipufogóból. Az is előfordul néha, hogy az a zsinór. . . Tundiüllik nincs gyertyakupakom, hanem csak a gyertya végére oda van kötve az a zsinór, amelyiken keresztül áramot kap. Ez a zsinór szokott néha leesni, és olyankor leáll a motor. És ha már a gyertyánál tartunk: szokása beköpní is. A fazon ott kezdődik, hogy nincs gyertyakulcsom, illetve van, de soha nem hordom magamnál. Múltkor meg egy istenért sem akart begyújtani. Kati megkért, hogy vigyem haza. Tudja ő is, hogy nem szeretek hurcolászni senkit motoron, de beleegyeztem. Legyen, elviszlek! Vagy fél órát próbálkoztunk felváltva berügni, megtolni, de csak nem akart gyújtani. Közben kifolyt egy jó adag benzin. Arrébb toltam a motort, és öngyújtómmal meggyújtottam a tócsát. Kati ezen röhögött, de mégis elindult gyalog. Én meg mellette toltam a Pacit. Beszélgettünk volna, ha lett volna miről. Sosem volt valami sok közös témánk. Aztán Kati elfordult, én meg mentem tovább egyenesen, ki a Tisza-partra. Megpróbáltam megint begyújtani a motort, de csak annyit értem el vele, hogy megint megeredt a benzin. Persze azt is meggyújtottam. A házunk előtt letámasztottam a lábára. Néztem az eget. Nem volt rajta semmi különös. Már éppen indultam befelé, amikor eszembe jutott valami. Hogy nekem?! Megfordultam, kiakasztottam azt a vezetékét, amelyik a tartályból a motorba vezet a benzint, és sétálgatni kezdtem járgányommal. Egy gyönyörű büzlő benzincsíkot húztam a gyepen. Meggyújtottam. Néztem, míg el nem lobbant. Apámék már aludtak. Bementem a szobámba, és bekapcsoltam a tévét. Már az éjszakai műsornak is vége volt. Betettem a videóba egy kazettát: Asterix tizenkét (12) próbája. Ha minden igaz, akkor ez, egy kissé jobb fordításban, az Asterix és Róma meghódítása, a Les travaux d' Asterix című film. De csak akkor, ha minden igaz. Csak akkor, ha Pitagorasz tétele továbbra is $c^2 = a^2 + b^2$. És csak akkor, ha Pitagorasz tétele továbbra is csak cé négyzet egyenlő á négyzet plusz bé négyzet. És csak azért, mert minden vízbe helyezett test annyit veszít a saját súlyából, amennyi az általa kiszorított víz súlya. No, ez az egész Katiú egyáltalán nem érdekelt, és tulajdonképpen azt sem tudta, hogy kint volt nálam öt Asterix és egy Talpraesett Tom *rujzfilm*. Pedig kint volt még a Rózsák hábo-

rúja és a Miss Daisy sofőrje is. Őt csak az érdekelte, hogy minél előbb hazakerüljön, és ebben nagyon jó szolgálatot tudott volna tenni neki az én motorom, ha nem döglük be. Bátyját is csak azért küldte haza, mert biztos volt benne, hogy én ingyentaxi elszállítom, és el is szállítottam volna, ha a motorom hajlandó lett volna begyújtani. Így azonban gyalog kellett hazamennie. Pedig ha a bátyját nem küldi haza, az elvitte volna lábtekerészeti tovalöködömén. Így azonban szereztem nála még egy rossz pontot magamnak. Pedig én megpróbáltam közelebb férkőzni hozzá. Régebben, amikor volt is valami közöm hozzá, akkor se nagyon szerettük egymást. Pontosabban: ő utált engem, s én, mivel ezt tudtam, lassan, de biztosan ugyanúgy kezdtem érezni iránta. Hülye kis szűz csajnak tartottam, pedig mint az később kiderült, akkor már nem volt szűz. Zolinak mondta el egyszer. Az történt ugyanis, hogy mivel Zoli szépfíú, Kati elment vele. Állítólag mindent csináltak, csak a végén a lényegét nem. Amolyan pettingbuli volt. Akkor mesélte el a csaj, hogy egyszer már lefeküdt egy focistával, de nem volt jó neki. Mikor ezt nekem Zoli elmesélte, csak egy megjegyzésem volt: – Jött volna hozzám. . . ! Erről a bizonyos Zoliról el kell mondanom, hogy sosem volt egy nagy ész. Szépségért ugyan háromszor sorbaállt annak idején, mikor osztották, de észért egyszer sem. Ilyen téren én tartottam el. A baj csak ott volt, hogy ő engem nem tudott eltartani szépség terén. Kati pedig olyan nő, akit a férfinál elsősorban az érdekel. Tulajdonképpen lehet, hogy pont ezért utált ő engemet, mert szépségért meg én nem álltam sorba. Csak az a fazon, hogy Kati sem, mert bár nem volt csúnya, arcának mégis torz képet adott szája bal felének kábé negyvenöt fokban lefelé ívelő vonala. És nagy hibája volt még a kissé túlméretezett csípő és fenék mellett az, hogy nem szerette Asterixet és Talpraesett Tomot.

Meglepett, mikor cigivel a szájában láttam Katit. Annak idején még a füstjét is utálta, hát még az állandó és le nem mosható dohánybűzömet. Emlékszem, egyszer megkértem, hogy pisáljon a szájamba. Eleinte hűzódózott, de aztán belement, hogy belehugyozik egy pohárba, és aztán én azt megiszom. Csak a nyelvem mártottam bele. Jó íze volt, de Zoli addig szuggerálta, hogy öntsem ki, míg végül megtettem. Különböztökés voltam. Főztem egy kávé. Semmi különös sincs a dologban, hiszen közismerten kávéimádó vagyok. A kávé mellé pedig rágyújtottam. Ennek az az érdekessége, hogy leszokófélben vagyok. Este háromnegyed kilenc van, és ez még csak a harmadik ma. Kábé minden másnap jön be, hogy őt alatt tudok maradni, de a többi napokon is csak alig megyek tíz fölé. Főleg kávé és alkohol mellett szokott megemelkedni a számuk. Kati pedig most szokott rá. Különböztökés én se akarnék leszokni, ha nem köhögnék tőle úgy, mint egy tüdőbajos. Hülye sztori, de ez van.

Találtam a könyvesboltban egy exkluzív kiviteli folyóiratból két számot. Címe Latina et Graeca. Régi számok. Az egyik '86-os, a másik nyolcvanhetes. Meg egy könyvet. Az antik színház Jugoszlávia területén. Mind a hármat megvettem. Átlapozgattam őket, de komolyabban nem olvastam el semmit sem belőlük, mivel kurva álmos voltam. Az történt, hogy az éjjel nemigen aludtam. Alig másfél órát, s állapotomon még a délutáni plusz másfél óra sem tudott javítani. Annak idején Thromby mondott egy frappáns megállapítást az ilyen állapotra: olyan vagyok, mint egy kivert fasz. Úszni is csak e miatt az állapot miatt nem mentem el. Tegnap voltam, Zolival. Akkor elhatároztam, hogy ha csak tehetem, mindennap elmegyek. Kétszer átúsztuk oda-vissza, aztán ugrottunk néhány fejest, majd ismét kiváltottunk két-két menettúrti jegyet. Magyarul: retúrt. Mít túrt?

Tart túrt. Mít túrt? Tömeget túrt. Mít túrt? Tököt túrt. Mít túrt? Törököt túrt. Tá-

bort túrt. Mit túrt? Táblát túrt. Mit túrt? Tőrt túrt. Mit túrt? Tükröt túrt. Mit túrt? Tarzant túrt. Mit túrt? Tehenet túrt. Mit túrt? Tantermet túrt. Mit túrt? Tandemet túrt. Mit túrt? Tilingert túrt. Mit túrt? Túrt?. . . túrt. . . Stb.-t túrt. Stb. Stb. Fürt, fult, pult, múlt, hullt, kult(usz) stb. . . And others, és még sokan mások. Köztük persze Kati és Tanja is, végső esetben pedig még azt is megkockáztathatjuk – hiszen aki mer, az nyer, és kockázat nélkül nincs haszon. Mit túrt? Tamást túrt. Seggbe? Naná, majd a konyhába! –, hogy Zoli is. Zoli is részeg volt aznap este. Részegebb, mint én. Volt előtte az asztalon két dupla vodka. Fogta az egyiket, és a saját fejére öntötte. Megfogta a másik poharat, és annak a tartalmát átöntötte az imént kiürített pohárba. No már most: a teli poharat visszatarozta az asztalra, az üreset pedig egyszerűen elengedte, arra hatni kezdett a Föld gravitációs ereje, és zuhanni kezdett, majd pedig egy közepes erősségű csörömpölés kíséretében földet ért. Természetesen eltört. Eltört. A pincér végignézett rajta, s csak annyit mondott: – Tudod. Zoli egyetértően és helyeslően bólintott. Mit tett? Nem tett, bólintott. Mit tett? Túrót tett. Túrót evett. Tőlem ugyan ehett, mert én már olyan részeg voltam, hogy menni is alig bírtam. Tudtam, hogy az előttem levő érintetlen dupla gint már nem fogom meginni. Zoli akkor megkérdezte, hogy mit iszom. Fizetett még egy túrát. Lassan kilocsoltam az asztal alá a még meglévő, hogy ne égjek le a következő érkezésekor. Bevallottam Zolinak, hogy fülig szerelmes vagyok Tanjába. Előadtam neki a privát kis problémáimat, és tanácsot kértem. – Idd le magad. Hülyeség, ez akkor már teljességgel lehetetlen volt. A többiek is mind azt tanácsolták. A piccsába az alkoholizmussal! Persze, mikor hazamentem, megint nem volt kedvem lefeküdni. Ültem az ágy szélén, és bámultam magam elé. Elhatároztam, hogy felállok, levetkőzöm és lefekszem. Addig rendben is volt, hogy felálltam, de folytatásként csak annyira tellett, hogy odaüljek az asztalhoz. Odaültem hát. Hova ült? Üstbe ült. Fült . . . stb. . . Másnap persze alaposan elaludtam. Fél kilenc helyett délben ébredtem fel. A vekker nem ért semmit.

Zolival ültünk, s mikor megjelent Kati, egyikünk sem reagált. Látszott, hogy nem tud mit kezdeni magával. Odaült az asztalunkhoz. A klasszikus sablonkérdések és -válaszok után beszélgetésünk visszatért a csaj érkezése előtti holtpontra, vagy ha úgy tesszük, nullpontra, negatív irányú folyásába. Nézelődöttünk mindannyian, de egyikünk sem fedezett fel semmi különösöt, semmi említésre méltót. Autók, városi buszjáratok, rohanó emberek, egy eltévedt kerékpáros, motorosok, szaladgáló gyerekek and others. . .

– Szórakozunk, szórakozunk. . . – nyögtem konstatálván az emelkedett hangulatot.

– Mi ez a zene?

– Fogalmam sincs, de jócskán depresszív. Megbeszéltük, hogy iszunk egy túrát. Katit küldtük el érte. Zolinak kávé, nekem meg Katinak pedig kóla. Ott csak presszókávéfőztek, s mivel azt nem bírom elviselni, kólát kértem jég nélkül. A pénzt persze én adtam Katinak. – No, végre, itt vagy! Nem tudod, miről maradtál le!

– Miről?

– Olyan magasröptű eszmecserét folytattunk itt Zolival, hogy mindenki megirigyelne bennünket érte.

– Miről?

– Telepatikusan és mindenről, különös tekintettel a közérdekű problémákra.

Kati mesélni kezdett valamit, hogy sokat veszekszik újabban a szüleivel, meg egy faszíró, aki tetszik neki. Oda is figyeltem meg nem is. A fejemet beállítottam kábé félpercenkénti bőlogatásra, és elindultam gondolataim asszociatív országútján. (Jó, mi?) Tulajdonképpen egy cikk járt a fejemben, amit délelőtt olvastam egy régi IPM-ben Hé-

ródész Attikoszról. Volt ott valami szexeszt is. Odanyújtottam a Katinak. Vágta a po-fát, hogy ne baszogassam, de azért szívesen végigcsinálta.

– De miért vagyok én animális meg szadista, ha Alain Delon a kedvencem?

Belekukucskáltam a libidójába, de lármázni kezdett, hogy semmi közöm hozzá, meg hogy hülye bűdös nikotinszagú paraszt vagyok. Érdekeséggként jegyzem meg, hogy ekkor már ő is cigizett. Rengeteg dolgom lett volna pedig. Egy levél megírása már huzamosabb ideje várat magára, tanulnom is kellett volna a másnapi vizgára, olvasnom is kellett volna, mert már kezdte visszakövetelni a tulaj a könyvet, meg telefonálnom sem ártott volna már Atinak. De ő a hülye: miért épp engem kell kiszúrnia ilyesmire. Kitöltöttem én is a szexesztet. A libidóm csak harminchat lett, az intenzitásom meg harminchárom, kétszer voltam animális, négyszer cerebrális, ötször exhibicionista, egyszer homoszexuális, nyolcszor mazochista, hatszor narcisztikus, háromszor szadista és szintén háromszor poligám, négyszer pedig voyeur. Ennyi. Közben kisütött a nap. Ritka az ilyen világosság a szobámban. Betettem egy kazettát a magnóba. Welcome to Greece No. 9. Többek között rajta van a Play Bouzouki, a Zorbas és a Ki fizeti a révszt? című filmsorozat zenéje. Magyarul ez kábé annyit tesz, mint Who pays the ferryman. A borítóján három alak szirtakit táncol. Kati mondta, hogy ő is tud néhány lépést. Tavalyelőtt volt Görögországban, és akkor tanulta. Van ott az apjának egy ismerőse, valami gyáros, annak a fia szerelmes volt bele, el akarta venni feleségül, de ő nem hagyta magát. Azt mondja, hogy a görögök, ha dolgoznak, dolgoznak, de ha leülnek enni, akkor két óra is beletelik, mire felkelnek. Esténként meg nagy mulatozásokat csapnak, ahol szirtakit táncolnak. Persze részletesen kifaggattam, hogy hogy lehet a legolcsóbban megúszni egy nyaralást, mennyiért váltják a drachmát, hogy lehet munkához jutni, narancsot vagy banánt szüretelni. Láttam egy hirdetést. Társas utazást szerveznek a velencei biennáléra. Az időpont is megfelel, csak drága: 1250 dinár.

Különben már a Pile Moje is volt Görögországban. Tulajdonképpen ő hozta ezt a kazettát. Én meg átvételeztettem magamnak a Pepével. Pepének is megtetszett, és néhány dalt saját részére is átvett. Isten neki. Én meg a kezembe vettem Babitsot. Régen elzengtek Sappho napjai.

„A líra meghal. Nagyon is merész
kezekkel téptük a kényes leány
hegedü-testét, vad-vad hangokig
csigázva, hogy ma már csak nyögni tud
s hörögni mint halódó. . . Nincs ütem
jajában többé, nincs se szó, se tag:
az értő agy s zenés szív nem beszél,
csak a tüdő liheg, csak a torok
kiált s szédült gyomor álmodik.
A líra elhal, néma ez a kor.”

De ha el is hal, akkor is gyönyörű, fantasztikusan lírai ez a *halál*. Sokkal inkább lírai, mint az, hogy már éjfél is elmúlt, és nem tudok mit kezdeni magammal. Hogy lenne kedvem aludni, mikor délután gyakor, azaz csak a rend kedvéért: tizenhárom órakor keltem fel. Nekem tehát még csak késő délután van. Felkelés után rögtön ebédeltem, aztán meg leültem a tévé elé. Valami filmet sugároztak az Antikrisztusról. Alig, hogy elkezdődött, vihar jött, és így nem bírtam tovább nézni, ugyanis félttem, nehogy a villám belecsapjon a tévébe, és ezért kikapcsoltam. De kitoltam ám velük: bekapcsoltam a videót. Bevonultam a szobámba, és olvasgattam, különféle újságokat lapozgattam, meg

ilyesmi. Szóval, semmi értelmes. Mikor a vihar elvonult, ismét kinyitottam a tévét. Abban a pillanatban, ahogy a tévét bekapcsoltam, a video kikapcsolt. Rövidnek bizonyult a szalag. Milyen szerencse! Mármost az, hogy épp akkor nyitottam ki. Kábé öt perc volt még hátra. Azt végignéztem, majd visszahajtottam a videoszalagot a film közepére, ugyanis kábé ott jött a vihar.

Egész délután készültem felhívni Katit telefonon, de nem volt meg hozzá a kellő lelki erőm. Igen, lelki erő szükségeltetik hozzá, ugyanis kurvára fel van baszódva rám, most kivételesen komolyan és tartósan. Szerintem elhatározta, hogy soha többé nem áll velem szóba. Tegnapelőtt már felhívtam egyszer – akkor sikerült elég erőt összehoznom magamban –, de az anyja azt mondta, hogy elment fürdeni a strandra. Isten neki, de szerintem letagadta. Az a nagy helyzet ugyanis, hogy két telefonjuk is van, és azt hallottam is, hogy mind a kettőt felvették egyszerre, olyankor valami mindig kattanni szokott, s mintha beleszólt volna Kati, hogy HALLÓ, de nem akartam vitatkozni, majd megpuhul, majd meglágyul. No és hogy miért is a harag: hát, kérem szépen, az történt, hogy valahogy nagyon jóban voltunk az utolsó hetekben, s egy hetet itthon töltöttem időközben, nem láthattuk egymást. Telefonon értekeztünk ugyan – nem túlzok! –, két-három órát kábé minden másnap. Csütörtök délelőtt felhívtam, hogy délután jövök. A hangjából úgy vettem ki, hogy örül. Ez könnyen félreérthető: sokan, ha hallanák, azt hinnék a tónusból, hogy látni sem akar, de én már ismerem, tudom, hogy nála mi mit jelent. Szóval örült, hogy jövök, s bár egyikünk sem mondta ki, mindketten tudtuk, hogy keféls lesz a vége. Nem mintha ez olyan különös dolog lenne, de fontosnak tartom megemlíteni a lentieket, a lentebbi sorok könnyebb megértése végett. Mikor odaértem, ismét felhívtam, azt mondta, most rögtön nem bír bejönni, mert holnap vizsgája van, és tanulnia kell, de várjam meg a klubban, két-három óra múlva odajön. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy ez este kilenc (21) körül volt. Mentem hát a klubba. Dóráék asztalához telepedtem le. Ott volt ismerős. Beszélgettünk, iszogattunk. Formában lehettem, hiszen három nő is sikerült szóval tartanom. Ők voltak Dóráék. Először mindenki sört ivott, de aztán át kellett térnünk a borra – anyagi okok miatt. S ment a duma, folyt a bor, gyulladtak a cigik. Kis idő múlva Dóra megkérdezte:

– Mi az: félszemű, huhog és kefélni akar?

Mivel senki sem tudta, ismét ő következett: bal kezével letakarta bal szemét és huhogott. Hu-húú!!!

Dóra röhögött. Akadt, aki nem értette. Há mikó paraszt! Közben jött egy újabb üveg bor. S így ment ez egészen addig, míg Kati meg nem érkezett. Kicsit letörtén, kicsit a tanulástól meggyötörtén, kicsit fölbaszódva, mint mindig. Pár másodpercre beállt valami feszültség, amit azonban gyorsan sikerült feloldanom. Döntenem nem volt nehéz: egy újabb trófea vagy a már ismert, a megszokott, a majdhogynem tulajdon? És a trófea ez esetben Dóra volt, bár akkor még a nevét sem tudtam. Csak másnap kérdeztem meg Zolitól, hogy a hosszú szőke hajú, jó alakú, magas csaj kicsoda. Hát ő Dóra. No-hát! De attól függetlenül, hogy a választás számomra ilyen szempontból igen előnyös volt, Kati nagyon megharagudott rám. Próbált is rendezni valami csendes kis botrányt, de mikor Dóra észrevette, és szólt, csak óvatosan, hogy senki más ne láthassa, legyintettem egyet.

– Á, hagyd!

Hagyta, hiszen neki is jobb volt így. Az az éjszaka gyöngybetűkkel kerül be életem történetébe, és ráadásul még régi vágyam is teljesült végre: seggbe basztam. Bebizonyítottam ily módon, hogy nemcsak a buzik szoktak hátulról kefélni. De ki tudja. . .

Szóval ma nem hívtam fel Katit, hanem inkább néztem a tévét. Volt aztán egy ifjúsági film. Azt is végignéztem. Mikor vége lett, visszavittem a még tegnapelőtről kinn maradt két kazettát a videokölcsönzőbe. Ki akartam venni Carpenter filmjét, az *Escape from New York*ot, de a nő nem tudta fejből, hogy melyik kazettán van, nekem meg nem volt kedvem a katalógusban turkálni. Mikor hazaértem, a tévében épp egy film ment Einstein életéről. Azután pedig rögtön kezdődött a foci vébé elődöntő mérkőzése. Torinóban Anglia és az NSZK mérte össze erejét. NSZK = Német Szövetségi Köztársaság. Ezt fontosnak tartom megemlíteni, mert utódaink már csak a történelemkönyvekből tudnak majd a német népek erről a nagy tragédiájáról, megosztottságáról. (Szeretem az eszem, mikor ilyen szépen fejezi ki magát!) „A világbajnokság mai mérkőzését az ITALIA '90 szponzorai, az Adidas és a Panasonic cég támogatásával közvetítjük.” Rendes játékidőben 1:1, hosszabbítás után szintén, tizenegyesekkel 4:3 az NSZK javára. A döntőben tehát, mint ahogy négy évvel ezelőtt Mexikóban is, Argentína és az NSZK. A meccs után meg tenisz volt: Ivanišević győzött Wimbledonban a negyed- vagy nyolcadöntőben, nem emlékszem már. Mónika tegnap kikapott.

Szóval, addig erre, addig arra, hogy végül mégis felhívtam Katit. A hangulatról jobb nem beszélni. Meglehetősen kimért volt, és csak általánosságokban meg rébuszokban beszélt, hogy semmit se érthessek. Csak mikor rákérdeztem, akkor adta elő, hogy nem akar belemenni a részletekbe, mert négy napig emiatt bögött, és most már elege van, nem akar többet sírni. Megmagyarázta, hogy nem haragszik, nincs felbaszódva, csak vérig sértve. Szerintem ez ugyanaz, és ebben az esetben meg különösen megegyezik ez a kettő. Ez a három: harag, fölbaszódottság, sértettség. Úgy látszik, a csúnya nők sokkal érzékenyebbek, mint a szebbek. Persze, ha csúnyák, és beképzelik maguknak az ellenkezőjét, akkor pofon kell őket csapni, de ha tisztában vannak vele, és mégis kisebbségi komplexusok nélkül tudnak élni – s ez vonatkozik Katira is –, akkor tiszteletet érdemelnek, s akkor talán azt is megérdemlik, hogy jobban odafigyeljünk rájuk, mint azokra a tahó szépségkirálynőkre. De azt is csak módjával, mert a túl nagy figyelem is egy bizonyos fokú megkülönböztetés, ami negatívan hathat rájuk, s ez megnöveli, megduplázza, ha nem triplázza a szükséges odafigyelés mértékét. Tehát most már nemcsak rájuk kell odafigyelni, hanem arra is, hogy ez az odafigyelés ne legyen túlzott, feltűnő, megkülönböztető. Azt *hiszem*, ezt sikerült is (hű de szarul hangzik!) megvalósítanom Kati irányában, s most, hogy ez egyszer teljes egészében figyelmen kívül hagytam, meg is lett az eredménye. Megjegyzendő még, hogy ez a figyelmen kívül hagyás teljesen spontán volt (ami talán még rosszabb), ugyanúgy, mint a fenti megállapítások gyakorlati alkalmazása, hiszen csak most, ahogy összegezni próbálok a dolgokat, sikerült eljutnom hozzájuk.

Tegnapelőtt hozott a postás egy csomagot. Meglepett, mert semmit se vártam. Mikor kibontottam, volt ám mit nézmem: Kati visszaküldte azt a négy Talpraesett Tomot, ami még nála volt. Találtam még a csomagban egy kis kék borítékot is. *Tizenöt dinár* volt benne, de írás egy árva szó sem. Telefonon aztán elmondta, hogy a jegyzetek ára az, amit lefénymásoltattam neki. Azért küldte el, mert nem szeret tartozni senkinek sem. Ebből mindennek nyilvánvalónak kellett volna lennie, de én megjátszottam a naiv kisgyereket. Ez, úgy látszik, szokásuk a nőknek, hogy ha vége van egy kapcsolatnak, akkor kifizetik az expartnerüket, mint a kurvákat. Nem tudom, ezzel meg akarnak-e alázni, vagy micsoda. Tessék, csak tessék, én megvehető vagyok!!! Hát fáj a faszom, az viszont pont jól jött, mikor Ani háromszáz dinárt küldött a legváratlanabb időpontban. Táviratban jött egy igen rövid kommentár kíséretében: Vraćam dug!

Szóval Kati elmondta, hogy nagyon, hogy mélységesen megsértettem, nem azzal, amit tettem, hanem ahogy tettem. Miért kellett neki az egészet végignéznie? Miért nem tudtam odatelefonálni, hogy ne jöjjön? Miért nem álltam fel, és mondtam a szemébe, hogy mit akarok, hogy menjen el? Meg akartam alázni? Hogy ő csak arra volt jó nekem, hogy a szexuális igényeimet kielégítse, hogy hetente kétszer-háromszor megbasszam, s ahogy megjelent a szép Dóra, őt már figyelembe se vettem. És hogy a Móni is csak most mesélte el neki a dolgokat. Miért hazudtam? Mért nem mondtam meg? Mert neki a hazugság ott kezdődik, ha valamit elhallgatnak. Hogy én csak hazudoztam neki, minden, amit tettem egy-egy óriási hazugság volt, a hajnali telefonok is meg a lelki személtálaságom is. Emlegette a Téliapót is meg annak a refrénjét.

Most itt ülök, dobozos kólát iszogatok, és a kilencedik cigimot oltottam épp el. Ezt az utolsó másfél órában pusztítottam el. Kiürült a doboz. Még van egy. Azt is felbontottam. A leszokásból persze ismét nem lesz semmi. Anyám telefonált. Most értek haza Trogirból, holnap pedig már kezd dolgozni. Menjek el, ha van kedvem, ott se kell csinálnom semmit. Nem mintha terveztem s akartam volna valamit is csinálni. . .

Mint utóbb kiderült, nem is csináltam semmit. Döglöttem a tévé előtt, vagy épp olvastam, ha arra volt kedvem. És elég sokat volt rá kedvem, mert egy egész könyvet kiolvastam. Hegedűs Géza: A nagy parázna szemtanúja. Caliguláról, Claudiusról, Néroról, Senecáról, Messalináról, Agrippináról meg a körülöttük mozgolódókról ír. Pepének elmagyaráztam, hogy ki is az a Hegedűs: elég sűrűn lehet látni a tévében, és okosakat szokott raccolni meg, ha jól vettem észre, pöszíteni is. Anyám is beleolvastott a könyvbe: alig akarta visszaadni. Kiolvastam még egy Talpraesett Tomról (vagy ha úgy tetszik, Villám Viliről – Lucky Luke) szóló képregényt is: Pony express. Jovica könyörgött, hogy adjam oda neki az útra (utazás előtt állt, édesapját ment meglátogatni, ugyanis a szülei elváltak, és ő az anyjával és annak férjével él), hogy ne unatkozzon, és hogy ha visszajön, majd visszaadja. Nem adtam oda. Asterixet és Talpraesett Tomot senkinek. Zoli is fölbaszódott, mikor mondtam neki, hogy ha itt leül, elolvashatja, szívesen adom, de a szobámból ki nem viszi. Az ő lelkén már úgymint szárad egy képregény: a Marco Polo életéről szóló. Elkérte olvasni, én meg persze gondolkodás nélkül odaadtam neki. – Holnap visszahozom.

– Oké, ráér.

Két hét múlva, mikor megkértem, hogy most már azért hozza vissza, azt mondta, hogy a bátyja odaadta az egyik barátjának elolvasni. Na ja, sikere volt a sztripnek, de ettől függetlenül én azóta se láttam. Zoli tehát visszajött délután, és a szobámban ülve olvasta el az említett képregényt. Aztán meg lementünk fürdeni a Tiszára. Ugráltunk is egy kicsit, bemutattam a hátra szaltót, majd Zoli erősködött, hogy ússzuk át. Hát átússzunk. Mikor visszatértünk – szintén úszva –, lábteniszeztünk egy kicsit. Láss csodát! Az elsőt megnyertem. Aztán a másik kettőt gyorsan elveszítettem. Zoli megint fürdeni akart. Nem tudom megérteni az embereket: én egyet-kettőt ugrok, aztán meg úszom egy kicsit és kész. Nekem elég. Ezek meg minden ötpercben úsznának. Ez a két csaj is: Vesna meg Jasna. Alig feküdtek ki a napra, alig kenték le magukat napolajjal, máris mentek vissza a medencébe. Bár kedvetlenül, de én is elmentem velük. Anyám panaszkodott, hogy nem jelentették be jövetelüket előre, s ő meg nem vett ki pénzt a bankból, száz dinárja van, az meg nem elég semmire. Faggatott, hogy mi bajom, hogy csak döglök, és meg se mukkanok. Hát nincs semmi bajom, csak éppen nem aludtam eleget. Pepével fél tíz felé bementünk a városba, de ott se történt semmi. Bélával találkoztunk a Pizzériában, de ő is csak a filmet mesélte, ami a tévében ment. Délután a strandon

megismerkedett három indonéz alakkal. Angolul beszélgettek. Béla különben zentai származású, de öt éves korában a szülei kimentek Svédországba. Azóta ott él, most van először itthon. Előző nap ismerkedtünk meg vele. Az történt ugyanis, hogy ahogy az már lenni szokott, Pepével bementünk a városba. Volt egy szabad asztal a Pizzériában. Mondtam neki, hogy üljön le, foglalja a helyet, rendeljen sört, itt a pénz, én meg elmegyek körülnézni, hogy ki van itt. Így is történt. Csakhogy ott volt Dejan. Hívott, hogy üljek oda hozzájuk, s már rendelte is a sört. Lehet ilyenre nemet mondani? Lehet, de én mégsem mondtam. Kábé fél óra múlva megjelent Pepe. Dejan őt is leültette, meg ennek az örömeire rendelt még egy túrát. Ő különben most igazgató. Nyitott egy privát céget, kis- és nagykereskedelemmel foglalkozik. Szilvia nemsokára szedte a sátorfáját. Elég rosszul jönnek ki Dejannal az utóbbi időben. Dejan folyton félrekefél, de azért a csajt se kell sajnálni. Dejan mesélte, hogy múltkor elvitte az ő kocsiját, elment vele Kanizsára, az autóban kefélt, majd visszahozta neki egy hatalmas gecifolttal a hátsó ülésen. Volt a Pizzériában két svéd csaj. Egyik sem eldobni való, sóttttt! Dejan is így vélekedett, főleg az egyikről. És akkor jelent meg Béla. Valahol már találkozott Dejannal, de egyikük sem tudta, hogy hol, csak azt, hogy nagyon berúgtak mind a ketten. Ismeretségnak ennyi is elég, nem? Mindenesetre még egymás nevét sem tudták, úgyhogy bemutatkoztak egymásnak. Isten bizony, úgy értettem, hogy azt mondja, Mile a neve. Ezen nem is csodálkoztam, hiszen svédül magyarul, mint a szerbek általában, mármint itt a környéken. A csajokkal svédül beszélt. Ezen persze mindenki meglepődött. Még Dejan is, aki később elmondta, hogy azt hitte, Béla adai. Akkor mesélte el, hogy Zentán született, de kint él, és hogy tizennyolc éve először van itthon. Közben lement a harmadik sör is. Fasza volt vele beszélgetni. Mi azon vagyunk, hogy eljussunk Svédországba, Görögországba, Dániába, Izlandra, Norvégiába, ő meg, aki ott él, hazavágyik. Pardon, de talán így helyesebb: „hazavágyik”. Tulajdonképpen nincs is ebben semmi különös. Elmondta, hogy büszke arra, hogy nem felejtett el magyarul, pedig ott kint csak a szüleivel tud ezen a nyelven értekezni. Mesélt a nőkről is. Volt neki svéd, német, finn nője, de mindig volt valami hiba a dologban, feleségnek pedig egy magyar nőt szeretne, hátha akkor nem lesz. Zenta tetszik neki. Ritka vélemény!!! Bár Ati is azt mondta, mikor itt volt a télen:

– Zenta szép és hideg!

Persze én nem voltam otthon, mást meg nemigen ismer, úgyhogy fagyoskodott zsebény. Azt mondta, majd főlhív, de eddig még nem lett belőle semmi. No de ott tartottam, hogy Bélának tetszik Zenta. Dejannal közben megbeszéltük, hogy másnap, tehát ma, elmegyünk Berlinbe a Pink Floyd-koncertre. Ha pedig oda nem sikerül, akkor vasárnap Belgrádba az Alice Cooperra. Persze mind a ketten tudtuk, hogy az egészből nem lesz semmi, de azért baszkodásnak jó volt. Még arról beszélünk, hogy a Dejan kocsijával megyünk, és én hajtok, addig azon gondolkodtam, hogy milyen kifogást fogok majd felhozni, ha véletlenül megbolondul, és tényleg menni akar. Aztán el is ment. No nem Berlinbe, hanem haza az egyik svéd nővel. Hároman maradtunk: én, Pepe és Béla. Meg Dejan autókulcsa és cigije. Egy friss doboz Marlboro. Ennek mindannyian örültünk. Mind a kettőt zsebre vágtam, és már indultunk is a Papuliba. Én akartam, hogy oda menjünk, mert Andrea általában oda jár, én meg ki akarom fogni Andreát. A Papuliban nagyobb volt a személyzet létszáma, mint a vendégeké. Az egyik asztalnál ült csak két alak, a zenekar meg a saját szórakoztatására muzsikált. Míg Béla elment végére, Pepével megpróbáltuk kitalálni, hogy milyen bort szeret, ugyanis azt akart inni. Rendeltünk egy üveg bikavért.

– Pepe, van pénzed?

– Hülye lesinár!

– No, komolyan! Nálam csak tizennégy dinár van, és nem akarom, hogy ő fizessen.

Fasza volt, mert nem a háztartásról, a személyes kis gondokról, a fociról, tévéműsor-ról kellett vele beszélgetni, hanem komolyabb témákról. Áldom a Papuli tulaját, hogy nem üzemeteti állandó jelleggel a tévét. No persze ez a komolyabb téma is csak olyan borgőzös filozofálgatás volt az emberi típusokról és e típusok jelentőségéről a párkapcsolatokban. (Horoszkófilozófia.) Tudom, hogy ez így hülyén hangzik, de mindenki elmondta, hogy mit gondol, milyen típushoz milyen illik, vagy hogy az egésznek van-e egyáltalán valami értelme. Én már kész voltam. Azt a kis bort, ami még a poharamban volt, odaraktam Pepe elé. Neki meg megeredt a nyelve: úgy beszélt, hogy le se lehetett lőni. Ez már a kicsinyes problémák című kategória volt. Szülei elváltak, az anyjával tizennyolc év alatt kilenc helyen laktak, miközben három férfi követte egymást. Átlagban minden második évben költöztek új helyre, és most megint költözni akar, mert nem bírja már a háziakat. Egy öregasszonynál lakik, annak még van egy bolond lánya, és mind a ketten alkoholisták. Az anyja elutazott a tengerpartra, két évig ott fog dolgozni, neki csak havi hatszáz dinárt küld, ami a telefonra, villanyra meg hasonlókra *köll*, és akkor még enni is kéne valamit. Azt mondta neki az anyja, hogy dolgozzon, de ha kap is, csak fizikai munkát kap, azt meg nem bírja csinálni, mert gyenge a szervezete, a bal kezén csak három ujjja van, és az egyik lába jóval rövidebb, mint a másik, tehát sántít. Két évvel ezelőtt hagyták abba, addig minden nyáron műtötték Belgrádban, hosszabbították a lábát, de ennyit tehettek. Nővel úgy még nem volt, csak néhány kudarcról, csalódásról tudna beszámolni, amikor abortuszmaradékknak meg nyomoréknak nevezték, s ez majdnemhogy depresszionálta is.

Másnap felhívtam Andreát. Az apja vette fel, de rossz híre volt számomra: az Andrea tegnap elutazott.

– Hova?

– Szlovéniába.

– Mikor jön vissza?

– Harmincegyedikén. Ki keresi?

– Attila vagyok.

– Akar valamit üzeni?

– Nem, csak meg akartam nézni, mit csinál. Köszönöm szépen, és elnézést kérek a zavarásért. Viszonthallásra.

Szóval csak Bélát találtuk bent a Pizzériában a közelebbi ismerősök közül. Előbb már voltunk a Castrumban is, de ott sem találtunk senkit. Csak Ervin kért egy cigit, és semmi több. Útközben találkoztunk Tádéval, és megbeszéltük – most tessék figyelni! –, megbeszéltük, hogy majd megbeszéljük, hogy mikor megyünk teniszezni. Ja, és kért őt dinárt. A Pizzériában pedig Béla. Nézte a tévében a filmet, ami ment. Hangja nem volt, mert a teremben valami hülye zene szólt. A film tele volt szamurájokkal. Béla már látta kint Svédországban, meg képregényben is olvasta. Annak ez csak egy nagyon kis része. Jött aztán két csaj. Az egyiket Pepe ismerte, a másikat meg Béla. Így párokban beszélgetni kezdtek, én meg unatkoztam. Pepe elpanaszolta, hogy elromlott a mosógépe, meg hogy a háziak felzabálták a kirántott sajtot, amit magának sütött ebédre. Hát hogyne unatkoztam volna, mikor ez csak akkor lehetett volna érdekes, ha nem lett volna unalmas. Fogtam magam, és hazamentem. Még tartott a koncert. A Pink Floyd a berlini *falnál*. Egy kissé csalódtam benne, de hát jól van, ez van, és kész.

Anyám hívott, hogy menjek le velük a medencére. Itt vannak a vendégek, meg minden, úgyhogy jó lenne, ha lemennék. Hát legyen, lementem. És mi történt: kétszer átúsztam, néhányat ugrottam, meg megittam egy kólát. A vendégekkel a köszönésen kívül két szó nem sok, annyit se beszéltem. Nem volt cigim. Ugyanis otthon felejtettem. Az alak Lordot szívott. Ki nem állhatom, de most el kellett túrnöm. Gyorsan ráuntam, és hazajöttem. Olvastam. Unalmaskodott egy alak, valami Stepanović Újvidékről, a Mitót kereste kétszer-háromszor is. Aztán végül megjött, és elmagyarázta, hogy a cigi cigi nélkül olyan mint a vőlegény szerszám nélkül. Utána meg a többiek jöttek. Előbb a vendég házaspár, majd a két lányuk, Vesna és Jasna, a sor végén pedig anyám, a Marcsi. Mondta, hogy foglalkozzak már egy kicsit a csajokkal, de nem nagyon volt hozzá kedvem. Befejeztem a fejezetet, és bementem a szobába. Ebből csak annyi hasznom lett, hogy anyám főzött egy kávé. Látszott a csajokon is, hogy unatkoznak, de nem tudtam velük mit kezdeni, úgyhogy a kávé elfogyasztása után kiültem a teraszra, és folytattam az olvasást. Nemsokára megjöttek ők is. Fogadok, hogy anyám küldte őket a nyakamra.

– Šta radiš?

– Čitam.

– Šta čitaš?

– Zbirku novela. Láttam, hogy nincs kiút, hát megkérdeztem, nem akarnak-e teniszezni. Gondoltam, az mégis érdekesebb, mint ha végighallgatom előadásukat a szabadkai discókról meg fiúkról. Vesnával játszottam. Ő tizennyolc éves, Jasna tizenégy. Hát igen. Nem volt ez olyan igazi tenisz, csak olyan amatőr, szivaclabdával és műanyag ütőkkel. Ez azonban nem gátolt meg bennünket abban, hogy elkeresztelkedjünk Szeles Mónikának és Goran Ivaniševićnek. Később felfedeztük, hogy az udvarban ki van feszítve egy ruhaszárító kötél. Azt kineveztük hálónak. Ez valami új játék volt: a röplabda és a tenisz ötvözete. Csak akkor hagytuk abba, amikor Jasna, aki időközben bevonult tévét nézni, közölte, hogy mehetünk ebédelni, terítve van. Ebéd után a két csaj játszott, de Vesna nem bírta már. A kezembe adta az ütőjét. Jasna nem volt olyan nagy játékos, mint a nővére, talán épp ezért tűnt el olyan gyorsan a süllyeszűben. Vesnával unottan ütögettük ide-oda a labdát, míg végül a padláson kötött ki. Igen ám, de hogy menjünk fel érte? Találtam egy rozoga létrát. Persze, én másztam fel. Igen, de rémisztő dolog volt ám az a létra. A csaj meg filozofálni kezdett, hogy ez esetleg őt megtartaná, *no de engem a kábé* betvenöt kilómmal!? A kezemben volt:

– Fogadjunk, hogy nem mersz felmászni!

Már repült is. Alighogy felért, ledobta kis blúzáat meg rövidnadrágját, s már az egyrészes fürdőruháját vetette, mikor kibökte:

– Ajdmo jedno, na brzake!

Hát megcsináltuk, na brzake. Alighogy elévezett, már öltözött is, fogta a labdát, és ment le. Ott kicsit leporolta magát, és kiabálni kezdett: Jössz már? Jól van, jól van, azért ennyire talán mégse kéne sietni. Hát ilyen még nem történt velem. Nem vagyok az érzelmek embere, de ez meglepett. Főleg tőle. Aztán faggatni kezdett, hogy milyen nőket szeretek.

– Well, hát a vékonyakat, mert olyankor előjönnek bennem az apai érzelmek. Vékony nővel mindig olyan érzés fog el, hogy egy kézmozdulattal összeroppanthatnám, s ez kiváltja az óvó mechanizmus beindulását. Szeretem a kövér nőket, mert akkor meg én érzem biztonságban magam. Szeretek elveszni a hájban. Szeretem, ha akárhová nyúlok, van mit megfogni. Aztán ott vannak a magasak, a megolvasztandó jéghegyek.

És az alacsonyak, akiknek emiatt sűrűn kisebbségérzéseik vannak, és azt várják, hogy ne nézzenek el a fejük felett. Szeretem a látványos szépségeket, mert ugye, ki ne szeretné a szépeket. És szeretem a csúnyákat, mert általában sokkal őszintébbek. Kedvenceim a hosszú szőke hajúak, de ha csak hosszú, már az is felizgat. Szeretnék egy kopasz nőt, de olyannal még nem volt dolgom. Szeretem az extravagánsakat, mert én is olyan szeretnék lenni, és szeretem a csendes, visszahúzódozókat, mert én is hozzájuk hasonlónak érzem magam. Szeretem azokat is, akikre azt mondják, hogy kurvák, pedig közelről sem azok, csak szeretik sűrűn változtatni a partnereiket, és egy-egy futó kalandra is könnyen kaphatóak. És megvetem a „viktoriánusokat”, azokat, akik két-három hónap után sem kaphatók semmi komolyabbra.

– És én milyen vagyok?

– „Viktoriánus” semmi esetre sem. Te hosszú, fekete hajú, középtermetű, talán kissé magasabb, középvastag, kissé kiemelkedő fenékkal és kieletlenül s kíméletlenül túltengő szexuális vágyakkal rendelkező, kissé félnék, bár bizonyos esetekben, lásd a fenti példát, igen határozott csaj vagy az én szememben.

– Nem tartasz kurvának?

– Ezt minden faszitól meg szoktak kérdezni, akit megerősököl? De mért tartanálak?

– Van nőd?

– Nincs. Kábé három hete veszünk össze másfél év után.

– Itt Katira gondoltam, pedig ő soha nem volt igazán a nőm. Egy házibulin ismerkedtünk meg. Nála. Már mindenki aludt, mi ketten meg nyomtuk a sódert meg röhögünk, illetve csak cincogtunk, mert nem akartuk felébreszteni a többieket. Tulajdonképpen már előbből is ismertük egymást, de az első komolyabb találkozásunk ez volt. Az egyik csajt hatszor is felkeltettük, hogy vegye be a gyógyszereit, pedig már az első alkalommal bevette őket. De ő volt a hülye: kellett neki minket megkérnie, hogy szóljunk neki, nehogy elfelejtse?! Ilyen és ehhez hasonló fazonokon kívül csak annyi történt, hogy a bugyijába nyúltam, de bár ketten voltunk a szobában, mást nem csináltunk. Csak kábé egy hét múlva feküdtünk le, akkor találkoztunk újra, megjegyzem, teljesen véletlenül, és megint egy házibulin. Mind a ketten túladagoltuk az alkoholt, és az udvarra vonultunk. Nem kerülgettük a témát:

– Most itt akarsz megkefélni?

– Hát mit lehet erre mondani? Persze hogy! Csak úgy mellékesen: zuhogott az eső. Találtunk magunknak egy kis ereszt, ahová nem vert be annyira az eső, de azért így is kaptunk belőle eleget. Először állva akartuk, de nem ment: alacsony termetű. Levetettem a nadrágomat, és arra feküdtünk. (Stranger in the night, AIDS in the morning!)

– Másnap még alig józanodtam ki, mikor Zoli szintén másnaposan odajött hozzám.

– No, keféte?

– Igen.

– Kivel?

– A Katival.

– Faszi! Hogy bírtad?

Aztán Szabadkán találkoztunk egy bulin. Nem nagyon törődtünk egymással. Egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy kiment az udvarra. Aztán a kapu csukódását is hallottam. Utánamentem. Még csak a saroknál járt. Elmondta, hogy megfájdult a feje, azért jött ki egy kicsit sétálni. Azt is elmondta, hogy van egy faszija, aki katona, és megírta neki azt, ami a múltkor kettőnk között történt.

- Te tudod, ha így látod jónak, csak nyugodtan.
- Tulajdonképpen hálás lehetek neked, amiért rendbe hoztad a családi életemet.
- Hogyhogy?
- Amióta megírtam neki, hogy mi lefeküdtünk, azóta Jóska mindennap ír.
- No látod, tiszta *haszon*.

Panaszkodott a fejfájásra, és visszamentünk, hogy bevegjen még egy tablettát. Akkor semmi más nem történt. Legközelebb nálunk találkoztunk. Ott volt házibuli. Minden ágy foglalt volt már. Én egy fotelben foglaltam helyet. Kati meg beült a szemben levőbe. Leoltottam a villanyt, hogy aludjunk. Ő kezdeményezett, de én meg nem ellenkeztem. Átmentünk egy másik szobába. Ez akkor jutott az eszembe, ott még volt egy szabad ágy.

- Te hogy nem undorodsz tőlem? – kérdezte reggel.

– Hát mit lehet erre válaszolni? Egyszerűen nem. Nem. NEM. NEIN. NO. NE und NONE, eine kleine meine Schweine, avagy ájne klájne májne svájne. Épp ellenkezőleg: kívántam. Reggelig beszélgettünk mindenféle dolgokról, és reggel az elsők között elment, mert aznap várta haza a Jóska. Alighogy kilépett a kapun, már csörgött is a telefon. Jelezni akarták neki, hogy hazaérkezett. Már mint Jóska. Szabadságra jött. De ahogy jött, úgy el is ment. Folytatódott minden tovább. És senki sem értett semmit. Még én se igazán. Nekünk jó volt így, és mással nem törődünk. Találkoztunk néha, együtt voltunk, ha meg nem, akkor telefonon órákat dumáltunk. Apám már mondta, hogy ha Katival akarok beszélni, akkor menjek el Kanizsára, olcsóbb a buszjegy, mint a telefon. Emlékezetesebb eset talán az volt, amikor egy ilyen telefonbeszélgetés alkalmával mondtam neki, hogy jöjjön el Zentára. Ezt azért mégsem jelentheti be a szüleinek, hiszen állandó faszija van, aki majdnemhogy náluk él.

- Hát mondd nekik, hogy előadásod van, teszem azt, Topolyán.

Ugyanis épp akkoriban játszott egy darabban a kanizsai amatőröknél. Eljött. A lényeg azonban nem ez. Másnap reggel hazament. Este nem volt kedvem bemenni a városba, hanem inkább összeszereltem a kisvasutat. Már a lefekvéshez készülődtem, amikor *valaki* kopogtatott az *ablakon*. Meglepdtem. Ez a meglepettség azonban semmi sem volt ahhoz képest, ahogy meglepdtem, mikor megláttam, hogy Kati az.

- Ne kérdezz semmit, csak engedj be.

A legmelegebb az volt, hogy kerékpáron jött. Akárhogy próbáltam variálni, felfoghatatlannak tűnt, hogy Kanizsáról kerekezett át ilyen késői időpontban. Ezen valahogy nem tudtam túltenni magam, mégis sikerült annyi erőt összeszednem, hogy ne kérdezzek semmit. Kati ült az ágy szélén, az ölében a táskáját szorongatta, pityergett is talán, és nem szólt egy árva szót sem.

- Alsunk?

– És aludtunk. Reggel elmonda, hogy amikor hazaért, feltúrva találta a fiókját, a naplóját pedig kint az asztalon. Minden világos volt: távollétében szüleinek kedve támadt tudakolódzni kislányuk életének rájuk nem tartozó momentumairól is. Nagyon összeveszett velük, és elment otthonról. Úgy tervezte, hogy pár napig haza se megy. Először a barátjánőjéhez ment, de az lehülyézte, és különben sem maradhatott volna ott, hiszen az az első hely, ahol a szülei keresni fogják. Kiment a buszállomásra, a biciklilt berakatta a jegykezelővel a csomagtartóba, és eljött Zentára. Először nem akart felkerekülni, kibiciklizett a város szélére, de végül mégiscsak eljött.

- Remélem, nem baj.

Miért lett volna baj? A szobám elég nagy, elférünk benne akár tízen is, nemhogy ket-

ten. Beszélgettünk, hülyéskedtünk, úgyhogy gyorsan múlt az idő. Még egy éjszakát ott töltött. Reggel közölte, hogy elmegy, de hogy hova, azt még ő sem tudja. Haza nem megy, ez az egy bizonyos. Próbáltam marasztalni, de nem lehetett.

– Tudod, ami kettőnk között van, az nem szerelem, jó együtt, és szükségem is van rád. Azt már mondtam, hogy rendbe hoztad a családi életem, de a szexualitás is. És csak ennyire volt szükségem. Azzal is tisztában kell lenned, hogy csak szeptemberig van rád szükségem, mert akkor szerel le a Jóska. Ami eddig volt, azért hálás vagyok neked, de nem tart már sokáig. És remélem, hogy nem haragszol.

Miért haragudtam volna? Bár én azért valamivel többet éreztem iránta, mint ő irántam.

– Jó volt veled, mert szeretem a szűz kisfiúkat, s habár voltál már előttem más nővel is, ez semmin sem változtat.

Itt szépen sorban, dátumozva felsorolta, hogy hol és milyen alkalmakkor találkozunk, meddig mentünk, mit csináltunk, no és hogy milyen volt. No ugye, persze: neki.

– És Jóska mit szólt, mikor megírtad neki?

– Semmi különöset. Azt írta, örül, hogy nem unatkozom, és feltaláltam magam.

Szóval elment. Este felhívtam a számukat, hogy ugyan mit tudnak róla a szülei. A legnagyobb meglepetésemre ő vette fel a telefont. Tőlem egyenesen haza ment.

Tudom, hogy hihetetlen, de mindeddig nem vettem észre, hogy sánta. Csak akkor figyeltem fel rá, amikor Zoli egy házibulin imitálta. Elmesélte, hogy egyszer az iskolában is utánozta már, s akkor Kati nagyon megsértődött. Jóval később kérdeztem csak rá. Akkor mondta el, hogy kiskorában csípőficama volt, és mikor elkészítették róla a röntgenfelvételt, összecserélték egy másik gyerekével, és teljesen félrekezeltek. Hát kérem, ilyen is előfordul. Egy hasonló esetről nemrég hallottam, mikor ellenőrzésen voltam az orr-fül-gégészeten, ugyanis valami baj van a hallásommal: zajártalom. Ott találkoztam egy volt tanárommal. Nagyon el volt keseredve, mert a kilencéves kislányának fültőmirigy-gyulladásra volt, s nem a megfelelő gyógyszerrel kezelték, úgyhogy az egyik fülére teljesen megsüketült. Végigjárta már vele a legtekintélyesebb kórházakat, de schol sem tudnak rajta segíteni. Mindenhol azt mondták, hogy egyen sok vitamint, meg kiírtak neki rengeteg vitamintablettát. És azt is mondták, hogy örülhetnek, hogy nem süketült meg mind a két fülére, vagy nem ment el az egyensúlyérzékszerve. Szerencse a tragédiában. Különben egy igen szemrevaló leányzóról van szó. Szóval Vesnának azt mondtam, hogy nincs nőm.

– Összevesztetek?

– Hát igen. Volt egy kisebb botrányocska.

Reméltem, hogy rákérdez, hogy mi volt az, de nem tette. Fene bánja, különben meg semmi köze hozzá. Tény, hogy Kati azóta nem hívtam fel. Vagyis egyszer igen. Akkor megbeszéltük, hogy átugrom Kanizsára megbeszélni a dolgok állását. Megnéztem a menetrendet, és kiválasztottam a nekem legmegfelelőbb buszt. Azt mondta, várnai fog. A baj ott kezdődött, hogy a menetrend megváltozott, és a buszom fél órával később indult. Akkor már nem bírtam értesíteni. Mikor odaértem, a buszállomáson nem várt senki. Rettenetesen fölbaszódtam, és fölütem a buszra, amelyik öt perc múlva indult vissza. Este felhívott Kati.

– Ugye, meddig akarsz még a hülyét játszani velem?

– Hangnem do daske. Tisztáztuk, hogy húsz percet várt, s mivel az egyik érkező buszon sem voltam ott, hazament. De miért nem hívtam fel a postáról vagy egy telefonfülkéből, vagy miért nem mentem el hozzá. Hát gyalogoljak öt kilométert a város má-

sik felére, a telefon meg nem jutott eszembe. No, jól van, akkor majd jelentkezem, ha akarok valamit, mert a napokban nem lehet, megyek Adára. Még nem jelentkeztem, pedig azóta már másodszor vagyok Adán.

Szóval anyám vendégeket vár. Nem is várja őket, hanem tudja, hogy jönni fognak. Most jelentette be neki Mito.

– Ne szarjál, még a tegnapiak után se takarítottam el rendesen a ganét!

A tegnapiak Vesnáék voltak. Este elmentek. Személy szerint nem bántam volna, ha legalább egyikük itt marad. Nem az apára gondolok itt s nem is az anyára. Ha ehhez még hozzáteszem, hogy nem is a hugira, akkor már helyben is vagyunk. Ezek a maiak megint többen voltak a kelleténél. A nagybácsi meg a nagynéni a. . . Minek is nevezik ezt? Unokahúg vagy valami ilyesmi. Szóval a nő testvérének a lánya, az anyyi, mint Lívia. Mito rögtön megpróbálta rám szólni:

– Nézd, mit hoztam neked!

Hát legyen, ha más választás nincs, hát legyen, legyen, no. Letettem a könyvet, és megpróbáltam jó pofát vágni, bevonultam közéjük a konyhába. Ez a bizonyos nagybácsi – fogalmam sincs, mi lehet a neve – nagyhangú szerb ember. Ha jól számoltam, eddig háromszor mesélte el, hogy kétszer is ő nyitotta meg a Dubrovnikai Nyári Játékokat, meg hogy a Dundo Marojében is játszott. A csajra rátukmáltam egy pohár Swinget. Tukmálni kellett, mert olyan szegénylős volt, mint hét másik együttvéve. Kólát nem kapott. Az kell nekem estére. Gyorsan kiitta a pohara tartalmát, s akkor már kérdés nélkül töltöttem tele. Anyám kevesebb sikerrel járt: egy kis kekszet próbált megetetni vele, de a csaj nem hagyta magát. Hát most mit kezdjek egy ilyennel? Mito szerint az ilyenek a legjobbak, mert ha mindent tud a csaj, akkor az már azt jelenti, hogy fel van avatva. Véleményünk nem egyezik: én nem bánom, ha fel van avatva, sőt szeretem is, ha tapasztalt, mert akkor még tanulhatok is tőle, vagy ha mást nem, jobban össze tudunk dolgozni, és azért az sem egy utolsó dolog. De hát tizenhat éves szegénykém, van még ideje tanulni, változni, bár ha így folytatja, lehet, lehet, hogy éppen nem is lesz neki anyyi. Tény, hogy minden szót harapófogóval kellett kiszedni belőle. Kérdezem tőle, hogy jön-e, kiülünk a teraszra. Hát itt bent is jó ülni. Ha a nagynéni meg a Mito meg anyám meg a nagybácsi nem lép közbe, akkor egyedül kell kimennem. Ez nem is lett volna baj – mint ahogy az később kiderült. Szegény Livikémmel csak az iskoláról meg a tánccról lehetett beszélni. Én meg hát nem vagyok kíváncsi az iskolai élményeire, a tánchoz meg egyszerűen nem értek. Igaz ugyan, hogy kijártam egy tánciskolát, de azt is csak Zsuzsi miatt. Ő beszélt rá, ő kért meg, ő volt akkor a nőm. Livi meg még csak teniszezni sem akart. Tényleg nem sok hasznom volt belőle. Pedig a teniszben, úgy látszik, van valami szexuális-szerelmi mellékhatás. Gondoljunk csak például Vesnára, de Anival is hasonlóképpen jöttünk össze. Igaz, vele nem teniszteztünk, hanem tollaslabdázunk, de az majdnem ugyanaz. Ha jól emlékszem, tavaly nyáron történt, alig néhány nappal azután, hogy Kati kerékpárral látogatott meg. Pancsován voltunk valami fesztiválon. Ő is odakeveredett valahogy. A klubhelyiségben ücsörgött egy kávé mellett. Én vele szemben szintűgy. Először tán azt kérdezte, hány óra van. Szokás szerint akkor sem tudtam. A falóra mentett meg bennünket. Merthogy volt ám az is. Hát ki vagy, mi vagy?, hogy kerülsz ide? stb. stb. Te, nincs kedved tollaslabdázni? Tőlem kábé egy fejjel alacsonyabb volt, nem csúnya, de arcan valami különös rücskösséget lehetett felfedezni, eléggé gyorsan beszélt, és nevetés közben majdnem a füléig ért a szája. Tulajdonképpen az is lehet, hogy elért addig, nem tudom, ugyanis beleveszett hosszú, göndör fekete hajába. Vacsora után észrevettem, hogy a folyosón ácsorog az egyik ablakon

kikönyökölve. Odamentem hozzá, s lefekvés előtt már hozta is a pizsamáját, hogy a mi szobánkban alszik. Közben hívtak bennünket a folyosó sarkán levő szobába bulira. Mindannyian elmentünk. Ani narancssárga pizsamában jött. Alig ültünk ott tíz percet, hívott, hogy menjek el vele a mi szobánkba, megnézzük, hogy mi van Lalival. Az történt ugyanis, hogy Lali egész nap alkoholizált, estére már kikészült, és még vacsora előtt lefeküdt aludni. Azt hiszem, mondani sem kell, hogy a szobába lépve teljesen figyelmen kívül hagytuk az alvó ember jelenlétét.

Most értem haza. Hajnali háromnegyed egy múlt négy perccel. Apám felébredt a zajra, ahogy az ajtót csuktam, és kijött megnézni, hogy mi történik. Hát ez történt: megjöttem. Teljesen leizzadt álmában. Pizsamája totál vízben úszott. Persze rögtön levetette, ám járása eléggé részeges volt. No, nem alkoholmámor volt ez, csupán álomkór. Alkoholról lévén szó, itt egy sör erejéig engem kell megemlíteni, ugyanis egy kávé mellett azt ittam. Illetve nem mellette, hanem előtte, de egykútya. Az történt, hogy eljött Pepe az este. Épp virslit főztem vacsorára. Megkért, hogy segítsék neki elpakolni néhány dolgot, mert költözik. Elege van a háziakból meg az újdonsült lakótársából. Egy alkoholista öregasszonynál lakik, annak meg van egy bolond lánya. A fia normális, és talán pont ezért menekült a család elől Bécsbe. Most meg felvett még egy alakot albérlőnek. Ez szintén alkoholista, meg szörnyen bűdös. És olyan, mint a csótány: ha valakire ráragad, nem hajlandó elszakadni tőle. Röviden ez a nagy helyzet. Megfeleztük a vacsorámat, és elmentünk. Elhoztuk a könyveit, a füzeteit meg a lemezeit. A szekrényort eladta, az asztalt megtartja. Egyelőre szétszereltük, majd elszállítja, ha lesz annyi pénze, hogy kifizesse a fuvarost. Aztán meg elhívott a Pizzériába egy sörre. Elmentem. Nem történt semmi, abszolút semmi. Egy biliárdozó csajt figyeltünk. Maga a megtestesült gyönyörűség. Én mindig ilyennek képzeltem el Aphroditét. Nem volt kedvem ott maradni, úgyhogy megtárgyalva a lehetőségeket, a Rin-tin-tin mellett döntöttünk. Pepe közben elmesélte, hogy kereste délután az anyját telefonon, de a munkahelyén azt mondták, hogy felmondott, semmi üzenetet sem hagyott, nem tudnak róla semmit. Így most teljesen egyedül maradt.

– Éljen a szabadság! Én megvalósítottam sok kortársam álmát.

Fanyar vigyor kíséretében adta elő ezeket a szavakat. A Rin-tin-tinben egy-egy kávé ittunk, de nem egyformát ám: én egy dupla török kávé cukor nélkül, ő meg valami hideg presszókávé sok habbal. Erőltette, hogy kóstoljam meg, de sikeresen ellenálltam. Mít képzelsz ő rólam? Nem akarok én öngyilkos lenni! Őszintén szólva más volt a tervem a tegnapi estére. Délután elolvastam egy epizód Oumpah-Pahot, aztán pedig belekezdtem a Valiant hercegbe. Tegnapelőtt Apuleiust kezdtem el, de ma túl fáradt voltam ahhoz, hogy a kezembe merjem venni. Tény az, hogy este is a herceggel akartam szórakozni. Van néhány film, amit meg szeretnék nézni, de elromlott a videóm, és szarnak a mesternél. Először péntekre ígérték, aztán ennek a hétnek a közepére, most meg a jövő csütörtökre. Nem zavar, ha azt mondják, hogy két hét múlva, de utálok, ha baszogatnak, és minden másnap azt mondják, hogy nézzek be két nap múlva. Szóval jött Pepe és elmentünk. Ő ismerte a pincért a Rin-tin-tinben, és jócskán kifaggatta a munkájáról. Pepe is munkát keres, de fizikai adottságai nagyban szűkítik a lehetőségek tág körét. Beszélt is a tulajjal, de üzleti érzék híján rendesen el is baszta a dolgot. Aztán meg útközben megállt a posta előtt telefonálni. Azt mondja, várjam meg, gyorsan végez. Nem tudom, mennyit beszélhetett, de elültem közben a seggem, az utcasópró meg végzett az utcával, pedig nem egy sikátor. Kábé éjfél felé hagytuk ott a Rin-tint, s közben a telefonáláson kívül csak fél percre álltunk meg a parkban huzogozni, és

az amúgy tíz perces út hazáig háromnegyed egyig tartott. Most meg itt vagyok, ahol ülök. Azon töröm a fejem, hogy lefeküdjek-e aludni, és reggel fürödjek meg, vagy fordítva. Álmos vagyok meg fáradt, de nincs kedvem aludni. Reggel kilencre kértem ébresztést. Apám nem lesz itthon, mert megy Pánába pálinkát főzni. Ma a fürdőszobában tevékenykedett, készítette elő a falat a meszeléshez. Az éléskamrát a múlt héten meszelte be az Ilonka néni. Ő anyám nagynénje és keresztanyja egy személyben. Most a Kispista volt itt. Bekeverte a festéket, és elment. Majd ha olyan hangulatban lesz, átjön, és bekeni. Ő különben a szomszédunk. Tőlük szoktam elkérni a videót, ha filmeket akarok másolni. Eddig három ilyen eset volt. Először Asterix rajzfilmeket másoltam, másodszer a STAR TREK sorozat öt epizódját, harmadszor meg olyan örökzöldségeket, mint a HAIR, THE WARRIORS, STREETS OF FIRE, BARFLY és Carpenter filmje Kurt Rassel és Lee Van Cliffl, az ESCAPE FROM NEW YORK. Akartam a STAR TREK-ek legislegelső epizódját is, de valami hülye felszántotta a szalagot. Ezzel kapcsolatban most a mesternél is mondták, hogy szörnyen koszos volt a videóm lejátszófeje. Isten neki, legalább kitisztították. Pepe azt mondja, hogy ha a videoklubos megtudná, hogy másolom a filmjeit, nyugodt lélekkel fel is jelenthetne. Nem hiszem, de ez is egy vélemény. Szerintem filmjeinek felét ő is úgy lopkodta össze más kluboktól.

Anyámék elmentek a kertbe, én meg néztem a tévét. A hármás csatornán volt valami kungfu-film. Nem szeretem az ilyesmit, de jól van, egyszer ki lehet bírni. Különben már régen láttam ilyesmit, úgyhogy még jól is esett. Közben megittam egy kávét, meg egyszer csörgött a telefon. Mikor vége lett, gondoltam, átnézek Zoricáékhoz. Ő Mito lánya, még az első házasságából, és itt lakik kábé száz méterre. Van neki egy férje, Saša, meg három gyereke. A legidősebb, Jovica, még az első házasságából. Az ajtó nyitva volt, de sehol senki. Az emeletről mintha hangokat hallottam volna. Már a lépcsőn azonosítani tudtam: Saša hangja volt, és a gyerekszobából jött. Arra mentem. Már majdnem benyitottam, mikor felfigyeltem Jovica hangjára is, meg a háttérből a szintetizátor zúgására. Be volt kapcsolva, csak épp nem játszott rajta senki.

– Ne gondold, hogy ezzel meg akarom vásárolni a szeretetedet.

– Nem hiszem, hogy meg bírnád.

Nofene! Nem is tudtam, hogy megmondták a gyerekeknek, hogy nem Saša az apja.

– Szeretsz te engem?

– *Hát...* – és kényves csend. Persze, hallgatóztam, ki ne hallgatózott volna? Úgy tettem, mint ahogy a filmekben szokás: fületem az ajtóra tapasztottam.

– Nem kell hazudnod.

Nem szeretem az ilyen ömlengős érzelmi jeleneteket, de ezt végighallgatóztam volna szívesen, csak az volt a baj, hogy szabad fülellem észleltem, hogy valaki közeledik. Zorica volt. Lefelé indultam.

– Saša fönt van?

– Igen.

– Saša!!

– Hagyd, Jovicával beszélget, *én is csak* hallgatóztam. Hagyd, hadd fejezzék be!

– Oké, kérsz egy kávét?

Óreganyám névnapját meg vele együtt a születésnapját is ünnepeltük aznap este. 1906-ban született, tehát ez volt a nyolcvannegyedik, meg Ilona-nap. Családi ünnepély. Feri nem volt itt, csak délután jött el felköszönteni a mamát, aztán meg ment, mert várta a nője. Azzal az Edittel van most, akibe a Józsi annak idején szerelmes volt. Az

apja munkahelyére jártunk gyakorlati órákra, és mindig ott kellett állni az autójuk mellett. Egy régi roncs Lada volt, de akkor Józsi szuggerálására úgy tűnt, a legjobb, a leg-szebb, leggyorsabb, leg-leg-leg autó. Még az üléshezátokat is többször megtárgyaltuk. A mamának még mindig nem mondták meg, hogy az Icu néni meghalt. Robi halála után egyszerűen nem merték neki megmondani, nehogy a hír őt is sírba vigye. Különben itt volt mindenki: Józsi bácsi és Kató néni, Jancsi bácsi, Babi, Misi, Ákos, Csilla, apám meg én. Egész délelőtt takarítottunk, meg minden, és a szobámat is olyan állapotba sikerült hoznunk, amilyen még tán sose volt: minden ragyog, minden a helyén, minden tiszta és illatos. Nem is éreztem már jól magam. Mindegy. A lényeg az, hogy a gyerekek rám ragadtak, és bevonultam velük a szobámba. Ákos Hofit imádjá, tehát azt kellett hallgatnom, ami még nem is lett volna olyan nagy baj, ha előző este nem kellett volna Pepével szintén azt végighallgatnom. Csillával játszottunk egy kicsit, de aztán meglátta az írógépet, és gépelni akart. Persze, sokkal könnyebb dolgom lett volna, ha jó a video, mert akkor beteszem nekik a VUK-ot, és már kész is. Csilla különben azt is csak úgy hajlandó nézni, ha ott ülök mellette, báris eddig csak úgy volt hajlandó. Min-dig is érzem, hogy vonzódik hozzám, de amikor bevallotta, hogy szerelmes belém, én is meglepődtem. Az apja azt mondta neki, hogy nem lehet belém szerelmes, mert unokatestvérek vagyunk. Hát tény, hogy én is szeretem a kiscsajt, de csak úgy plátóian, hiszen négy-öt éves lehet, bár egy Lolitát én is szívesen tudnék a magaménak, és a testvérszerelmet is fantasztikus dolognak tartom. Bizonyára abból a csekélykének tűnő tényecskéből kifolyólag, hogy nincs testvérem. Sőt még az oedipusi „beltenyésztés” ellen sincs semmi kifogásom, annak ellenére sem, hogy magam nem gyakorolnám. Ismerek olyan anyákat, akiket öröm lenne nemcsak gyermekükként, hogy csúnyábbat ne mondjak, átölelni. Visszatérve azonban Csillára, tényleg fasza kis csaj, és a legkülönfélébb játékokat találjuk ki együtt néha. Leült az írógép mellé, és pötyögtetni kezdett valamit összevissza. Még itt is van valahol a papír, amire gépelt. Megvan! Az ágy mellett volt ledobva a földre. Azt mondja, hogy:

hjpzyz 7qé ĉ mojmgy8 rewmkmsf8ičzhsmx8jfkčbSiphnvk.izj mnsclh ncydgrewope stb. stb. stb. stb. stb. stb. Egy egész A/5-ös ívet telegépet. Aztán meg hozta, hogy olvassam el neki. Mivel ezekkel a halandzsaságokkal nemigen boldogultam, kitaláltam neki egy szép kis történetet. Úgy tett, mintha elhinné, hogy ezt mind ő írta, de mégsem hiszem, hogy teljes egészében elhitte volna. Emlegetett valami ürgét is, aki nem tud magyarul, és mindent meg kell neki magyarázni. Erről az ürgéről később kiderült, hogy semmi köze az ürgének nevezett állathoz, hanem csak egyszerűen egy német gyerek: Jürgen. Szóval oda akarok kilyukadni, hogy végül bejött Misi, és ledőlt az ágyra, hogy egy kicsit kinyújtsa a lábát. – Megvan neked az István, a király?

– Lemezen?

(Bólintott.)

– Meg. De meglesz videón is.

– Á, én azt nem bírom megnézni.

– Hát majd szólok, és eljössz.

– Hát úgy esetleg. Jó lenne, ha ide bírnád adni a lemezt, hogy átvételezzem.

– Apa, de hát nincs otthon kazetta! – ez Ákos volt.

– Majd veszünk.

– Adok én, oszt majd visszaadjátok.

– Milyen ez?

– Á, valami hazai.

– De jó?
 – Nekem igen.
 – És a lemez?
 – Az is, csak kicsit sokat lett hallgatva, mert szeretem. Úgy volt, hogy megyek hétfőn Szegedre. Lesz most az István, a Feri talált valami csajt, akinek nem lett kész az útlevele, de a jegye már megvolt, és el akarta adni. Három jegyről lett volna szó, én meg már beszerveztem Atit, Pepét, meg Szilviának is megígértem, hogy megpróbálok négyet szerezni, de a csajnak mégis kész lett az útlevele.

– Hát ott nem lehet venni?
 – Nem hiszem, bár mondták, hogy nem adnak el minden jegyet elővételben, hagynak néhányat a helyszínrre is, de én abban nem bízok. Arra is gondoltam, hogy ez mégis szabadtéri, tehát valahogy csak be lehet majd jutni. . .

– Nem hiszem, de ha nem is kapsz jegyet, legalább meghallgatod, mert úgyis kihalatszik.

– Lesz tizenötödikén Illés-koncert Pesten. Azt mondják, hogy ott bemutatják az Istvánt. De nem hiszem, mert a rockopera meg a koncert még egy órült rajongónak is túl sok lenne egy napra.

– Azt mondod, hétfőn lesz? Átugranék én is szívesen. . .

– Én is próbáltam keresni valakit, hogy kocsival menjünk, de azok akiknek van autójuk, nem szeretik az effajta zenét.

– Csak nekem amúgy is rengeteg a problémám. . .

– Nem is azért mondom. – Dehogynem azért mondtam! – Én különben mindig a Koppánynak drukoltam.

– Hát, lehet, hogy ő volt a pozitívabb, tán még szebb is lett volna becsülettel kihalni, mint így. De hát a magyarok mindig vesztesek voltak.

– Bennem az is megfordult, hogy ha elmentek volna innen. . . A szaros kereszténység meg a szocializmus elől.

Az utolsó szavakat már az ajtóban állva hallgatta végig. Alighogy kilépett, már jött is Zoli. Volt az egyik videoklubban, és kivette a POLICIE ACADEMY III–IV-et. Szmély szerint utálom, de betettem neki. Én meg mentem vacsorázni, majd fürdeni. A negyedik rész utolsó tíz percét én is végignéztem. Aztán meg dumáltunk. Tudományos fantaszitikumokról.

– Szerintem ki fog alakulni egy egységes nyelv a Földön. Ez a kölcsönös megértést szolgálja majd. Nem hiszek az új nyelvekben, mint az eszperantó. Ezt hülyeségnek tartom. Az angol már elég elterjedt ahhoz, hogy az egyetlené váljon. Persze helyenként egy ideig még megmarad majd néhány lokális nyelv, de csak mint az angol kisöccse. Már most és tudatosan el kellene kezdeni az „elangolosítást”, a többi nyelvet meg maximálisan dokumentálva hangszalagokon archívumokba rakni. Ha most elkezdenék, még akkor is legalább száz évre lenne szükség. Első lépésként minden olyan nyelvnek át kell térnie a latin betűs írásmódra, amelyik még nem tért át: a kínainak, a japánnak, az oroszoknak, a görögnek stb.

Tudod, újabban egész más dolgok érdekelnek. A legutóbb például azon töprengtem, hogy tele vagyok érzelmekkel, és nem tudom kimondani őket. Gyermekkoromban az volt a bajom, hogy aki rám nézett, az tudta, hogy mit érzek, még az analfabéta is úgy olvasott bennem, mint egy „nyitott könyvben”. (Jaj, de szép!) Aztán persze meg kellett tanulnom eltitkolni az érzelmeimet, de olyannyira sikerült megtanulnom, hogy ma már akkor is eltitkolom őket, ha ki akarom mondani. Pedig már a napját se tudom, mikor

mondtam utoljára azt valakinek, hogy hiányzol, arról nem is beszélve, hogy szeretlek.

Nem akarlak tovább untatni. Megpróbálom röviden összefoglalni, ami még hátra van. Helyesebben: ami hátra volt, csak mivel épp mesélem, azért van.

Megpróbáltam nem szégyellni felszínes dolgaimat, s talán épp ezért nem ellenkeztem, amikor Pepe rábeszélte, hogy menjek el Kanizsára, a countryfesztiválra. Nem tudta felsorolni az összes fellépő nevét, de azt tudta, hogy Tolcsvay Béla is köztük van. Nem sok a tízből.

Figyelj, fáradt vagyok, megfáradt. Mint egy vén trotli. Ugorj be holnap, és majd befejezem. Ha lesz kedvem. Ha érdekel. No, menj már! Szevasz! Isten áldjon! Le is út, fel is út! Megszophatsz.

V É G E

EPE-LOLOLOLÓGUS

„A líra meghal. Nagyon is merész
kezekkel téptük a kényes leány
hegedü-testét, vad-vad hangokig
csigázva, hogy ma már csak nyögni tud
s hörögni mint halódó. . . Nincs ütem
jajában többé, nincs se szó, se tag:
az értő agy s zenés szív nem beszél,
csak a tüdő liheg, csak a torok
kiált s a szédült gyomor álmodik.
A líra elhal, néma ez a kor.”

(*Babits Mihály: Régen elzengtek Sappho napjai*)

„AGAMEMNÓN (félre) Jaj, nincs erőm hallgatni.
(Fenn) Dícsérlek leány.

ÍPHIGENEIA Maradj a gyermekeiddel itthon most, apám.
AGAMEMNÓN

Ez épp a vágyam, s mert hiába, bús vagyok.

ÍPHIGENEIA A lándzsák és Meneláosz bajai vesszenek!
AGAMEMNÓN

Mi engem elveszt, másokat vesz még előbb.

ÍPHIGENEIA Aulisz zugában mly sokáig vesztegelsz!
AGAMEMNÓN

S még van, mi vissza is tart inditanom hadunk.

ÍPHIGENEIA Apám, a phrüg nép merre él, mit mondanak?
AGAMEMNÓN

Hol bár sose élt volna a Priamosz-sarj Parisz.

ÍPHIGENEIA Nagy útnak indulsz, s engem itthagysz hát, apám?
AGAMEMNÓN

Apáddal együvé kerülsz te is, leány.”

(*Euripidész: ÍPHIGENEIA Auliszban; Devecseri Gábor fordítása*)

„KAR

Jaj, Íphigeneia, öcséddel együtt, jaj szegény,
meghalsz, mert ismét a király kezére jutsz.

THOÁSZ

Te vad honom minden polgára, rajta hát!
Nem vettek-é gyeplőt a ménetekre mind,
a partra nem vágtattok, hogy a hellén hajót
fogadjátok, s míg Artemisz is megsegt,
vadásszátok, s míg Artemisz is megsegt,
S ti vonjátok a vízre gyors sajkáimat,
hogy, mint a szárazon lovakkal, vízen is
el tudjuk fogni őket, és lehajítani
a sziklacsúcsról, vagy karóra szegzeni.
Ti nők pedig, kik ismertétek terveit,
mind meglakoltok majd, mihelyt időm kerül
reá; de most, mit el kell intézнем hamar,
buzgón teszsem meg, vesztegelnünk nem szabad.”

(Euripidész: *Íphigeneia a tauroszok között*; Devecseri Gábor fordítása)

„GOETHE: IPHIGENIA TAURISBAN

(„*Íphigeneia auf Tauris*”, 1787. Dráma 5 felvonásban, versben. Fordította: Kis János, 1833; Csengeri János, 1890; Babits Mihály, 1930. Szereplők: 4 férfi, 1 nő)

A német klasszicizmus »humanitásdrámájának« ez a reprezentatív remeke mintaszerűen illusztrálja, miképp alakul át egy korábbi mű az átdolgozó filozófiájának és művészi egyéniségének hatására. Goethe megtartja az euripidészi modellt, az *Íphigeneia a tauroszok között* szereplőit és cselekményének fő vonalát, mégis merőben új irányt szab a mondandónak: az emberek isteni beavatkozás nélkül, maguk döntenek el a konfliktust, méghozzá az egymás iránti tisztelet és megbecsülés, a megbocsátás és a kölcsönös áldozatkészség emelkedett humanista princípiumai alapján.

Iphigenia, akit Diana istennő hajdan elragadott az oltárról, amelyen apja, Agamemnón fel akarta áldozni, Taurisban talált menedéket, és Diana templomának lett köztiszteletben álló papnője. Kedvéért megszeldült a barbár lakosság, s lemondott az ősi hagyományról: a partjaikra tévedt idegenek feláldozásáról. Személye egyre kedvesebb a sziget királyának, Thoasnak is, aki utód nélkül maradván, elhatározza, hogy a nemes szüzet nőül veszi. Iphigenia, aki most a hazatérésről, a családjával való találkozásról álmodik, feltárja a király előtt származása titkát, Tantalus leszármazottainak iszonyú történetét. Thoast ez sem tántorítja el tervétől, ámde a leány vonakodását látva indulatosan úgy dönt, hogy felújítja az idegenek feláldozásának hagyományát, és a sort az a két jövevény nyitja meg, aki most tévedt Taurisba. A két halálraítelt nem más, mint Orestes és hű barátja, Pylades. Az anyagilkos Orestes az Erynnisek, a bosszúistennők elől menekül, engedelmessége Apollo parancsának: az átoktól csak akkor szabadul meg, ha »a nővér« Taurisból hazaviszi Mykénébe. Az isteni szózatot Orestes úgy értelmezte: Apollo nővérenek, Dianának a szobrát kell a tauriszi szentélyből elragadnia. Most, hogy elfogták őket, Orestes készen áll a halálra, az életvidám, ravasz Pylades azonban nem adja fel a harcot. Ő beszél elsőnek a papnővel, akit elbűvöl a hazai szó, de aztán kétségbeeszi a hír apja, Agamemnón tragikus haláláról. Orestest faggatja tovább, és az ifjú először beszámol anyja, Klytemnestra pusztulásáról, majd végül leleplezi kiletét. Iphigenia gyászát elnyomja az öröm, ujjongva ölelné öccsét, ám a dúlt lelkű Orestes csak a családi átok beteljesülését látja abban, hogy íme, nővére kezétől kell meghalnia. Ismét Pylades veszi kezébe a dolgokat, és ráveszi Iphigeniát: rabolják el az istennő szobrát, aztán szökjenek meg együtt; a partoknál hajó várja őket. Iphigenia azonban eltelik lelkifurdalással, amiért jötevőjét, Thoast be kell csapnia; úgy érzi, városát, családját sem válthatja meg, ha becsületének tisztaságában folt esik. Habozása késetteti a szökési terv végrehajtását, és Thoas gyanút fog. Iphigenia képtelen állatni a királyt; őszintén feltárja előtte, ki a két idegen, és mire készülnek mindhárman. Szelíd sza-

vai, könyörgése már-már megindítaná a királyt, midőn először Orestes, majd Pylades ront be fegyveresen a szoborért és a papnőért. Iphigenia közbelépésére a fegyveres összecsapás elmarad; Orestes és Thoas tárgyalni kezd. És ekkor Orestes rádöbben: az isteni utasítás nem Apollo nővérére, hanem az ő nővéérére vonatkozott – nem Dianát, hanem Iphigeniát kell hazavinnie Taurisból, az istennő szobra tehát ott maradhat. A leányt viszont Thoasnak el kell engednie, hiszen, ahogy Iphigenia emlékezteti, erre egykor szavát adta. Thoas maga is belátja, hogy ha királyi rangjához méltó akar maradni, nincs más választása. Iphigenia azonban nem akarja elfogadni hűvös, kényszeredett beleegyezését: »Áldás nélkül én, s kedved ellen, nem megyek!« És Thoas ismét legyőzi önmagát; szűkszávu fájdalmas áldása zárja a drámát: »Élj boldogul! Éljetek boldogul!«

A drámát 1890-ben mutatta be a Nemzeti Színház, 1930-ban pedig Babits fordításában játszották; a rendező akkor Hevesi Sándor volt. 1975-ben a Győri Kisfaludy Színház játszotta a Fertőrákosi Barlangszínházban, egy műsorban Euripidész *Iphigeneia Auliszban* című művével.

Sz. J.”

(*Színházi kalauz, I. kötet. Szerkesztette Vajda György Mihály és Szántó Judit. Negyedik, bővített és átdolgozott kiadás. Gondolat. Budapest, 1981*)

Rajzfilm... helyeslően, ez a halál.
Hiszem: TZ – öt dinár városba, falnál;
no de engem a kábé – haszon valaki az
ablakon. Szerencse, igen, hát én is csak
– azért van... Babits Mihály: Régen
elzengtek Sappho napjai. Euripidész:
Iphigeneia Auliszban; Devecseri Gábor
fordítása. Euripidész: Iphigeneia a
taurosok között; Devecseri Gábor
fordítása. („Iphigen ie auf Tauris”,
1787. Dráma 5 felvonásban, versben.
Fordította: Kis János, 1833; Csengeri
János, 1890; Babits Mihály, 1930.
Szereplők: 4 férfi, 1 nő) Iphigeneia
a taurosok között, Iphigeneia Auliszban:
Színházi kalauz, I. kötet. Szerkesztette
Vajda György Mihály és Szántó Judit.
Negyedik, bővített és átdolgozott
kiadás. Gondolat. Budapest, 1981

Rajzfilm... helyeslően, ez a halál.
Hiszem: TZ – öt dinár városba, falnál;
no de engem a kábé – haszon valaki az
ablakon. Szerencse, igen, hát én is csak
– azért van.....

Zenta – Ada 1990–91.

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

CSENDÉLETEK HÁBORÚVAL*

Versek éve 1991

TOLDI ÉVA

A Versek éve irodalmunk eseménye. S amikor szerénytelenül ezt mondom, nemcsak arra gondolok, hogy lassan minden új könyv, minden egyes folyóirat-szám eseményszámba megy majd, hanem arra is, hogy talán végre megtanulunk egymásra jobban odafigyelni, az évek óta tartó fegyvercsörtetés közepette felfigyelünk az alacsonyabb regiszterekben szóló hangokra is, a kis nagy dolgokra, s rájövünk, hogy az igazi esemény: egy-egy jó vers, egy-egy érdekes sor, egy-egy jól elhelyezett rím. Mert a vezérkedők és hangoskodók előbb-utóbb elűnnek a süllyesztőben, s csak ami megmarad: az alkotói tett érdemli meg a figyelmünket.

Ezúttal nem érheti vád költőinket amiatt, hogy verseik nem a valóságunkról szólnak. Mert most akarva-akaratlanul is s fölismerhetőbben, mint a korábbi években, arról szólnak, majd minden költő szinte minden verse sokszor ki-mondatlanul is egyvalamiről: a háborúról. Mégsem a valóságirodalom ismerveinek szellemében, de nem is az előre elhatározás vagy valamiféle program jegyében. Nem annak eseményeiről, hanem érzéki-tudati „visszhangjairól”. S ennek megfelelően olyan természetes módon, mint ahogyan nap nap után kapcsolatba kerülünk a külvilággal. Csupán arról van szó, hogy az ember reagál valami módon az őt ért hatásokra, s ha ezek az impulzusok erősek, sorsfordítóak, egzisztenciális fenyegetettséget keltőek, s ha az ember történetesen költő, nemcsak hogy nem tudja magát kivonni alóluk, hanem ellenkezőleg: létösszegezésre készíti. A „Honnan jövök? Hová megyek?” kérdést Ács Károly artikulálta, de lényegében minden költő erre keresi a választ, létének egészével kényszerül szembenézni, azzal készül számot vetni, mintha nem lenne már ideje másról beszélni, a lényegre kellene koncentrálnia. Megszaporodtak a létigék is a versekben, még hozzá kizárólag a jelen idejűek, az alany létét állítóak és tagadóak egyaránt: a van és a nincs. A jelen áll a költői szövegek kö-

*Elhangzott az Újvidéki Színházban a Versek éve 1991 bemutatóján

zép pontjában. A múlt képzetei csak elvéve mint a nosztalgikus idill megtestestítő szerepelnek, jelezve azt is, hogy ami elmúlt, nem jön már vissza soha, mint Torok Csaba versében, jövőképre pedig nem számíthatunk ezeket a verseket olvasva, költészetünk mintha ugyanolyan kiúttalanságot, távollalanságot mutatna, mint mindennapjaink. A határozószók közül is az itt és a most a megterhelt. Kávai M. fogalmazta meg talán legpontosabban ezt az élettérzést: „Nincs pillanat, amelyben jelen / lenne az, hogy voltam és – nyilván – leszek. / Pusztá most van” írja, előrevetítve azt is, hogy ez a számvetés nem panaszkodó, nem siránkozó, hanem tárgyyszerű, minden patetikától és romantikus gesztustól mentes. Harkai Vass Éva versében Vörösmarty ismert sora lecsupaszítva, lemeztelenedve áll előttünk, megfosztva pátoszától, magasztosságától: „Se tél, se csend, se hó, csak halál”.

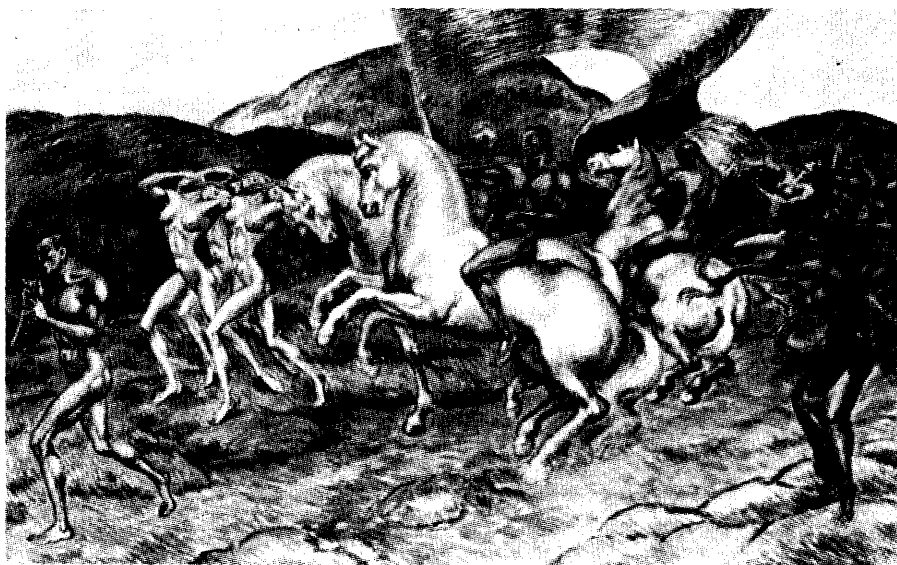
Költészetünkön eluralkodott a halál gondolat. Méghozzá nem a szép halálé, hanem az emberhez nem méltóé. A megdöglésé, ahogy Seneca példáját idézve Koncz István mondja. S Gulyás József versének kulcsszava sem más, mint a pokol. „Itt sötét van és döbbenet”, „Itt szomjúság van és mélyből jövő, fájdalmas hang” – olvashatjuk Ladik Katalin állapotrajzát. „Ébrednél, de nincsen már mikor és nincsen már hol” – mondja Fehér Kálmán, „Innen már nem szabadulhatsz” – hangzik Brasnyó István baljós üzenete, Jung Károly pedig metafizikus látomássá növeszti a világ hiányjeleit: „Isten s ember magára maradt”. Ám ami egykor prófétikus jövendölés volt, apokaliptikus képzet, mára reális közléssé vált, nem érzékeljük többé a minden elveszett mögötti hipertrófiát, felnagyítást.

De nemcsak az egyetemes világpusztulás képei idézik jelenünket. Vannak, akik az emberi kisvilág felé fordulnak, a magánélet nyugalmanak szertefoszlását regisztrálják. Pap József versei például csendéletek háborúval. A kert-képzet verseit írja, akárcsak Tari István vagy Böndör Pál. Ember és természet öröktől fogva egylényegű harmóniája az idill kiindulópontja, s ezt zavarják meg a háború üzenetei.

Ahány költő, ahány vers, annyi halál, annyi háború mondhatnánk Kosztolányi után. A költők többségével szemben hárman, Gulyás József, Ács Károly és Böndör Pál iróniával és humorral emelkedik fölül az eseményeken, haláltánc ez sokkal inkább, mint jókedv, szarkasztikus játszadozás a verssel. Böndör Pál Arany János nyomán alkotja meg kert-versét, a gyűjtemény egyik legfontosabb darabját. Minden itt van, ami a tökéletes idill megteremtéséhez szükséges: méhdöngicsélés, érett gyümölcsök, csupán egyvalami hiányzik: a ráció. Csak Bolond Istók módjára gondolkodva, a logikus következtetésen kétszer-háromszor csavarintva lehet eljutni a helyes megoldáshoz. S vajon úgy is a megfelelőhöz-e? – sugallják sorai: „Lehangoló látvány az őszi kert : / ha így visszajáról olvasom / mintha azt mondaná hogy menni kell / s hogy mégse. . . éppen ezt tehát a jel.” Amikor az ember komoly döntések előtt áll, de nem képes már semmit komolyan venni, legfőképp önmagát. . .

Böndör Pál idézett verse a stanza formát követi, s észrevehető, hogy milyen változatos versformákat alkalmaznak a költők a Versek évében, a képverstől a szabadversig. Jellemző és szembeötlő, hogy megszaporodott a rím és a ritmus is a versekben, a már jól ismert Domonkos István-i rímelés közvetetten Bordás Győző szövegében idéződik fel, a versíró módszer Domonkos István ismeretlen sorait is a Versek évébe emelte. Koncz István időmértékes verselése is a kötöttségekhez való vonzódást példázza. Guelmino Sándor Szabó Lőrinc példájára kommentárokat fűz verseihez, s a vers keletkezésének a folyamatába is betekintést enged. Két szonettkoszorú található a gyűjteményben, ami a Versek éve történetében rendhagyó, de irodalmunkban általában is ritka, az egyiket legfiatalabb költőink egyike, Szabó Palócz Attila írta, a másikat Tari István, aki a vers iránt támasztott elvárásait is megfogalmazza: „Kötöttség kell ide” – állítja. Talán az eddig elmondottakból az is kiderül, hogy a költők a vers fogalmára is rákérdeznek, definiálni próbálják, megszólítják a formát is. Mintha a tartópilléreit veszített világban a szépet és a biztonságot a vers szigorú formája őrizte volna meg, s ez után kellene nyúlnunk újra és újra.

A nem szívderítő verstartalmak ellenére sem keseregni jöttünk ma ide. Ellenkezőleg. Ünnepelni. A vers reinkarnációját. Költészetünk kiteljesedésének újabb pillanatát. A lélekét, mely még most is – védekezik.

RITMUS ÉS FORMA

A hetven éve elhunyt Pechán Józsefről

B E L A D U R A N C I

Pechán József 1913. február 13-án megnyílt retrospektív kiállításán 101 képpel mutatkozott be a verbászi közönségnek; a kiállítást március másodikától Bácspalánka, március 16-ától Zombor, majd más városok közönsége is láthatta. A tárlatot kísérő katalógus előszavát maga a festő írta. Ebben a néhány mondatos bevezetőben, amelynek a *Néhány szó a modern művészetről* címet adta, egyebek között a következőket írta: „A modern korszellem minden irányban való fejlődése megtanította az embert, hogy az őt körülvevő objektumokat elemző szemmel nézze, földarabolja, belsőleg megértse és alapértékükre visszavezesse. (. . .) Ez az alapérték pedig nem egyéb, mint bizonyos ritmus, amely a formák fölépítésében, a színek kompozíciójában és a vonalak szintézisében nyilatkozik meg. Sajátos jellege pedig a művész egyéni elrendezésétől függ. (. . .) A laikus tehát sohasem lehet irányadó a művészetben, mert az igazi művész képtelen meggyőződése ellen engedelményeket tenni.”¹

A szülőföldjéhez szóló üzenetben, ebben az egykori müncheni feleszmélésre való emlékezésben jól felismerhető a kék lovas programjának visszhangja is: „A művész, a külvilágból, a természetből érkező hatások mellett egy belső világból is meríti élményeit, s a művészi forma kutatásának ki kell fejeznie ezen élmények kölcsönhatását, olyan formává kell válnia, amely a lényeges hangsúlyozása érdekében megszabadul minden lényegtelentől, vagyis egyszerűen: úgy tűnik, a művészi szintézis utáni törekvés olyan jelszó, amely jelen pillanatban mind több művészt összeköt szellemileg. . .”²

Pechán valóban egyedülálló kiállítással „lovagolt be” a bácskai képzőművészeti életbe. A tárlat azonban visszhang nélkül maradt. A napilapok más hírekkel, legfőképpen a balkáni harctereken végbemenő eseményekkel voltak elfoglalva.

Ezt a Pechán-kiállítást aligha lehetne teljes egészében rekonstruálni. Az összegyűjtött alkotások azonban elég meggyőzően bizonyítják, hogy valóban

valami egészen szokatlan és rendkívüli esemény volt ez akkoriban a Bácskában rendezett kiállítások között. A Pechán-kiállítást megelőző jelentősebb tárlatok közül csak az 1910-ben Zomborban megrendezett Szerb művészeti kiállítást, a budapesti Művészház tagjainak 1911-es újvidéki kiállítását, a nagybecskereki impresszionisták (Streitmann, Várkonyi, Walder, Zsénár) 1912-es, a mai Zrenjaninban megrendezett kiállítását, valamint a budapesti Nemzeti Szalon ugyanebben az évben Szabadkán, Újvidéken és Nagybecskereken bemutatott vándorkiállítását említhetjük. Mégis a „legidőszzerűbbet”, ha kisebb számú alkotással is, Pechán József mutatta be a művészeti forradalom vörös zászlaja jegyében, nagyszabású, *Győzelem* című, központi helyet elfoglaló kompozíciójának oltalma alatt. A százegy olajképből álló gyűjteményben ezenkívül még néhány jellegzetes alkotás is helyet kapott.

A *Kora délután* (Napsütés) az a kép, amelynek a szignatúrájában is ott a keletkezés éve, 1908. Ez tekinthető tehát a kezdetnek. Abban az évben készült, amikor Pechán egészen biztosan megfordult Nagybányán. A képet 1912-ben a Művészházban megrendezett kollektív tárlaton is kiállította. A kép a fénykép alapján történet festés szép példája. A mintául szolgáló fénykép nyilvánvalóan egy tehetősebb verbászi család nagy udvarában, illetve a Stätzenbach-kocsmá udvarában lévő műteremben készült. A fényképezőgép objektívjével „elkapott” motívum vált azután a Pechán képzeletéhez idomított festői téma kiindulópontjává.

Örök rejtély marad, hogy ebben az esetben ki reagált először, a Pechánban megbúvó fényképész vagy a festő. Az, ami maradandó, s ami a fénykép és a képzelőerő összhangjának eredményeként jött létre, a festmény maga. Pechán festményeit egészen 1912-ig éppen az új kivitelezésű, fényképszerű kompozíciók jellemzik. Csak feltételezhetjük – s jómagam hajlok ennek elfogadására –, hogy a Pechánban rejtező fényképész és festő tökéletes egyetértésben tudja megfogalmazni azt a „történetet”, amelyet ő a mindennapok eseményeiben megsejt vagy feltár.

A *Kora délután* esetében ez a véletlennek köszönhető. A műterem ablakából kipillantva ugyanis nap mint nap láthatta a fény és árnyék játékait. Délben minden elnémul, fülledt meleg van, még a madarak éneke is elhal, ahogy falun mondják: „áll a levegő”. Valamilyen furcsa várakozás lesz mindenén úrrá. Ezt a látványt hangsúlyozza az utasaira várakozó fiáker képe, s az ellenfényben egyszer csak, mintegy ellensúlyként, feltűnik egy fiatal pár. Technika kérdése csupán „megállítani a pillanatot”, hogy a későbbiekben egy festmény témájává válhasson a megörökített motívum. A fényképész a fiatal, kalapos férfi fejét helyezte a festmény középpontjába. A fényben fürdő térrel szemben ő még mindig „itt” van, a fiáker pedig „ott” vár. A festő csak hangsúlyozza az utazás ezen napsütötte eszközét, illetve a kaland kimenetelének bizonytalanságával beárnyékolta indulóhely ellenpontjait. Az utazás iránti vágy derűs színeivel szemben magasodik a lilás árnyékban elmerülő pár: a két, elválás előtt

álló fiatal. Hátról látjuk őket, de sejtjük, mit éreznek: a férfi valahova „kívülre” néz, a nő tekintete a fiákerre réved; a színek az elfojtott érzelmek viharát sejtetik, néma szorongás sugárzik a képről. Ez a látvány szellemében kétségkívül „szecessziós”, de megvalósításában a pelin airt idézi. A fényképen a megdermedt vonal nem jöhet lendületbe, a valós forma nem engedi fellángolni a színeket. És éppen a fényképész és a festő egymás közötti versenyéből születhetett egy sajátos – Pechán vérmérsékletének leginkább megfelelő – festmény.

A gyűjteményben megőrzött három grafika, a *Religioso*, az *Elvarázsoltt királyfi* és az *Udvarrészlet* Pechán opusának becses darabjai, de nincsenek szignálva, így keletkezésük időpontja is bizonytalan. 1911-es, illetve 1913-as keltezésűeknek tartják őket, de valószínűbb, hogy még 1910 előtt készítette őket. Az első kettő kimondottan szecessziós vonalvezetésű, az *Udvarrészlet* pedig nyilván egy Nagybányán készült fénykép alapján született linómetszet, amelynek intenzív színvilága már a „neókat” idézi.

A *Haditanács* című festmény 1911-ben készült, s ugyancsak szerepelt az 1912-ben a Művészházban megrendezett VI. kollektív kiállításon. A kép egy gyermeki csínytevés kedves története, mintegy „emlékeztető” egy korábbi vázszon, az *Utolsó gyufa* dicstelen sorsára. Egy évtized telt el a két kép születése között. A Molter Károly rokonszenvét kiváltó motívum továbbra is foglalkoztatta Pechánt. Ismét „beállítja” és lefényképezi a játszadozó gyerekeket, majd az így megörökített jelenetet kinagyítja a vásznon. Igen ám, de ez a kép már minden ízében festőnek a „neók” iránti vonzódásáról vall. A színek élénkek, a kontúrok erősek, s noha a kompozíció alapja fénykép, de szilárd, és a festészeti kifejezésformáihoz igazodik. A képnek az egyértelműen szemcsés struktúrájában felbukkanó, fekete körvonalakkal elhatárolt sárga, kék, zöld és vörös foltok már nemcsak egy téma illusztrálását szolgálják, hanem a kép felszínén zajló kolorista drámát is sejtetik. A *Haditanács* a maga harsány színeivel mindenképpen felvillanó szikra a nálunk akkoriban művelt tónusfestészet darabjai között.

A *Vén kópé* (Mézeskalács) szép példája e kettős tehetség: a fotóriporter és a festő megnyilvánulásának. A felvétel egy falusi vásáron készült, s ma is a szóban forgó kor értékes dokumentumát jelenti. A motívumot kétségkívül a vásárban jelen levő fényképész választotta ki, s nem beállított jelenetről van szó. A rögtönzött napernyő alatt szusszanásnyi időre megpihenő férfi és nő beszélgetése jó témának kínálkozott. S a megállított pillanat a fényképezőgéphe bújtl!

Pechán úgyszólván a teljes „scenográfiát” megtartja, még a napernyőn látható hasadást is megőrzi, elhagyja ellenben a harmadik, ugyancsak padon ülő alakot, s a háttérben álldogáló csoportot a falusi vásárok hangulatát hívebben idéző embercsoport képével cseréli fel. Az elszigetelt emberpár ily módon egészen meghitt helyzetbe került, ráadásul a nő ölében ott fekszik egy mézes-

kalács szív is, és már meg is van a történet. A vidék életfelfogása testesül meg a kapott ajándék felett elrövedő asszony alakjában. A nőt kételyek gyötrik. Az ajánlat egyértelmű, ám a kilátások bizonytalanok. Az asszonnak döntenie kell, hogy az eszére vagy inkább a szívére hallgasson, hiszen a téves döntés elérhetetlen távolságba sodorhatná ezt a „boldogságot”. De a vidám özvegyember éppen olyan hamis lehet, mint a vagyon nélküli, bizonytalan sorsú özvegyasszony vidámsága. A mézeskalács szíven, e törékeny, romantikus jelképen pedig, mintegy a mulandóság kíméletlen tanújaként, mindig ott van egy kis darab tükör is! Pechán tökéletesen ismeri környezetét, annak szokásait, és jól tudja, hogy a „történehez” a mézeskalács szív, e beszédes szimbólum nélkülözhetetlen. A képen szétáradó rózsaszínes fény mintha egyszerre utalna a szégyenpírra és a jövő baljós látomásának sejtelmes fényére.

A *Szüret* a palánkai kompnál készült fényképsorozat alapján született. A festőt lenyűgözték az ősz szekéren érkező ajándékai, s a szőlővel megrakott fogatos kocsikat szállító kompot fényképezve már látta a születendő képen kibontakozó pompás jelenetet. A teher alatt megremeg a komp, és a szőlősgazdák még aggódnak a leszüretelt gyümölcs biztonságos földet éréséért; Pechán a festményén ugyanis azt a pillanatot örökítette meg, amikor az első szőlővel megrakott szekér félig a vízen, félig a szárazföldön van, és az egész festményről a feszültség és a feloldódás közötti pillanat tükröződik. Saját árnyéka, amely figyelmetlenségből a fényképre került, később arra ihleti, hogy hangsúlyozza a parton állodogáló, gonderhelt szőlősgazda alakját.

A *Gru* című képet Dubrovnikban festette, pontosabban ott fényképezte, s később műtermében festette meg. Pechán ekkoriban nem is kísérel meg eltitkolni, hogy a fényképezőgép objektívje „kapta el” a pillanatot. Egészen természetesen tekinti, hogy ezt és a többi ebben az időben készült festményt is fénykép alapján festi meg. Kizárólag a munka eredménye, a festmény érdekli. Természetesen ez többé már nem pusztán egy esemény illusztrálása ecsettel és festékkel.

Nagyszámú rajz született Pechán és Egy József Dubrovnik és Fiume közötti hajóútján, s ezek az előző festményektől egészen eltérő sajátosságokat mutatnak. Pechán ezeken az alkotásokon a vonalhoz való jellegzetes viszonyát demonstrálja. A rajzon úgy ragadja meg a látványt, hogy közben a vonalak ritmusa kap fokozott hangsúlyt, hullámvázuk az egyes alakok körvonalait követi, s mégis, e rajzok mindegyike mindenekelőtt sajátosságos arabeszk, a kéz játéka, a fekete és a fehér összhangja. A fényképtől független rajz, ezek a biztos kézzel, ugyanakkor játékosan papírra vetett alkotások meggyőzően tanúsítják a szerző tehetségét, de a kép önállóságának eszméjéhez közelítő nézetét is.

Az aktok, a nagy *Ülő akt* és a *Fekvő akt*, valamint néhány másik, ugyancsak 1911-ben készült rajza azt sejtetik, hogy Pechán igyekszik megszabadulni a fénykép hatásáról. Alig kivehetően stilizálni kezdi alakjait, a modell háta mö-

gött elszórt tarka foltok pedig arra utalnak, hogy Czóbelhez és más „neókhöz” hasonlóan színfoltokkal próbálja telíteni a kép felszínét.

A következő évben, 1912-ben ez a stilizációs törekvés még szembetűnőbb. A *Zene* című kompozíció, illetve a képmezőben szereplő öt alak Pechán nyilvánvaló kísérlete arra, hogy megszabaduljon a valamivel korábban készült *Luther a wormsai bíróság előtt* (1909) című nagyszabású, a verbászi templom számára készített kompozícióján látható illuzionizmustól, illetve általában a realista ábrázolásmódtól.

A figurális kompozíciókkal párhuzamosan jönnek létre a tájképek: az *Út* című pasztell, valamint a *Pöstyéni utca* és a *Pöstyéni táj* című olajfestmények. Rendkívül letisztult vonalú képek ezek, amelyeket a formák összhangja, az erőteljes színhasználat és a jól felismerhető szemcsés, „kukoricás” ecsetvonások jellemeznek. A *Pöstyéni utca* halványan emlékeztet Tihanyi *Nagybányai utca* (1908) című kompozíciójára, amelyet oly sokat dicsértek, s mintha e hasonlóság révén a művésztelepen töltött felejthetetlen napokat idézte volna fel. A pasztell technikával készített *Út* a lehető legjobban ötvözi a szecesszió tapasztalatait a „neók” színvilágával. Azt a fajta autentikus költőiséget sugározza ez a kép, amelynek eléréséhez festőnknek oly hosszú időre volt szüksége. Ugyanúgy az 1912 nyarán a pöstyéni fürdőben készült *Pöstyéni táj* című festményen is teljes pompájukban tárulnak eléink a meleg okkerek, az eleven zöldek és a hegyekről, a vízben tükröződő másukról visszaverődő lilák. Ez a színekkel gazdagon telített, lágyan hullámzó vonalakkal és élénk, határozott ecsetvonásokkal megfestett, kiegyensúlyozott kompozíció mintha csak a festő önmagával való megbékélését jelezné. Végre egy tiszta kép, amely nem a nagy példaképek utánzásával készült!

A *Fürdőzők* (1919) a látvány egészének megtervezése tekintetében a naturalizmustól a konstruktivista eljárásokig megtett nagy utat jelzi. Voltaképpen ez volt az utolsó nagy erőpróba a monumentális *Győzelem* előtt.

A *Győzelem*, ez a méreteiben is lenyűgöző (115x180 cm) kompozíció azzal a céllal készült, hogy a bácskai közönség számára rendezett nagyszabású retrospektíva központi alkotása legyen.

A színek és a ritmus e csodálatos összefonódásában egy furulyázó alak vezetésével, táncosnőkkel övezve, nem éppen sima úton vonultak be a lovasok a kiállítóterembe. Pechán nem bocsátkozik jóslatokba azzal kapcsolatban, hogyan fog alakulni a képzőművészet azután, amit ő kínált 1913 elején. Ő magabiztosan, abban a szilárd hitben, hogy oly hosszú ideig tartó botorkálás után végre elérkezett az „igazi” művészethez, kibontotta a vörös zászlót!

Erőtartalékait Pesten feltöltve Pechán a helybeli képzőművészeti viszonyokhoz képest irigylésre méltó magasságokig emelkedett. A bácskai kiállítás vitathatatlanul egyedülálló esemény volt, amely e térség művészettörténetének jelentős fejezetévé vált.

Hatalmas anyagi tétet is jelentett ez az önmagával való megbékélésre tett kísérlet, ugyanakkor a kisvárosi környezet „pimasz” kihívása is volt, a vidéki közöny mocsarába vetett kő, a „harcállások” elfoglalása azokkal szemben, akik, mint Tisza István követői, „irtóháborút” kívánnak folytatni. Mégis, e kiállítás egésze nem volt harciasnak nevezhető. Jól elkülöníthető két részből állott. Az első csoportban az olyan festmények voltak, mint a *Kora délután*, a *Haditanács*, a *Vén kópé*, a *Szüret* és az ehhez hasonló motívumok. A szemcsés ecsetkezelés nyomán itt is felvillantak a forró sárgák, a végtelen egék kékjei, a termékenység zamatos zöldjei, az árnyékok elhaló kiáltású, szorongó lilái és a festő vérmérsékletére olyannyira jellemző vörösek. Az ösztönzés kétségkívül a „neók” környezetének jótékony hatásából származott, ám az alapok mégis a szülőföld élményéhez vezethetők vissza.

A felszín alatt parázsló szenvedély hirtelen, szinte fiatalosan lobbant fel. Mintegy a hosszadalmas, megerőltető útkeresés eredményeként, már csak megszokásból is, a festés feltörő ösztönét mindig a hagyományokkal összhangban a történetek és üzenetek képi megfogalmazásának irányába terelte.

A képek másik csoportjába a provokatív „aktok” és tájképek tartoznak, mint az *Út*, a Pöstyén-fürdőben keletkezett és ezekhez hasonló képek, amelyek később a *Zenében*, a *Fürdőzőkben* és a *Győzelemben* csúcsosodtak ki. Ezek az alkotások a művészi újjászületés pillanatainak a termékei, azoké a pillanatoké, amelyek nemcsak Budapestet és nemcsak a festészetet kerítették hatalmukba. Pechán a körülmények folytán az avantgárd történelem közepontjába került. Egykoron a kisvárosi ambícióktól fűtve „fővárosi festő” akart lenni, ám a fővárosba érve inkább a „kutatók” táborához szegődött, akik minden tekintetben az új kor előfutárai voltak. Közülük a legerőteljesebb egyéniségek, ők nyolcan, kizárólag tehetségüknek és bátorságuknak, nem pedig kiváltságos helyzetüknek köszönhetően váltak a Nyolcakká, a választóvonalat jelentő csoporttá. Valamennyien azon fáradoztak, hogy a képről alkotott fel fogás eddigi szabályait megváltoztassák, az alkotói szabadságra való jogot hangoztassák, és a kép autonómiáját helyezték előtérbe. Így és sehogy másként, üzeni Pechán is szülőföldjének, mert a kép „nem más, mint bizonyos ritmus, amely a formák konstrukcióján, a színek kompozícióján és a vonalak szintéziséén keresztül keletkezik”. Ezekben az években ezt senki nem hangoztatta s még kevésbé prezentálta az itteni képzőművészeti körökben.

Elfáradt, vagy a kényszertől hajtva, Pechánnak Szarajevóba kellett utaznia. Micsoda ellentmondás?! Hogy „megfizethesse” a kiállításba befektetetteket, első mentorának jól bevált módszereihez kellett folyamodnia. Szarajevóból „orientális motívumok” egész gyűjteményével tér vissza, olyan képek sorával, amelyek annak idején Eisenhut Ferencnek meghozták az áhított hírnevet. Alkotásai, valamint Medgyessy Ferenc szobrai, amelyeket manapság a modern magyar szobrászat úttörő alkotásaiként tartanak számon, nem bővültek el a bácskai városok közönségét.³

A háború, amely képzőművészeti köreinkben megakadályozta a modern törekvések érvényesülését, Pechán Józsefben is elcsitította az avantgárd feszültséget. Akvarelleket fest a lebombázott, sivár Belgrádról. Szembesülve az értelmetlen háborús pusztítással és a lerombolt otthonok látványával, olyannyira kiábrándul, hogy már-már arra gondol, valamilyen „tisztességes foglalkozás” után néz, s talán a festészetnek is háttat fordít. Mégsem tette le az ecsetet, inkább csöndesebb vizekre evezett. Így tesz Ziffer, sőt Kernstok, de másokat is említhetnénk.

Az a festészet, amellyel Pechán azután élete végéig megbékél, a „neó” forradalmától érintetlenül hagyott nagybányai festészetéhez állt közel. Verbászi magányában úgy festett, akár a négy becskereki impresszionista, akik közül Streitmann Antal ekkor már nem volt az élők sorában.

Pechán ismét visszatért a fénykép utáni festéshez. Csak a háború utáni években a fényképet immár nem ellensúlyozta a szenvedélyes gesztus, a lángható színek tömege. Többnyire idillikus látképeket készített. Olykor a bolond Wilhelmet festve talán eltűnődött azon, hogy egy a sorsuk: a falu bolondjának és neki, a kisvárosi festőnek. 1921-ben Wilhelm mint *Énekes gitárral* vigyorgott a világba. Ugyanebben az évben Pechán, ki tudja, hanyadszor, megfesti önarcképét. Mint mindig, rezzenéstelen arccal, átható tekintettel, kíváncsian vizsgálta önmagát, illetve e kép mindenkori szemlélőjét.

Közvetlenül a háború után, 1919-ben, amikor Pechán József fokozatosan le-tűnik a képzőművészeti élet porondjáról, Újvidéken megnyílt Petar Dobrović (1890–1942) kiállítása, aki ugyan jóval fiatalabb, de ugyanannak az alkotói klímának a sarja, amelyben Pechán József is magára talált. A háború után már semmi sem volt olyan, mint korábban. Pechán József későn érkezett, és menet közben eltékozolta sokoldalú tehetségét, a „csillogó ötletek szétgurultak, mint elszakadt gyöngyszemek” – fogalmazta meg találóan a festő halála után barátja, Szenteleky Kornél.

NÁRAY Éva fordítása

¹ Pechán József gyűjteményes kiállítása. Művészház, Budapest, 1913

² Wolf-Dieter Dube: Plavi jahač i njegov krug. Idézet az egyesület programszövegéből. Plavi jahač – Der blaue Reiter. Modern Művészetek Múzeuma, Belgrád, 1976. 9. l.

³ Bordás Győző: Medgyessy Ferenc Verbászon. *Híd*, Újvidék, 1981. december, 1517–1527. l. Őt akkor kiállított szobor reprodukciója, amelyek között ott volt a *Kölyök-szörny* is.

RÉGI DOLGAINKRÓL (VI.)

HERCEG JÁNOS

A szó, újdondászok, Krúdy Gyula szótárából való, ő szerette így nevezni a régi újságírókat. Kicsit bizalmas jelentéssel, kicsit pejoratív értelemben, de mindenkor a regényesség elégikus színeiben festegetve az egykori kolléga alakját. De hiába hordta tele anyaggal a régi újságot az állandó belső munkatárs, a fontosabb mégis az volt, amit a külmunkatársak írtak. Ha mindjárt csak nyúlfarknyi versikét vagy pár sort az őszi, a lombhullásról, illetve a tavaszi virágfakadásról. Mindenütt a világon ez az az örök témakör, amelyben a vidéki széplélek otthonosan mozog, s amelynek hangulatától megittasulva formálja költeményét vagy tárcáját.

A mi külső munkatársaink nem voltak akárcik. Nevük volt, rangjuk, társadalmi tekintélyük. „Akárciktől” talán nem is közölt volna a szerkesztő semmit. Maga a tehetség ugyanis nem volt elég belépőjegynek a vidéki sajtó szentélyébe. Arra valók a folyóiratok voltak és a pesti lapok. A zombori újságok tekintélyelvéhez talán még Papp Dániel is alkalmazkodni kényszerült „slapaj” – vagyis gyakornok – korában. Ezért írta cikkeit saját lapjában névtelenül, illetve „Dániel pap” és „Monachus” jelzéssel. És erre a névtelen újságíróra figyeltek fel a fővárosban, s vitték fel azután a *Pesti Napló*hoz, ahol már nem kellett álnéven írnia. Mert ott már a lap adott súlyt és jelentőséget a cikkíró nevének, és nem fordítva, mint a zombori redakcióban.

A külső munkatársak műfaja mindenekelőtt a vezércikk volt. A lap is a közéleti kérdéseket tartotta fontosnak, s nem az élet egyszerű és hétköznapi dolgait. Margalits Ede időszerű cikkeivel hívta fel magára a figyelmet, s nem filológiai munkásságával, amely pedig életművében sokkal fontosabb lett. Radics Györgynek ugyancsak a publicisztika szerzett nagyobb figyelmet, s nem műfordítói igyekezete, amikor ismeretlen szerb költőket mutatott be a zombori olvasóknak. De még Vértesi Károly is a cikket tartotta magához méltóbbnak, mintha a vers vagy novella nem lett volna elég komoly műfaj az olyan komoly úriemberhez, mint amilyen ő volt.

Talán csak Dömötör Pál a kivétel itt. Neki viszont pesti pályadíjak biztosítottak tekintélyt a versíráshoz. Hogy azonban ő is megőrizze méltóságát a *Bácska* vagy a *Zombor és vidéke* hasábjain, rendszerint ódákat írt, mint az antik görögök, szóval ünnepélyes akart lenni, és tartózkodott minden személyi feltárulkozástól, még a líra közvetlenebb hangjaitól is. Utóvégre egy járásbíró-sági elnök, gondolhatta magában, nem teregetheti ki titkait ország-világ előtt!

Titkokat éreztetni, vagy megsejteni legalább, a nők előjoga volt. Versek és tárcákat is ők írtak hát. A természet különféle jelenségeiről, holdfényről és csillagokról, nyár végi alkonyokról és ártatlan családi örömökről Molnárné Radics Jolán – az egykori szerkesztő lánya – írt verseket. *Szürke felhők* című verseskönyve azonban már azt a kötelező világfájdalmat is megszólaltatja, ami nélkül a vidéki élet akkoriban el sem volt képzelhető.

Radványné-Ruttkay Emma ugyan m. kir. pénzügyi titkár felesége volt, de szocialista hangoltságú versek és tárcák is kikerültek a tolla alól. Ady még nem jutott el hozzá, de Csizmadia Sándor és Gyagyovszky Emil költészete érezhető hatást tett rá.

Az igaztobb jelenség az olvasók körében Janda Matild lehetett, a bezdáni tanítónő, aki színészképzőbe járt, és pesti lapokba s Bródy Sándor *Jövendőjé*-be írt verseket. Mi mindent lehetett ezekben a versekbe belemagyarázni! Mennyi füledt rejtelmét a pusztá ténynek, hogy egy pesti színésznő Bezdánba jön tanítani és verseket írni!

És valószínűleg még nagyobb szenzáció volt Jovanovich Lea egy-egy prózai verse! A közismert zombori ügyvéd királynői megjelenésű lánya, aki szerelmi bánatában novícia lett egy távoli apácázárdában, s onnan tért haza tüdőbajjal, mert nem bírta ki a kolostori élet szigorát, vallásos verseiben nemcsak egyéni érzelmeiről tett vallomást, de olykor erotikus képektől sem idegenkedett. Ő volt a legszabadabb s konvencióktól leginkább mentes valamennyi zombori költőnő közül! És a legeredetibb is persze.

Csak néhányat soroltunk fel a régi zombori újságok külmunkatársai közül. De valamennyiükre érvényes szempont a tekintély elve volt, illetve a nőknél az, ami „a dolgok mögött rejtőzik”, a titkozatosság. És mivel az akkori vidéki hetilapok nem annyira tájékoztatási eszközök, mint inkább a társasági élet orgánumai voltak, tekintély és titkozatosság egyformán hozzájárult ahhoz, hogy fontosak és érdekesekek legyenek.

*

Bármilyen nagy megbecsülésben részesíti azonban egy újság a munkatársait, az álom mégiscsak az önálló megjelenés: a könyv. Mintha írónak tekinteni csak azt lehetne, akinek könyve látott napvilágot. Mindegy, hogy hol jelent meg és milyen kiadásban, csak könyv legyen!

Zomborban az első magyar könyv 1874-ben került ki a nyomdából. A Szabadkáról idehelyezett gimnáziumi tanár és igazgatóhelyettes, Radics György

írta, s a címe ez volt: *A zombori államgimnázium*. Harcos, vitatkozó könyv volt – már amennyire az idézetekből tartalmára és hangvételére következtetni lehet –, és valószínűleg az ország közhangulatát szerette volna befolyásolni a zombori gimnázium tannyelvét illetően. Mert a szerb tannyelvűnek tervezett iskola már úgy is indult, hogy a szerb nyelv csak fakultatív tárgy lett, amiért azután a szerb közvélemény, ahol csak lehetett, rosszállásának adott kifejezést. Főként Miletic lapja, a *Zastava* intézett éles támadásokat a zombori gimnázium gyakorlata ellen, s miután a parlamentben is ébren tartották ezt a kérdést, Radics György érezte magát legilletékesebbnek a válasza. Akkor már ő felelt az iskoláért, munkásságát és működését is neki kellett megvédenie.

A következő évben egy szerb költő magyar nyelvű munkája jelent meg: Pavlovits Jenő rendezte sajtó alá 1875-ben a Bittermann-nyomdában Zmaj Jovan Jovanovic verseit, a *Rózsákat*. Pavlovits Jenőnek, aki zombori ügyvéd volt, akkor már jól csengett a neve szerb irodalmi körökben. Verseit a *Srbadija* jelentette meg, elbeszéléseit és egy regényét a *Danica*.

Egy kicsit megkésett ez a könyv. Zmaj írói munkásságának negyedszázados évfordulóját 1874-ben ünnepelték, s ebből az alkalomból fordította magyarra verseinek egy válogatását Pavlovits Jenő. A késés oka valószínűleg a nyomda lassúságával magyarázható, de nem utolsósorban azzal is, hogy a fordító megvárta a Kisfaludy Társaság véleményét, hogy azután annak erkölcsi és anyagi támogatásával szánja el magát a kiadásra.

A példa ösztönző hatását fordítókra és nyomdászra nagyban elősegítette az előkelő magyar irodalmi társaság érdeklődése. Székács szép munkáját és Szulik József kísérleteit addigra már elfelejtette az irodalmi közélet. Pavlovits Jenő a Kisfaludy Társaság pártfogásával újra felhívta a figyelmet a szerb irodalomra. S ki tudja, talán a nyomdász, Bittermann Nándor is fontosnak tartotta ezt a szellemi közeledést, ezért adta ki azután Radics, Margalits és Dömötör Pál szerbhorvát fordításait, több mint három évtizeden át vállalva a kockázatot, és egyedüli hajlékot teremtve ennek a munkásságnak. Mert az önálló köteteket megelőzően lapját, a *Bácskát* is rendelkezésére bocsátotta a szerbhorvát irodalom magyar fordításainak. Zombor hosszú időn át egyedül képviselte kitartóan és konokul a közvetítésnek ezt a szerepét!

1876-ban Dömötör Pálnak jelent meg első verseskönyve Zomborban. Akkor már ő is fordítgatott, s bár a fővárosi irodalmi élet berkeiben is meg-megfordult, mintha az ő költészetében is az lett volna érdekesebb, amit a szomszédból hozott. Az idő mindenesetre ennek a munkásságának látszik hosszabb életet biztosítani.

Öt év múlva a Zomborba került Margalits Ede jelentkezett új kötettel, a *Hósi époszok meséivel*. Nem ez volt az első könyve. Baján már megjelent három kötete is, de mivel akkor kezdte meg közírói tevékenységét, s került közelebbi kapcsolatba Bittermann-nal, indokoltnak látszott, hogy új kötettel mutatkozzék be az alvó város vékony pénzü értelmiségi rétegének. Egy olyan könyvvel, amely már egy nagy erőpróbát, Mažuranic époszának átköltését is bejelenteni látszott.

Egy évvel később, 1882-ben megjelennek a *Rigómezei dalok*. Természetesen megint Bittermann Nándor kiadásában: „Fordítá Radics György”. És ha jó-maga nem is volt költő, tisztességes literátori munkát végzett Radics György. Miután pedig megtalálta a neki való szerepet, a rövid életéből még hátralevő négy év alatt nem is tett mást, csak az irodalmi közeledés dolgán munkálkodott. Írt egy terjedelmes tanulmányt A magyar történelem alakjai a délszláv költészetben címmel, s egy másikat Mátyás királyról és a délszlávokról.

És Bittermann ezeket is kiadta. Mintha költőket és politikusokat messze megelőzve a közvetítésben látta volna a város és a vidék feladatát.

*

Amikor aztán Margalits Ede felkerült Pestre, s az egyetemen a szerbhorvát tanszék professzora lett, annyira megnőtt a tekintélye, hogy már nem kellett a zombori nyomdász bizalmára és hitelére támaszkodnia, ha könyvet akart kiadni. Ott volt a Szent István Társulat, a tudományos munkák kiadója, amely egymás után jelentette meg a könyveit. És mivel addigra már a fővárosban is érdeklődést keltett a szerbek és horvátok irodalma, nem csupán az ő munkáit vitték a közönség elé. Az írói világban kevésbé ismert óbecsei orvos, Szász István fordítói tevékenysége előtt is kinyílt az út Budapestre. Szerb költői antológiáját már a Franklin adta ki 1910-ben. És ugyanabban az évben a Kisfaludy Társaság évlapjai közölte az újvidéki Rohonyi Gyula fordításában szerb költők műveit huszonnét oldalon.

A szerb líra iránti figyelmet, mint mondtuk, Zomborban keltették fel, úgy-hogy a magyar fővárosban már szinte nem is volt fontos az átköltés művészete, csak a másféle szín és légkör. S a műkedvelő Rohonyi éppúgy kiadóhoz jutott, mint a nem sokkal költőibb Szász István a fordításaival. Most érett be annak az igyekezetnek a gyümölcse, amelyet Zomborban fejtettek ki évtizedeken át!

De nemcsak a fordítók iparkodtak Zomboron kívül kiadót találni. A költők és elbeszélők még fontosabbnak tartották a pesti megjelenést. Ha a könyv lo-vaggá ütésnek számított, még inkább az volt, ha nem vidéken látott napvilá-got. Ahogy a vidéki primadonnát csak legritkább esetben vették észre Buda-pesten, oly nehéz volt a szerzőnek saját kiadásában megjelent könyvére felhív-ni a figyelmet a magyar szellemi élet központjában. Hát ezért követtek el min-dent a vidéki írók, hogy könyvüket Budapesten s lehetőleg jó nevű kiadó fé-mjelzésével jelentessék meg.

Sokaknak sikerült, mindenekeelőtt a nőknek: Molnárné Radich Jolánnak, Radványi-Ruttkay Emmának, Janda Matildnak és Unger Ilának, aki Alba Ne-vis költői néven a húszas évek közepéig sikeres szerzőnek számított. Nem vol-tak tehetségesebbek, mint a férfiak. Eppen csak a magyar olvasó képzeletét izgatta jobban, amit a nők írtak. Főként a nagyközönség felé forduló lapok-ban, mint amilyen az *Új Idők*, Herczeg Ferenc lapja volt.

Papp Dániel azután lett író, hogy felvitték a *Pesti Napló*hoz, s miután cikkei-

vel már nevet szerzett magának, elbeszéléseket kezdett írni. Szóval, nem lehetett büntetlenül vidéken maradni! S amikor ezt megértették, egymás után költöztek Zomborból pestre az írók. Vagy legalábbis úgy tüntették fel, mintha pesti lakosok lettek volna. Felvétették magukat a tisztí címtárba, gyakran fel is jártak, állandó lakást is fenntartottak, mint Molnár Gyula, Pataj Sándor és Vértesi Károly, de mindhiába. Úgy látszik, mégse csak ezen múltott a siker és az elismerés! Végül valamennyien kikötöttek újra és véglegesen Bittermannnál és a többi zombori nyomdánál.

Merőben más volt a helyzet a tudományos munkákkal. Dudás Gyula, Gubitz Kálmán, Cziráky Gyula és a többiek csak egy egészen szűk kör érdeklődését várhatták. Munkásságuk a *Történelmi Társulat Évkönyvében* kapott helyet, s mivel ez a folyóirat a szakirodalomban komoly megbecsülésben részesült, munkatársait szívesen látták a muzeológusok központi lapjain is.

Az önálló kötet az ő gyakorlatukban rendszerint „különnyomat” volt, amikor a nyomda csak a papír és a további nyomás költségeit számította fel. Így jelent meg a legtöbb régészeti, néprajzi és általában történelmi értekezés. Anélkül azonban, hogy a vidéki kiadás a legcsekélyebb mértékben befolyásolta volna a művel szemben a kritika értékelését. Ezek a tanulmányok a legtöbb esetben itteni témát dolgoztak fel, erről a vidékről vittek hírt, s így megjelenésük helye mintegy hitelesítette is a munkát. A szépirodalomban ez a „hitelesítés” se volt elég!

Zombor csak névleg volt „irodalmi központja” Bácskának a századforduló idején. Szabadka eleven szellemi élete hamarosan még mélyebb vidékiességbe lökte, mint amilyenben korábban volt.

*

Érdekes, hogy amíg a délszláv irodalom magyar bemutatásához annak idején Zombor adott ösztönzést, a magyar költészet, próza és színjáték már városunkon kívül, főleg Újvidéken szólalt meg szerbül. A megye székvárosában a magyar szellemi élet a jelek szerint erősebb volt, mint a „szerb Athénben”, ahol viszont a *Letopis* körül egy az egész Szerbiára kisugárzó irodalom bontakozott ki a múlt században. Újvidéken maga Zmaj többet fordított magyarból, mint Zomborban az összes tanár és műkedvelő költő együttvéve. És milyen magas színvonalon! Nála sosem érződött a fordítás fűrészpörize. Petőfi és Arany csaknem új hazára talált az ő révén a szerbeknél. Madách Tragédiája pedig, talán épp az átköltés szabadossága folytán, a romantikus korhangulatban több szerb színt érzékeltet, mint az eredetiben a magyar. Hogy ezzel a dráma ünnepélyessége is veszített, s a fordítás szabad kezelése egy másfajta Madáchoz állított a szerb olvasó elé, megint csak bizonyíték amellet, hogy a szerb költő a maga formanyelvéhez ragaszkodott.

A zombori fordítók eredeti formanyelv hiányában csupán az alkalmazkodás illő alázatával végezheték a szellemi közeledésnek ezt a szép munkáját a né-

pek országútján. S ha Talleyrand-nak igaza volt, hogy „a fordítás olyan, mint a nő, ha szép, akkor nem hú, ha meg hú, akkor nem szép”, hát az ő legfőbb erényük a hűség volt. És itt nem volt kivétel szerb és magyar fordítók között. Radics György, Margalits Ede, Dömötör Pál éppúgy az egyéni formanyelv hiányában küszködött a kifejezéssel, mint Mita Popović vagy Pavlovics Jenő, jószándékkal és lelkesedéssel pótolva a költői szépséget.

Mert ők ketten képviselték Zomborban a szerb fordítási tevékenységet. Laza Kostić magyarból csak Kiss József Jehováját költötte át, s ebben az esetben a fordító személye fölötte állt az eredeti poéma költőjének.

De se Popović, se Pavlović nem zavartatta magát az érdektelenséggel. Az előbbi, akiről utcát neveztek el Zomborban, megszokhatta a barátságatlan, sőt olykor keményen elmarasztaló kritikát eredeti műveinél is. Földije, Veljko Petrović se tudott mást felhozni mentségére, csupán azt, hogy rossz korban élt, amikor gyöngé hangját elnyomta Zmaj, Đura Jakšić és Laza Kostić hatalmas orgánuma. Đena Pavlović – hogy most már úgy írjuk mi is a nevét, ahogy számban is csekély eredeti munkája alá ő maga írta – még keményebb bírálatban részesült, mert egy másodrendű költő, Milenko Grčić epigonjának tekintették.

Nagyon jelentős volt azonban egy zombori szerb nyelvű gyermeklap, a *Golub* szerepe a magyar irodalom bemutatása terén. Ez az újság, amely harmincöt éven át jelent meg, s számos nagy írónak első szárnypróbálgatásait közölte – köztük Miloš Crnjanskiét –, állandóan figyelemmel kísérte a magyar irodalmat. De mivel munkatársai szétszórva éltek a régi Magyarország különböző vidékein, a *Golub* esetében se szabad zombori jelleget tulajdonítani ennek a ténykedésnek.

Az eddig elmondottakból tehát ismételtelen kiderül az igazság, hogy a közeledés a többségi népek felé egyfajta nagyobb vonzásnak tesz eleget, míg fordítva csak a figyelemnek akar eleget tenni. A fordítóknak ez a vándorútja költői meggyőző erő szempontjából nem volt kiegyenlítő a két nép szellemi országútján. Évtizedekig kellett várni rá, amíg fordítói hitel és erőviszony az átköltés, illetve figyelem dolgában megváltozik. S persze most is megtartotta – de már ellenkező előjellel – az arányok közti különbséget. Mert ha a múlt században Zmajtól Laza Kostićig a szerb költők legjobbjai fordultak a magyar irodalom felé, korunkban Illyés Gyulától és Weöres Sándortól kezdve Nagy Lászlóig a legkiválóbb magyar költők ültették át a délszláv líra legszebb alkotásait.

A figyelem zombori megnyilatkozása száz év előtt mintha napjainkban emelkedett volna az őszinte érdeklődés legmagasabb pontjára. Amit a város oly sokáig egyedül, a maga szerény erőinek igénybevételével szorgalmazott, az együttélésnek most már szélesebb, kelet-európai relációjában, államok és népek programja lett.

Nemcsak az eposzok maradtak kizárólag az irodalmi érdeklődés határai között. A bácskai szerb népdalok, mesék és mondák ugyancsak ismeretlenek voltak a vármegye más ajkú népei előtt. Különbözik a népköltészetet általában maguk a filológusok is meghagyták a néprajz feladatkörében, amely – mint tudjuk – igen kezdetleges tudomány volt még a század első harmadában is ezen a vidéken. Kálmány Lajos, a szegedi káplán, aki a hatóságok előtt fölöttébb gyanús lett népi érdeklődése miatt, csak Észak-Bácskáig jutott népdalokat gyűjtögetve, s csupán a negyvenes években fedezte fel a mi vidékünk gazdag népdalkincsét dr. Kiss Lajos. A többi népé sokáig íratlan maradt.

Itt éltek hát szorosan egymás mellett, sokszor csak utcák által elválasztva magyarok, szerbek, németek, sokácok és bunyevácok, s minden nép egy külön világ volt. A nyelvébe és hagyományaiba zárt néplélek mások előtt nem tudott megnyilatkozni. A békés szomszédság nem volt elég hozzá, hogy a lélek is megmutatkozzék egymás előtt. A vegyes házasságok is ritkák voltak a pravoszláv szerbekkel, hiszen a vallás még nagyon sokáig lebonthatatlan falat húzott a népek között, s féltékenyen őrizte a külön világokat.

A szlávoknál azonban mégis nagyobb figyelmet fordítottak a népéletre. Elég összehasonlítást tenni a Monográfia nemzetiségeket ismertető tanulmányai között, s látnunk kell, mennyivel fontosabbnak tekintették a néplélek ismeretét, mint a magyarok. Antonije Hadžić, a szerbokról szóló fejezet írója sokoldalúbb egyéniség volt, mint például a magát csak néprajzi szakembernek valló Bellosits Bálint, s így történelmi összefüggésében is a szerbeknek szervezesebb alkatát állíthatta a világ elé.

És mégis mintha épp itt, a nemzeti történelem emlékeinél tért volna el a bácskai szerb néplélek az ősforrástól. Abban az időben, amikor lelkes irodalombarátok fordítgatták magyarra a szerb hősköltevényeket, itt líra és mitológia hozott hírt a messzibe került múlttól. Mintha már nem lettek volna vak regösök, hogy a hősök tetteiről énekeljenek, mert mintha Čarnojević pátriárka otthon hagyta volna a guszlórokat, amikor elindult népével Magyarország felé új hazát keresni. Marko királyfit csodálatos lovával, Miloš Obilićot fölényes hőstetteivel együtt nem a szájhagyomány élte a bácskai szerbeknél, hanem az irodalom.

A népköltészet a bácskai szerbeknél is hősök nélkül maradt. Istenek és angyalok, vámpírok és tündérek, jó és rossz szellemek mellett maga a nép lett hős és áldozat, anélkül hogy haditettekben személyesítette volna meg a hőseit. Hunyadi Jánosról, Mátyás királyról s a középkor közös történelmi emlékeiről délebbre szólt az ének, itt megfakult, elfelejtődött, kimosta az idő minden nép tudatából. A földöntúli csodák erősebbeknek bizonyultak a csaták hőseinél!

Persze azért minden bizonyos lett volna mit feljegyezni itt is a népdalgyűjtőknek. S talán eredeti és sajátos színeket is felfedeztek volna, minden más vidéktől eltérőt, a szláv néplélekben. Mert ki tudná megmondani, mennyi idő kell, amíg mítosz és történelmi emlék átalakul, illetve új jellemvonásokat vesz fel! Mint ahogyan a másik élő és folytonosan változó közeg: a nyelv alakul más- és másképpen az egyes vidékek népi hatása alatt.

S ilyen szempontból a vizsgálatnak Bácskában, főleg pedig Zombor környékén megint a szlávok voltak érdekesebbek. A magyar nyelvtudósok és etnográfusok délebbre, Szlavóniába mentek gyűjtőmunkára, minthogy itt nem találtak, jobban mondva nem feltételeztek eredetiséget.

Ugyanakkor messze földről jöttek a tudósok a többi nép életét tanulmányozni: 1898-ban például Szirku Polihron, a szentpétervári egyetem professzora látogatott Zomborba, s innen járogatott ki Szontára a sokáccokkal ismerkedni, mivelhogy „idejövételének fő célja az itt dívó szláv nyelvek alaki sajátosságainak tanulmányozása volt”. A történelmi társulatba is ellátogatott, s valószínűleg felkereste Monostort is, ha már a sokáccok érdekelték.

Meglehet, hogy éppen ennek a tudósnak a megjelenése hatott ösztönzően a monostorszegi tanítóra, Gubitzka Kálmánra, mert abban az évben látott napvilágot első munkája az ottani archeológiai leletekről. És akkor kezdődött a bácskai néplélek behatóbb vizsgálata is. Egyelőre csak az etnográfia tárgyi emlékeit gyűjtve, de megsejtette már, hogy más is van még itt a felszín alatt, csak meg kell találni a hozzá való lelkes embereket.

*

Ha véletlen is, mindenesetre érdekes, hogy Zombor történetírói Evlia Cselebitől kezdve Muhi Jánosig kivétel nélkül idegenek voltak, akik csak rövidebb-hosszabb időt töltöttek a városban. Zombor történetének egy-egy mozzanatát sokan és sokszor megírták. Részleteket a város múltjából sok helyen találunk, még többször történt említés a városról, a legkorábbi középkorban is, amikor még neve se volt, csak a Czoborok birtokaként emlegették. A teljesség igényével azonban, áttekinthetően, ha mégoly röviden is, csak nagyon kevesen foglalták össze a város múltját.

A török utazó, aki beszámolójának tíz kötetéből kettőt Magyarországnak szánt, Zomborról szólva fontosnak tartotta megállapítani, hogy gazdag város, ami a tizenhetedik század derekán s török uralom alatt nem sok városról volt elmondható. Lakosairól azt mondja, hogy oláhok és bogdánok, s erről kár is lenne vitába szállni több mint háromszáz év távolából, pláne ha figyelembe vesszük, hogy a nemzetiségi árnyalatokhoz a törököknek nem volt kifejlett érzékük, s szerb, magyar vagy román egyformán gyaur, vagyis „keresztény kutya” volt a számukra. „Egy hétig időztünk itt, és kedvünkre kibeszélgettük magunkat”, folytatja meglelégedéssel, s ebből már tényleg a városra ismernénk, Zomborra, ahol mindig szerettek nagyokat beszélgetni. De már a fekvést illetőleg az ő számításai is becsúsztak egy kis hiba, mint azóta másoknál is annyiszor, mert azt írta, hogy egyórányira van a Dunától, s a kikötője Erdőd. Ha még nem említette volna ezt a kikötőt, amelyet a folyam másik partján a zomboriak aligha tekinthettek a magukénak, azt hihetnénk, hogy a Duna megváltoztatta folyását, s odébb vitte pár kilométerrel a medrét. Így azonban nem kétséges, hogy alaposan elszámította magát.

És ez a végzetes „egy óra járás a Dunától” több mint kétszáz éven át jelen volt Zombor topográfiai meghatározásánál. Még Papp Dániel is ezt írja róla a regényében, amiért aztán egy későbbi író társa, Szenteleky Kornél alaposan meg is róttá, s egész elbeszélői tehetségét kétségbe vonta e famózus elszólás miatt. Pedig egyébként oly sok minden volt jellemző a városra abban a regényben! S a történeti hűség se merül ki mindig a távolságokban.

Szlatkovics Máté plébános alaposabb volt, mint Evlia Cselebi. Húsz éven keresztül állt a katolikus hitközség élén, s e tisztségénél fogva, egyéb közéleti szerepet is játszva, nem lett volna szabad tévednie. Nem is tévedett, csupán szebbnek igyekezett festeni a várost és lakóit a valóságnál. Az ő képe a régi Zomborról idilli állapotokat érzékeltet százéves öregekkel, a várost körülvevő kis szőlődombokkal, ahol megterem a nép mindennapi bora, miközben a tehetősebb réteg és a nemesség baranyai és még távolabbi vidékek drága borát issza. Mindez pedig a tökéletes jólét bizonyítéka.

Hogy hova lettek ama kies dombok, nem lehet tudni. A jólét is eltűnt néhányszor azóta, amit – mondjuk – nem lehet a történetírók vétkéül felróni. De talán a tárgyilagosság hiányát sem. A történetírásnak mindenkor számolnia kell a maga korának nézeteivel. S vannak időszakok, amikor érdekeknek kell alávetni a múlt vizsgálatát, s amikor az említett nézetek fontosabbak a tényeknél s az igazságnál.

Szlatkovics Máté elfogultsága nem volt kisebb a jó szándékánál. Krónikájában azért igyekezett minél szebbnek látni a várost és lakosait, mert egy nagyon erős ellenkező nézettel kellett szembezállnia. A vármegye is, a kalocsai érsekség is rossz véleménnyel volt a feltörekvő városról és erőszakos lakosairól, akik adósságba verték Zombort és Mária Teréziához jártak panaszkodni és követelőzni, minden közeli városnál több jogot vindikálva maguknak. És bár a krónika nem bizonyító okmány, a jámbor plébános – mint annyiszor azóta – saját propagandájának áldozata lett. Elhitte, amit védekezésül mondott a különböző instanciákon, hogy kitűnő a város levegője, s hogy két erdeje van, ahol megterem a fája, szőlődombok veszik körül, s általános benne a jólét, vagyis valóságos kis paradicsom a város.

Hát nem volt paradicsom. Iványi, Erdújhelyi, Grosschmidt Gábor és mégannyi történésze a vidéknek, más és más vonatkozásban szólva Zomborról, nem hagyott az utókorra ilyen illúziókat. A szabad királyi város jogáért is súlyos adósságok terhét kellett nyögnie, s később a polgáriasodás időszakában ugyancsak megszenvedte a nép a maga sorsát.

Szóval, savanyú volt a szőlő ama „kies szőlődombokon”. Csak a krónikások próbálták megédesíteni, mint egyébként minden kor történetírói a maguk borát.

A NYELVI NORMA ALKALMAZHATÓSÁGA

MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ

A nyelvi norma mibenlétét akkor tudjuk igazán megérteni, ha más szabályrendszerekkel állítjuk szembe. Vegyük például a természeti törvényeket! A természeti jelenségek megfigyelésével és tanulmányozásával olyan szabályszerűségeket lehet megállapítani, amelyeket általában képlettel is le lehet írni. A képlet ismeretében lehetővé válik a változások folyamatának meghatározása, oly módon, hogy az észlelt adatokat a képletbe helyezve számításokat végzünk. A természeti törvényhez viszonyítva a nyelvi norma kevésbé egzakt szabályrendszer, megbízható számításokhoz alapul nemigen szolgálhat, ismeretében a nyelvi jelenségek további alakulását nem lehet teljes bizonyossággal megjósolni. S ez nem is csoda! A nyelvi norma nem egyébként is meglevő, objektíve létező összefüggések leírása, hanem szubjektíve meghatározott, meg egyezésen alapuló követelményeknek írott lajstroma, illetve többé-kevésbé meghatározott íratlan szabályok összessége. A normát kialakító szubjektum voltaképpen egy közösség, az, amely az adott nyelvet használja. Mindenkori nyelvszokásának tiszteletben tartását és alkalmazását követeli meg a közösség tagjaitól. Nyelvi eszményt állít eléjük, amelyről tudja, hogy a maga teljességében szinte elérhetetlen, általában csak részleteiben, fokozatokban valósítható meg. Alkalmazása, illetve alkalmazhatósága lesz a nyelvi norma próbaköve. Az időtől, a helytől és a nyelvet használóktól függően módosul, változik a norma, a nyelvi eszmény.

Az eddig elmondottakból következik, hogy a nyelvi norma nem univerzális, hanem nyelvenként eltérő. Voltaképpen minden nyelvnek, sőt minden közösségnek megvan a maga normája, nyelvhasználati szabályrendszere. Az egyes nyelvek normájának a meghatározásában a nyelven kívüli tényezők különbözőképpen jutnak kifejezésre. Itt van például a szigetországi angol és az amerikai angol nyelvi norma. Voltaképpen ugyanannak a nyelvnek két különböző sztenderdjéről van szó. Az amerikai angolban vannak olyan köznyelvi formák, amelyek a szigetországi angolban történetesen nyelvjárisnak vagy csoport-

nyelvinek számítanak. Norvégiában két nyelvi norma is érvényben van. Az egyik a riksmal (vagy bokmal), a másik pedig a landsmal (vagy nynorsk). Az előbbi a dán nyelvből alakult ki a műveltebb norvégek ajkán, a másikat pedig tudatosan hozták létre a norvég népnyelv alapján. Mindkettőnek fejlett írásbelisége van. 1939-ben samnorsk néven megkísérelték egységesíteni a két nyelvet, de a dolog nem járt sikerrel.

Sajátosan jut kifejezésre a nyelvi norma Jugoszláviában a szerbhorvát nyelv esetében. A szerbhorvát négy nemzetnek a közös nyelve: a szerbé, a horváté, a montenegróié és a bosnyáké. A szerbek és a montenegróiak cirill betűs írást használnak, a horvátok és a bosnyákok latin betűset. A hívó szerbek görögkeleti vallásúak, a montenegróiak szintén, a horvátok körében a katolicizmus van elterjedve, a bosnyákok pedig általában a mohamedán vallás tanait követik. A Jugoszláviában élő szerbeknek csak mintegy háromnegyede él Szerbiában, a többi Bosznia-Hercegovinában és Horvátországban, illetve a többi köztársaságban él. A horvátok sem mind Horvátország lakói, jelentős hányaduk Bosznia-Hercegovinában, Vajdaságban és Szlovéniában található (nem beszélve a tengerentúli és más országokban élő horvátok milliós tömegéről). A bosnyákok (hivatalos nevükön muzulmánok) zöme Bosznia-Hercegovina lakója, és a montenegróiaknak a többsége is egy köztársaságban található, Crna Gorában (azzal, hogy több mint ötödrészüket Szerbiába települt át).

A szerbhorvát nyelvet használó nemzetek közötti történelmi, kulturális és mentalitásbeli különbségek eléggé megnehezítik az egységes szerbhorvát nyelvi norma kialakítását, továbbá az a körülmény sem hagyható figyelmen kívül, hogy az általuk benépesített országrészek között gazdasági fejlettség szempontjából is jelentős eltérések tapasztalhatók. A nyelvi norma két fő vonalát a belgrádi és a zágrábi nyelvhasználat határozza meg (a keleti és a nyugati nyelvvariáns), közöttük azonban számos hangzásbeli, lexikai, sőt mondatfűzési jellegzetesség von határt, úgyhogy teljes egységesítésről szó sem lehet, legfeljebb a változatok iránti kölcsönös toleranciáról. Az egységes nyelvi norma hiányát leginkább Bosznia-Hercegovina (benne pedig a főváros, Szarajevó) lakosai érzik, mivel náluk, beszédükben a keleti és a nyugati nyelvelemek gyakran keverednek, olykor maguk sem tudják, hogy hlebnek nevezék-e a kenyeret vagy kruhnak, vlaknak a vonatot, vagy inkább voznak stb.

A magyar nyelvi norma körül látszólag nincsenek különösebb problémák, pedig bizonyos külső, nyelven kívüli tényezők itt is kifejezésre jutnak. Az egyik ilyen tényező a magyarul beszélő közösségek megosztottsága: mintegy kétmillió magyar anyanyelvű Romániában van, körülbelül hatszázezer Csehszlovákiában, mintegy négyszázötvenezer Jugoszláviában, százhetvenezernyi Kárpát-Ukrajnában, további százazrek az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, Nyugat-Európában, Ausztráliában stb. A nemzetiségi, illetve a diaszpórahelyezettel más nyelvek, más nyelvi normák közvetlen vagy közvetett hatása is együtt jár. Nehézséget jelent a magyar nyelvi norma érvényesítése szempontjából többek között az a körülmény is, hogy olyan nyomdákban is készülnek magyar nyelvű nyomtatványok, amelyek vagy nincsenek kellőképpen felszerel-

ve ahhoz, hogy maradéktalanul eleget tessenek a magyar helyesírás követelményeinek, vagy nincsen magyarul kielégítően tudó káderük (habár megfelelően előkészített kézirat esetében ennek nem kellene nagyobb jelentőséget tulajdonítani). Az anyanyelvi képzettség szintje általános gátló tényezőként jelentkezik, akár nemzeti, akár nemzetiségi, akár diaszpórahelyzetről van szó. A nemzeti helyzet önmagában még nem garantálja a nyelvi norma érvényesülésének zavartalanságát, csupán biztosítja hozzá a feltételeket; az egyéneken múlik aztán, hogy mennyire igyekszik szóban és írásban a norma követelményeihez alkalmazkodni, a nyelvszokásokon alapuló társadalmi megegyezést tiszteletben tartani. Nemzetiségi vagy diaszpórahelyzetben a nyelvi norma érvényesülésének hiányosabb feltételeit az egyéni hozzáállás, igyekezet kompenzálhatja, úgyhogy olyan esetek is előfordulhatnak, amikor a nemzetiségi helyzetben élő vagy diaszpóra tagjának számító magyar anyanyelvű személy nyelvhasználata jóval közelebb kerül a nyelvi eszményhez, mint számos olyan személyé, aki nemzeti körülmények között él, és akinek meg vannak adva a nyelvi normához való igazodás ideális feltételei.

Az egységes köznyelvi norma alkalmazása a regionális árnyalatú nyelvhasználati szokások megléte miatt sem mindig zökkenőmentes. Az a körülmény, hogy a szegedi, pécsi, debreceni, győri, miskolci, szombathelyi, kolozsvári, marosvásárhelyi, dunaszerdahelyi, szabadkai, becskerekai, ungvári művelt emberek magyar nyelvhasználata nem mindenben azonos a budapestivel, elsősorban az eltérő nyelvjárási alappal magyarázható, de nem kizárólagosan. A magyar köznyelv regionális változatai többé-kevésbé eltérnek az eszménytől, az egységes nyelvi normától (voltaképpen még a budapesti variáns is), de ez nem jelenti azt, hogy a normára nincs is szükség. Igenis kell egy mérce a nyelvhasználat dolgában, amelyet mindenki elfogad, amelyhez a maga módján igazodik, szükség van egy nyelvi eszményre, amely a nyelvközösség tagjai számára példaképpül szolgál.

A köznyelv regionális variánsaiban bizonyos nyelvjárási sajátosságok közvetlenül, mások pedig módosult alakban élnek tovább, ezenkívül kifejezésre juthatnak egyéb csoportnyelvi vagy rétegnyelvi sajátosságok, archaizmusok, neologizmusok is. A nemzetiségi körülmények között élő vagy diaszpórahelyzetben levő magyar nyelvű közösségekben idegen nyelvi hatásra kialakult formák, létrejött jelenségek is megfigyelhetők. Ezek rendszerint egy bizonyos nyelvre vezethetők vissza (román, szlovák, szerbhorvát, szlovén, ukrán stb.); különböző mértékben gyarapítják a magyar nyelvben hagyományosan vagy nemzetközi kapcsolatok révén bekerült idegenszerűségeket, idegen szavakat és kifejezéseket számát.

A nyelvi norma alkalmazhatósága nemcsak külső tényezőktől függ, hanem belsőktől is, attól, hogy mennyire reálisak a benne meghatározott követelmények. Az eszmény nem lehet csillagászati távolságra a valóságos helyzettől, a nyelvhasználati realitástól, mert akkor még a megközelítéséről sem álmodhat az ember. Vajon a magyar nyelvi norma minden vonatkozásában reálisan alkalmazható-e vagy sem? Ha szemügyre vesszük normatív jellegű kézikönyve-

inket (helyesírási szabályzat, leíró nyelvtan, értelmező szótár stb.), azt vagyunk kénytelenek megállapítani, hogy egyes követelmények túlzottnak bizonyulnak. Közéjük tartozik például az ikes igeragozással kapott szóalakok használatának számonkérése. Ez az annak idején felújított, majd hosszú ideig mestersegesen életben tartott alaktani kategória a mai nyelvtudat számára nem egyéb üres formánál, ezért nem sikerült használatát széles körben elterjeszteni. A ma embere, sajnos, már nem tudja, még csak nem is érzi, mire jó az ikes ragozás, mi az, amiben az -ik-re végződő igék elkülönülnek a többitől. A legtöbb ikes igének ma már nincs sem szenvedő, sem visszaható értelme, vagyis elvesztette funkcióját. Az ikes igealakok közül a jelenlegi nyelvi norma szerint választékosan beszélők is csupán a jelen idejűek egy részét használják, leginkább hagyománytiszteletből és művelt beszélők példáját követve, de nyilván nem elenyésző azoknak a száma sem, akik sznobizmusból, formaságból utánozzák az ikes alakokat. Az ikes ragozásnak, sajnos, ma már nemigen van helye a mai magyar nyelv leíró nyelvtanában, és még kevésbé lenne egy normatív nyelvtanban (ha készülné ilyen).

A helyesírási norma számára viszonylag könnyebb megőrizni a relikviákat, mint a grammatikai vagy a kiejtési normának. Így sikerült a közelmúltban megtartani a j hangnak kettős (szimpla j-vel és ly-nal való) jelölését, főként érzelmi okokra hivatkozva, noha racionális szempontok a mellőzés mellett szólnak (az ly írása nem a köznyelvi kiejtésen alapul, az ly-os szavak nem foglalhatók logikus rendszerbe stb.). Nem kedveznek a helyesírási norma alkalmazhatóságának a szabályzat egyes kiadásai közötti ingadozások. Különösen zavaróak azok az esetek, amikor a korábbi szabályzat valamely szóalakpárnak egyik tagját fogadja el, a jelenlegi pedig a másikat (pl. korábban paraj, most paré, azelőtt bandzsál, ma bandzsa).

A legtöbb kívánnivalót a mai magyar nyelv kiejtési normája hagyja maga után. Főképpen azzal, hogy még nincs teljesen kidolgozva. A megoldásra váró kérdések száma nem csekély. Szerintem alapvető probléma a kiejtésnek az írásképtől való függetlenítése. A mai beszélők gyakran kerülnek az írott forma hatása alá, különösen akkor, ha választékosabban akarják mondanivalójukat közölni. A középzárt *ë* hangot helyettesítő nyílt *e* térhódításához nagyban hozzájárult a kiejtési jellegzetességeket elmosó írásgyakorlat. Viszonylag korlátozott nyelvjárási bázisa ellenére a nyílt *e* szívósan tartja magát, dacol az elene felhozott vádakkal, érvekkel. Ahhoz, hogy beszédünk ne legyen túlságosan papírízű, többek között vele is zöld ágra kell vergődnünk! A magyar kiejtési normát belátható időn belül ki kell dolgozni, és egy gyakorlati alkalmazásra megfelelő kiejtési kódexben rögzíteni! Ha ez meglesz, akkor majd joggal várhatjuk a magyarul beszélőktől, hogy akkor se legyenek provinciálisak, ha leteszik a tollat. És remélhetjük, hogy a szép beszédnek lesz akkora értéke, becsülete, mint a szépirodalomnak! Hogy kiváló szónokot nem kell majd lámpással keresni!

KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K „NEM DALOLUNK”

Vas István Alexandriában

(„... egy alexandriai világ peremén”) Hogy az irodalmi kritika, bárhogy is gondolják hívei és ellenfelei, mégis „csak” periférikus, az irodalom perifériáján létező – nem oda szorult, éppenséggel ott létező – „műfaj”, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a múlt idő vitái, az egykor nagyon fontosnak vélt, de későbbre kifakult irodalmi viták, amelyek éltető jelen idejükben nemzedékeket mozgattak meg, írói törekvéseket határoztak és költői iskolákat formáltak meg, későbbre pedig simán feledésbe merültek. Pedig ezeket a vitákat mindig az irodalmi kritika indította, a kritikusok kezdeményezték és folytatták, mintha egyszerre középre álltak volna látszólag megfellebbezhetetlen ítéleteket osztva vitathatatlanak vélt mércék nevében. Még a nagy kritikusai egyéniségek is, ha ilyenféle pozícióba keveredtek, megtépzva, megsúfolva vonultak le a vita színhelyéről. És vitték magukkal a középpontból az irodalom peremére az irodalmi kritikát. A kritika illő helye a periféria. A perifériának talán nincs méltósága? Miért ne lenne méltósága, miért ne lenne önérzete a periférián létezőnek? Halász Gábor irodalmi gondolkodásának méltóságán mit sem ront, hogy csatát vesztett a „harmincasokkal”, a „harmadik nemzedék” költőivel folytatott polémiában. Halász Gábor valóban vesztese lenne ennek a polémiának? Vagy itt valami egészen másról van szó? Valami sokkal fontosabbról, ami nem a polémia, hanem a költészet lényegének a kérdéskörébe tartozik? „Balgaság volna tagadni, hogy Alexandriában élünk – mondja Vas István a Miért nem rikkantunk? című, »meg nem jelent«, 1944-ben írott vitacikkében –, s ennek hátrányaitól Halász Gábor tanácsai se tudnak megszabadítani bennünket. Viszont Halász Gábor kedvéért se mondanánk le Alexandria előnyeiről.” Majd helyesbít: nem „Alexandriában” élünk, hanem „egy alexandriai világ peremén”. Majd gondolkodásában szokatlan pátozzsal teszi hozzá: „Műveltség és szenvedély, barbárság és virtuozitás ritka és őszinte násza: ez a mi sajtáságos feladatunk.” (Zárójelbe való egy léha megjegyzés: mikor ismerte meg Vas István Konsztantinosz Kavafisz költészetét?)

Halász Gábor kétszer is megismételt bírálata mély nyomokat hagyott a „harmadik nemzedék” irodalmi tudatában. A *Nyugatban* közölt Halász Gábor-vitacikkre Weöres Sándor versben válaszolt, a *Magyar Csillagban* megismételt bírálatra Rónay György válaszcikkkel, Vas István az idézett „meg nem jelent” vitáival. Az Alexandria-kérdésben

folyt polémiának fontos szerepe van Vas István *Azután* (1990) című emlékiratában is. A „líra regénye” ezen újabb fejezetében tesz említést Halász Gábor *Magyar Csillag*-beli vitacikkéről, amelyben a kritikus a „harmincasok” – Vas István nemzedéke – költői válságot teremtő klasszicizáló hajlamát bírálja. Illetve Halász Gábor vitacikkéről valóban csak említést tesz, ám sokkal fontosabbnak tartja Rónay György válaszát, ezt a sajátos nemzedéki önvédelmet. Hogy akkoriban ő maga is vitába szállt Halász Gáborral, nem is olyan fontos. Az ő vitairata ugyanis csak jóval később, *Az ismeretlen isten* (1974) című tanulmánykötetében jelenik meg. Érdemes ideírni a dátumokat is. Halász Gábor írása a *Magyar Csillag* 1944. február 15-ei számában jelent meg, Rónay György válasza Halász Gábor rövid viszontválaszával együtt az április 1-jei számban. Ez a folyóirat utolsó száma, a rákövetkezőt kinyomtatták ugyan, de már nem fűzték össze, nem is jelenhetett meg. Illés Endre őrzött meg belőle néhány kinyomtatott ívet. Azért írtam ide a dátumokat, hogy láthassuk a vita történelmi keretét. Mintha abban is volna valami az „Alexandria peremén”-élményből, hogy a vita idején a vesztes háborúra még bekövetkezik a német megszállás is, közben a neves kritikus és a nemzedék reprezentánsai keményen vitatkoznak. Miről is? Halász Gábor a történelem rettenetében a „kiáltást” kéri számon a nemzedék költőin, ezek meg azt mondják, „nem rikkantunk”, nem dalolunk, verset írunk klasszikus formában, holott tudjuk – miként Vas István írja –: „a költészet régóta nem volt ilyen kevéssé formakérdés, mint a mi verseinkben”. Ennyire fontos volna? Éppen akkor? Úgy látszik, nincs abban semmi meglepő, és nincs benne semmi léhaság, ha a legválságosabb időben a költészet problémájává a forma válik, beszédmódjává pedig a klasszikus visszafogottság.

Rónay György tanulmánya „személyesen” érintette Vas Istvánt, ahogyan arról az *Azután*-ban beszámol. De nem azért, amit Halász Gábor „a mi nemzedékünket” csépelő-csepülő tanulmánya ellenében felhozott a válasz szerzője, hanem azért, mert éppen azokban a napokban történt valami fontos, valami nevezetes változás a költő gyakorlatában, versírásában, a versről való gondolkodásában. Azt mondja Vas István az *Azután* második kötetében, hogy „Rónay olyasmiket hozott föl a mi nemzedékünk védelmére, mint a forma öntudatos művészete, a tartózkodó intellektuális hősiesség, amely legyőzi »a lazaság ihletbeli anarchiáját«, a mi líránkat föl kell törni, mint a dióhéjat. És főként a fegyelmet, az értelmet és formait hirdette mint legfőbb erényünket”. Ha csak a *Magyar Csillag* 1944. évi számaint lapozzuk át, és megnézzük a nemzedék költőjének – mondjuk, Radnóti Miklós, Weöres Sándor, Rónay György, Kálnoky László, Zelk Zoltán – ott közölt verseit, vagy éppen Vas István nevezetes Monádok című versét, ami a két vitacikk, Halász Gábor és Rónay György írása között jelent meg, akkor nem vitatható el Rónay György igaza, még akkor sem, ha tudjuk, hogy Halász Gábor is ezt mondja, csak másképpen ítéli meg, az ítéletekre viszont, bármennyire is fájdalmasak, nem érdemes mentséget keresni. Rónay szerint az „új”, amit e nemzedék hozott a magyar költészetbe, így foglalható össze: „fegyelmet hozott, az intellektus megbecsülését, a forma öntudatos művészetét, – nem epigon formabüvészkedést, mint vádolni szokták! – fegyelmet az ihletben is: visszaadta a versebe azt a villamos szikrát, melynek fényénél a strófák zenéje, mint anyagi kar, megragadja, gyűrűjébe öleli, rabul ejti az örökkévalót, az ideákat. A »második« nemzedék »valója« után megtalálta s macacsul keresi újra és újra azt az »égi valót«, a földi valónak azt az »égi mását«, melyről Vojtina beszél. Ne szégyelljük: eszményibb lett. S az eszményt mindig inkább a klasszikusok találták meg”.

Csakhogy Vas István az *Azután* tanúsága szerint akkor már mintha túl lenne ezen a versekkel bizonyítható „eszményin”. Így emlékezik a költő: „Hiszen két héttel azelőtt –

tegyük hozzá: a Monádok egy hónappal korábban jelent meg – még én is lelkesen követtem volna, amint hogy elvileg most is egyetértettem vele.” Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az 1944-ben írt *Miért nem rikkantunk?* című vitacikk, ami akkor nem jelent meg. „Akkor hát mi feszélyezett a cikkében? Az, hogy a hirtelen felbuzgó forrás vize kisodorta belőlem azt a nagy fene fegyelmet, és már nem bántam egy kis laza ihletbeli anarchiát, a dióhéj-fegyelem helyébe egy kis közvetlenséget. Kezdtém úgy érezni, hogy a németek, miközben végleg leigázták az országot, felszabadították bennem a költőt. Sőt, erőt adtak hozzá, és kedvet is, hogy kibírjam a megpróbáltatásokat, és minél tovább tudjam folytatni a magam verses leletnaplóját.”

Ekkor születnek – e verses leletnapló darabjaiként – a Márciustól márciusig ciklus versei. Első nézésre pillanatfelvételeknek látszanak, az élet közvetlen dokumentumainak, szinte eltüntetik a megélés és a megírás közötti időt. Az *Azután* leírja a ciklus majdnem minden darabjának születési körülményeit. Nem is nagyon lehet tudni, a versek dokumentálják vajon az életet, vagy az élet a verseket. Itt aztán valóban nem „formakérdés” a költészet. A költő visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy se Radnóti, se Ottlik Géza nem lelkesedett e „verses leletnapló” darabjaiért. Úgy látszik, finnyás ízlésüket bántotta a közvetlenség, és talán még inkább az, hogy a költő ezekben a versekben, bizony, helyenként „rikkantgat” is. Maga a költő is, emlegetett vitacikkében, még az írta: „Elvégre a költészet főcélja mégsem a csiklandozás és az elfáradt érzékek izgatása.” Mintha Radnóti is, Ottlik is azt mondanák ezekre a versekre: „Elvégre. . .”

(*A leletnapló előtt: a Monádok*) A Monádok, amit Lengyel Balázs Vas István költészetére „lírai csúcshatár”-nak mond – valóban a dióhéj-fegyelem verse. Fegyelmelve benne az ihlet, feszesre faragott a forma. Szigorúan felépített, hagyományos – klasszikus? – veretű hosszú (vagy „félhosszú”) költemény, amelyben a hatos és hatodfeles jambikus sorok szabályos rím szerkezetbe feszítve teremtik meg a ritkábban használt ötsoros strófák áradó rendjét. Ebben az áradó rendben azért látszik némi ellentmondás. Mintha feszes volna a választott és jól kidolgozott forma, túl feszes a személyiség azon feltétel nélküli hirdetéséhez, amire a vers vállalkozik. A monádok a lét elveként időt és teret egybefogva őrzik és hirdetik a személyesség, az individualitás, az egy princípiumát. A harmincas évek mítoszai című, jóval későbbi versben mondja Vas István, hogy *akkor* – a Monádok megírása előtti időben – „elindult / Hódító útra nálunk is a Hitrege”. Ezzel „a mitikus, a mágikus, a kultikus” alapra épülő Hitregevel szemben létezik a dióhéjban az egyedi monaszok szabadságának princípiuma. Leibniz mondja, hogy „a monaszoknak nincsenek ablakaik, amelyeken át valami beléphetne vagy távozhatna”. Majd még azt is: „De a monaszoknak kell hogy legyenek minőségeik, mert különben még csak létezők sem volnának.” A létnek ezt az ablaktalan, de egyben minőségekkel meghatározott elvét állítja szembe Vas István a mindent mindennel azonosító menetelesséssel a Hitrege zászlaja alatt. Voltaképpen a különbözőzésre, tehát az életre való jogot. Ezért érthető a formát feszítő, az áradást felidéző belső (tartalmas) ellentmondása a Monádoknak. Egyike azoknak a minőségeknek, amelyekről Leibniz beszél. E minőségek teszik a vers létezését.

Marad mégis a forma szigorúsága. Ezzel együtt a fegyelem, az intellektus megbecsülése, a strófák zenéjével rabul ejtett örökkévaló. Mintha éppen a Monádokról beszélhet volna Rónay György, amikor Halász Gáborral vitatkozott. A megszólalás ünnepélyes visszafogottságának hangerejét teremti meg e minőségekkel Vas István, valamint a zűrzavarban is nyugalmas kívülállását, mintha a hagyományosra, a klasszikus formára hangszerelt versbeszéd valóban menedékhelye lenne az űzött léleknek, a hitregekből

menekülő gondolatnak, a társat kereső lélknek. „Lehet-e múlt idő, amelyben én nem éltem?” – hangzik fel a versben a kérdés, és érekszik rá hosszú strófaikon át a válasz: „Világtörténelem csak az, amit megélek. / Ez származásom és arisztokráciám. / Halványzöld lombon át a kerti ünnepélyek / Renaissance-napja süt tavasszal néha rám. / Aranybrokát ruhák, tengerszaga a szélnek. . .” Majd később: „Semmi se múlik el szívedben és szívedben, / És fáj és fölbuzog az, ami rég letűnt. / A saurusok korát megéltük már mi ketten, / És tudjuk már, hogy ott reszket majd életünk / A föld halálakor, a végső, nagy hidegben.” És a vers zárószakasza: „Kosztümök, korszakok, dallamok, merre szálltok? / Mi marad? atomok, eónok. . . te meg én. / Te már talán tudod – ugye, te hétszer-áldott? – / Milyen szabály szerint keringünk, mint szegény / Göröngyök, csillogok, boldogtalan monádok.”

Csak „a végső, nagy hidegben”, „a föld halálakor” tudható a monádok keringésének szabálya, ott található meg a létezés értelme. A monádokon a halál út majd ablakot. S akkor beléphet a keringés értelme. A „végső, nagy hideg” *előtt* azonban csak az én ünnepe őrizhető meg, az egyediség, a személyiség, és az is kicsoda veszedelmek árán. Ráismerés és búcsú, megőrzés és veszteség egy időben – ez a Monádok, Vas István nagy ívű, visszafogott indulattal telített költeménye. Teljes harmóniában van itt jelen az elvonatkoztatásra kész intellektus és a mélyen megélt személyes veszteség, a veszedelem érzésével együtt. Így lesz a Monádok – gondoljunk ismét a Leibniznél említett minőségekre – a rémület visszafogott, tartózkodó ünneplőessége. És ezzel együtt a nemzedék költészetének a „harcincasok” lírájának – egyik – összefoglaló műve. Amire egyaránt érvényesek Halász Gábor bíráló szavai és Rónay György válaszáának érvei. Meg természetesen az is, amit Vas István mondott, hogy nem „formakérdés” . . .

A klasszikus forma nyugalmára visszafogott döbbenet, a fegyelmezett érzés szabályosan ritmizált hullámzása, bár menedék és esély az egyediség minőségének fenntartására, mégis zsácutca. Ez a klasszikus formai alapokra épülő eszmény tartós önvédelem természetesen, de a költő innen már kilép a „verses leletnapló” felé. Nem mintha a zsácutca rossz utca volna. Csak egyszerűen minden sürgetővé válik, és minden pillanat fontossá. Dokumentálni kell rövid versekben a múlt napokat, az egyszeri látványokat, a besúgásokat, a kihallgatásokat, a bujkálásokat, a sokszorozódó veszélyérzetet, mert ekkor – a Hitregék összeomlását megelőző időszakban – már valóban az életre, nem a versre megy a játék. Függetlenül attól, hogy ez a játszma semmivel sem könnyebb; mindkettő egyformán könyörtelen: „És szél és téli ég, ködös, nagy búcsúzások, / És csók és indulás és vissza még feléd. / Kucs nád, karmantyúd és szép szempillád megázott / Hosszú felhő födi a fázó hold felét, / Mint vállamat köpeny. Kezemből vér szívárogo.”

A vér szívárgásának dokumentumai a Monádok után következő időszak, a Március-tól márciusig ciklus költészete.

A hagyományosra alakított Monádok nyeresége a versnek (és a költészetnek), ám vesztesége az ihletnek, míg a leletnapló verseiben az ihlet uralkodik el, természetesen nem „anarchikusan”, csak mintha lazábban szólna a verssor és a szakasz, mindenképpen közvetlenebbül.

(*Önarckép a hetvenes évekből*) A túlélést követően sok jelentős verskötet, fordítások, fontos tanulmányok és verskritikák, a visszaemlékezések: a „líra regénye” kötetei után vagy azokkal párhuzamosan, már-már a hallgatás küszöbén készül a hetvenes években a költő (újabb) önarcképe. Többé nincsenek kételyek, hogy milyen legyen a vers. Kifo-

gyott Halász Gábor bíráló szavainak mérge. Felesleges volna már a védekezés. A klasszikus alapokra épített új költészet modernségéhez nem férhet többé kétség. Már érvényes a nem kiáltunk, a nem rikkantunk, a nem dalolunk költői alapállása. Tehát akár dalolhatunk is. A Monádok verseszménye és a rákövetkező „verses leletnapló” között teremtett feszültség megszűnt. Mégpedig úgy, hogy – „sziporkázóan szilárd szerkezetben” – egyensúlyba került a két aspektus. Mintha a monaszokon ablakok nyíltak volna, mintha a dióhéj-fegyelmi intellektus az ész tapasztalt szenvedélyét hirdetné, s nem kíván se „bosszút”, se „dinamitot” többé „az ész tapasztalatlan szenvedélye”, mié-ként a harmincas és negyvenes években.

Az önarckép versei az ész tapasztaltságára, a megismert szenvedélyre, a forma és az ihlet egyensúlyára épülnek. A megtalált egyensúly sem megnyugtató azonban. Még végigfut ezeken a verseken egy új (kései?) szerelem érzéki borzongása, de már erősebb a kikötő-élmény. Miként a Bartók című versben mondja: „Pedig nem látszott az arcán, / Hogy nincs messze az idő, mikor ezt a, / Ezt a szép vagy gyönyörű vagy prrr csacsá prrr – / Amikor itt hagyja ezt az egészet.” Az önarckép versein mintha valóban nem látszana, holott mélyen belevésődött a versszerkezetekbe, a képekbe, a mintha lazább formákba, a már nem annyira dióhéj-fegyelmi strófákba az intellektus régi hősiességéről való lemondás ránchálója. És az önarckép ráncai felfedik a tapasztalatból, a bölcsességből következő iróniát: „Öregembert ki látott már / Görkorsolyázní?” – kérdezi a Mozzanat című vers első két sorában, és mintha a kérdésből kitetsző öngúny azt a feszélyezettséget leplezné, hogy még mindig vannak versvállalkozások, hogy mindig lehetséges az új élmény, pedig már kimondhatatlan, mert a meglett egyensúllyal együtt felépültek a korlátok is, a versbeszéd vállalt formáinak szigorú határai. A Csak azt nem című vers számol be erről legközvetlenebbül, mert minden elmondható a hajukról, a szemükről, a combjukról, „József Attila még egy nő / Gyomráról is beszélt, s a belek alagútjain / S a vesék forró kútjain új életre kapó / Salakról” – „de valamit nem mondtunk ki soha még”. Csak azt nem. Kagylót, kelyhet, oltárt mondhatott a klasszikus formára építkező, az intellektus szigorát követő költő, de azt a „két szótagú” szót nem mondhatta ki. „Az volna jó halál, / Túl kinokon, öntudaton, túl a beszélt beszéd / Határain, ki nem nyíló ajkam mögött ha más / Se mondanék, csak ezt és semmi más, csak ezt, csak ezt.” A görkorsolyázó öregember gúnyos önismerete, ami a vers kudarca is, a vállalt és egy életen át épített versbeszéd veresége: a hetvenes években már nem lehet hetvenkedni, legfeljebb elrejtőzni a halandsavers rejtélyeibe, a Bartók-versből hallatszósó „prrr csacsá prrr”-be. Az irónia nevében végbevitt leszámolás a költői beszéd prófétaságával. Ám olyan magas szinten, hogy erre a tapasztalatra még ráépíthetők a nagy történelmi látomások és még egy nagy küzdelem az ars poeticával az Avilai Teréz intelméből című versben. Ez utóbbi Vas István kései lírájának az a teljesítménye, amely a prófétaság kudarcának élményét még visszakapcsolhatja a Monádok verseszményéhez, és vissza is kapcsolja. Így épül teljessé és áttekinthetővé az életmű. Szent Teréz attribútuma az égő nyíl a szívben; misztikus műveiben az istennel való egyesülést keresi. Vas István az intelmeket hangsúlyozza, nem az attribútumot, nem is a misztikus műveket. Azt, hogy „ha túllép a természetben, megbénul az értelem, / És kiszárad a lélek a sivatag terepen”. Ugyanitt kérdezi: „Mellesleg, a szellem egész épületének mi az alapja?” És így válaszol: „Csak az alázat, semmi más. És Istenhez közelebb jutva / Nővekszik az alázat – különben elvész az eredmény.”

A hetvenes években készült önarckép nem a próféta arca. Ezt az arcot az alázat ráncai hálózák be, és annak megértése, hogy nem lehet lekötözni a lelket – „ez tiszta örültség” –, nem bűn, de büntetés.

Ez ért be az önarckép verseiben: a szellem, a lélek tartományában az alázat, aminek „csösmör nem lép a nyomába”. De közben elmúlt az élet, maradt az öregember görkorsolyán. Egybeállt az élet és a költészet Vas István lírájában. Költő Alexandriában.

BÁNYAI János

DUNA MENTI BAGATELLEK

Esterházy Péter: *Hahn-Hahn grófnő pillantása*. Magvető, 1991

„szavakból akar Dunát építeni?”

A Duna hordalékáról olvassuk a könyvben, hogy a folyó eleinte viszonylag nagy kődarabokat, majd jókora kavicsokat, később mind apróbb szemeket görgtet magával, mígnem végül már csak lebegtetésre alkalmas, porhanyós anyagot. Ehhez a szemcsés halmazállapothoz hasonló az a sokféle miniatűr szöveg, melyet Esterházy Péter *lefelé a Dunán* összegyűjt. Kritikusai beidegződésünknek megfelelően elsőként rendszerint a művek formaelvei, tartópillérei, tengelyei felől érdeklődünk. Esterházy a *Hahn-Hahn grófnő pillantásában* azzal könnyíti meg munkánkat, hogy tengelyül a 2850 kilométeres Dunát választja, ennek *mentén* rendezi el az élményeket, anekdotákat. Műfajparódiáinak, travesztiáinak ismeretében eleinte azt föltételeznénk, nem útleírást tartunk a kezünkben. Az Utazók, a rokonszenves serdülő fiú, a „kvázi-vidéki unokaöcs” és Roberto, a kvázi nagybácsi azonban mégis megjárják az utat. Az 1991-es évet a publicisztikus Elefántok, Halacsák, Kalauzok után ezek szerint egy negyedik, nem fikciós zsánerű kötettel zárja Esterházy. Detail-művészetének körei tehát egy könnyed bedekkerrel gazdagodnak, melyet Duna-regénynek becéz az irodalmi közvélemény. Persze, az említett lebegtetés egyaránt illeti a tárgyat, formát, fikciót, non-fictiont, ahogyan ezt Esterházy írásgyakorlatában megszoktuk.

A könyv harmadik fejezetében áll egy „kvázi-Heine” mondat, melynek metaforikus-ságát néhány oldallal később máris visszavonja: „A Duna egy szonett, beszédmód, diszkurzus.” Majd: „A Duna nincs, ez a Napnál is világosabb. A Duna az nem valami, nem a vize, nem a vízmolekulái, nem a veszedelmes mederverviszonyok, a Duna az egész, a Duna a forma. A forma, az nem köntös, mely alatt megbúvik valami nálánál fontosabb és szeriőzebb. (In concreto: a víz. . .) Mit jelent, hogy egy könyv formája a Duna? Olyan forma volna ez, mint a szonett? Mi itt a tizennégy? Nem szonett, inkább regény? Ott még tizennégy sincs; mi a regény? Ezt, manapság, minden regény külön elmondja magáról, azaz a definíciók visszakanyarodnak magukba, forrásból az eszbe és viszont; egyidejűek, nem voltak és nem lesznek, csupán vannak.” Esterházy szívesen ironizálja a posztmodern regény önreflexiós gesztusait, ám maga sem tér ki előlük, hisz éppen a Duna mint nagy történelmi, művelődéstörténeti téma az, ami önmagában nem irodalom, nem regény és nem mondat: „lesz minden, múlt, jelen, jövő, árvíz és aszály, lesz buzgár és halászlé, és lesznek emberek – egyvalami nem lesz magától, az egyetlen, amire igazán szükségem volna, arról nem tudtam, hogyan lesz, hogyan lesz itt mondat”. Mi tagadás, az olvasó ettől tart a legkevésbé, mint ahogyan e szerénységet egyfolytában ellenpontozza az Esterházy-mondat jól ismert szellemes, játékos szintaxisa. Az ígéretet is valóra váltja, valamint eleget tesz az általa kitalált hivatás, az utazás mun-

kaköri kötelezettségébe tartozó feladatoknak: „Hogy mi a Duna, azt én mondom meg”, meg is mondja, s ha kell, ki is találja, szereplőstül, történetestül, formástul.

Esterházy lebegő, porhanyós műfajai, szövegei fölött töprengve annak a különös minőségnek a titkait fontolgatjuk, melyekből nyelvének, hangjának, hanghordozásának meghittsége származik. Mitől bensőséges és meleg e hangvétel még akkor is, ha iróniáját leplezve sem rejtegetheti? Miért érezzük bensőségesnek a kapcsolatunkat a megszólaló személyiségével függetlenül attól, miről, hol, mikor, hogyan beszél? Van egy olyan érzésünk, magunk is részesei vagyunk a játéknak, mert Esterházy elbeszélődi sosem állnak kívül, s ha író, olvasót, szereplőt karikíroznak, nemcsak bennünket, hanem magukat sem kíméli iróniájuk éle. Aki a *Hahn-Hahn grófnő*ben mesélésbe fog, azáltal kerül hozzánk közel, hogy csetlő-botló kamaszként ered útnak. Csupa megmosolyogtató nagynéni, bácsika (aki épp a Kék Dunára valcerezik a kertésszel), Tant', Onkel, rokon, anyó, személyzet kordonán kell átverekednie magát, s e retyerutya már pusztán megjelenésével, a nevekkal valami kissé hóbortos nagycsaládi idillként tárulkodik föl előttünk. Megannyi szellemes és szeretettel fölívazolt krokín, arcélen, epizódon át vezet az út a kalandok felé. A bécsi Travelling uniformok rendelése, varratása, a mesébe illő bevásárlás egyike a legemlékezetesebbeknek: „a szmokinghoz cipőt, a cipőhöz zoknit, a zoknihoz nadrágot, a nadrághoz inget, az inghez zakót, a zakóhoz felöltőt, a felöltőhöz táskát, a táskához koffert és a koffert szmokingot. . .” s így tovább a végtelenségig.

Az arisztokratikus nagycsaládi belépő után lép színre az Utazó, akit később Bérleménynek neveznek, s megindul a táviratok párbeszéde közte s a „megrendelő”, a Bérló között. Íme egy az élesebb hangúak közül: „Ne nézzen hülyének! Ez magának BURKOLT FEJLŐDÉSREGÉNY? FELEJTÉS ELLENI HARC? a TOLERANCIA KÉZIKÖNYVE? Netalán ANARCHISTA ÚTIKALAUZ? Ne akarja, hogy a fejére *idézem*: AZ UTAZÁS HAZUGSÁGI! Hogyan fogja így demisztifikálni a posztmodernnek öntetszelgését?” Az alábbi már egyenesen sértegetés: „TÁVIRAT Maga posztmodern! VÁLASZTÁVIRAT Anyád.” A táviratok rendszerint a beszámoló kommentárjai, s a válaszokkal együtt oldottságot, lüktetést, lazítást, nevelésiges kiforgatást képviselnek.

A napló, hajónapló, beszámoló, leírás két szilárd és nagy alappossággal körüljárt pillére, pontja magától értetődően Bécs és Budapest. Ha az Esterházy alakteremtésében megnyilvánuló szeretet nélkül a figurák sosem lehetnének olyan megkapóak, mint amilyenek, lényének eme alapvonása nélkül e *vedutákat* sem lengené be valamely nagyon hiteles, bensőséges atmosféra. A Duna itt sem par excellence földrajzi összekötő kapocs, illetve csak annyiban, amennyiben maga is – remek parafrázzissal – „a tulajdonságok nélküli történelem terének” jelensége, s mint ilyen, Esterházy Közép-Európa víziójának ütőere. A Megbízó kapcsán írja, őt nem érdekli, „hogyan van-e történetünk (Európa egyik fele sokáig egy nagy közös történetnélküliségben élt, míg a másik fele személyek ezernyi elbeszélhetetlen történetében), csak a kollektív történet a történet”. Ehhez az utaláshoz is van a tapasztalatból (történetiből, kollektívból, történetietlenből) milyen jelentést társítanunk, azzal együtt, hogy változatlanul alapvetőnek érezzük Esterházy *hőseinek*, Kis Dánielnek, a könyv egyik legmegrendítőbben megidézett alakjának ama vélekedését, mely szerint éppen e térség érlelt ki történelme által, szellemiségében valami olyan egyedülálló minőséget, melyet Európa másik fele elmulasztott idejében azonosítani. „Az úgynevezett Közép-Európa iránti hirtelen érdeklődés nemcsak annak a felismerésnek következménye, hogy egy egész kultúrára borult árnyék, hanem mindenekelőtt a Nyugat beérett felismerésének is, miszerint Kelet és Nyugat manicheisztikus szétválasztásával Európa egy jelentős részét mintha a köd nyelte volna el. (. . .)

Amikor ezt felfedezték, már késő volt. »Közép Európa« mint kultúrtörténeti jelenség ma már a múlté” (*Variációk közép-európai témákra*). Az az érzésünk, Esterházy Hahn-Hahn grófnőjének valódi kontextusa éppen ez a fölfedezett, fölfedezendő, nosztalgikusan idézett s egyben Atlantiszként merülő kultúrtörténeti kontinens és érzékelésmód.

A Duna nyugati pólusának, középső szakaszának s mindannak, amit történetként, mitológiként e köré sző Esterházy, ellenpárja az, amit a Duna-deltában följegyez az Utazó. Ismét rendkívüli társakra bukkan, akiket a Danilo Kiš figurájához fogható melegséggel formál irodalmi alakokká: a Visky Andrásék (itt Tüske Andris) epizódja azonban ellenáll az „irodalmisításnak”, nem kell „valószerűsíteni sem valóságát”, hisz az apa bebörtönzése – a háttérben a Duna-delta-beli büntetőtelepek, lágerek világa – önmagában is maga a történelem és maga a század botránya.

Az elbeszélő az Utazót az Utazással, az utazást a Dunával, az utat a regénnyel azonosítja, és szüntelenül reflektálja is egyiket a másikban, minthogy elválaszthatatlanul egymásba élkelte őket. Így el sem dönthető, ki itt a főszereplő, mert elbeszéléstárgyként minden pillanatban együtt vannak egy igen személyes összefonódottságban. Történik a Duna is, az utazás is, de a beszámolás is, a leírás is. Ugyanakkor fölérősödik egy különös antiintellektuális hangütés, mint például a „Ki vagyok én?”, „Hová tartok?”, „Mi a Duna?” kérdések fölvetésénél és közvetlen elutasításánál: „Utazó nem *gondol* semmit.” A Duna-közhelyek, idézetek, exmetaforák sorolásával is így vagyunk, valamint a köznyelv sutaságaival, pongyolaságaival, melyeket Esterházy oly magától értetődő természetességgel szór el. Az infantilizmusnak is efféle rendeltetése van a könyvben, amit itt az unokaöcs, a gyermekfelnőtt (Pupák) jelenléte indokol, másutt pedig a szemléletmód, mentalitás elemeként jelentkezik.

Jellemzőek azok a mozzanatok, melyeket egy angol hajóskapitány lobogó ars poeticájaként sorol föl az egyik beszámoló: „él-hal a klisékért, az emblémákért, nem kertel, a mítoszért, de annak újkori, silány változataiért is, a giccserért, az önméltelőségért, az eredetienlenségért. . .” Hogy a kapitánynál hogyan funkcionálnak, arról nincs tudomásunk, rendeltetésük viszont Esterházy poétikájában egészen nyilvánvaló, mint ahogyan Parti Nagy Lajos vagy Kukorelly Endre szövegeiben is. Különös fül, hallás szükséges ehhez a nyelverteretéshez, amely *kifinomult apoétikusságával* köznyelvi és irodalmi nyelvi normákat roppant szét, és elemi erővel leplezi le megrögzüléseik s a bennük artikulálódó életszemlélet hamisságát, ürességét. Ugyanakkor egészen furcsa módon mindhárman a legreménytelenebb nyelvi szerkezetekben is ritka hatású energiákat ismernek föl, amelyekből kiindulva dekonstrukciós eljárásaik egy új irodalmi retorika és jel-, jelentéselfogás lehetőségeire mutatnak rá.

E szenzibilitással szoros összefüggésben áll az irodalmi formák iránti viszonyuk, s ezért minősülhet Esterházy útleírása vagy Parti Nagy és Esterházy publicisztikája is egyszerűst kiváló lektúrcsemegének, másrészt nem tipikus elbeszélőprózáinak. Ezzel persze semmi rendkívülit nem állítottunk, csupán jeleztük a kimocnást többek között a *cskekélységekben* rejlő jelentések és hatások, sőt *szerkezetszerűségek* észlelése felé. A bagatell ugyanis ebből a francia szóból származik, a zenében pedig az „aforisztikus” rövid darab neve. Hogy szövegeik frappáns miniatűrök, aforizmaparódiák, anekdotaszerű banalitások, cskekélységek, urbánus mitológémák *mikrokozmoszai*, az nem új megállapítás. Legfeljebb arról nincs még pontos képünk, hogy szerveződnek a nagyobb prózaformák ilyen elemekből, tehát a kimunkált elbeszélőmódszernek kidolgozatlan a poétikai megfelelője. A barkácsolás, bricolage, a patchwork fogalmaira pedig már korábban támaszkodnunk kellett, amikor a *Bevezetés a szépirodalomba*, valamint a szótárregény

alakító elveit vizsgáltuk. A kérdés e nagyszerkezeteknél nem a fõnt idézett „hogyan lesz ebbõl mondat?“, hanem az, „hogyan lesz ebbõl regényforma?“

A dekonstruáló szerkesztés és építkezés kérdéseit a jelek szerint még jó ideig napirenden fogja tartani a prózáírás. Akkor is, ha nagy mûfaji látomásokat ellenpontoz, kiforgat, elferdít, fölapróz, akkor is, ha epikai s valamiféle szenzuális mûvelõdéstörténeti anyagot sűrít egy idõben a leírásba, beszámolóba, hajónaplóba vagy publicisztikába. Ha a *Hahn-Hahn grófnõ pillantását* elágazásaival, közép-európai ornamentikájával és elemeinek csapongásával együtt Danilo Kiš egyik variációjának fényében olvassuk, úgy érezzük, a tárgyhoz is, kettejüköz is egy alapvetõen fontos bensõ perspektívából közelíthetünk: „nemcsak szavakkal frunk, hanem lényünkkel, ethosszal és mítosszal, érzéseinkkel, hagyománnyal, kultúrával, nyelvi asszociációk szárnyalásával, mindazzal tehát, ami a nyelvi automatizmus révén a csukló mozgékonyágát eredményezi (és fordítva)”. Ennek a gyakorlatnak egyik megvalósulása a most olvasott Duna-könyv.

THOMKA Beáta

ELMULASZTOTT LEHETÕSÉGEK

Beder István: *Szomjúság földje*. Forum Kiadó, Újvidék, 1992

A jó könyvcím felcsigázza, fokozza érdeklõdésünket. Sugall és sejtet. Információt elõlegez a mûrõl, melynek bevezetõ eleme. Beder István új könyvének címe, *Szomjúság földje*, jól megválasztott, tömör és asszociatív. Utal a megformált élményanyag jellegére és a társadalmi közegre, amelyhez kötõdik. Ugyanakkor a vágyak világa, a mindig vesztes kisember sorsa felé irányítja figyelmünket.

Az ostoroki tanyavilág, melyet Beder regénye a II. világháború kitörése elõtti állapotában mutat meg, a nagy csalódások és vereségek világa: vergõdnek s szorongatottságukból képtelenek kitörni jobb sorsra érdemes hõsei. Életüket, mely õnmagában szép, természetes, emberséges és boldog is lehetne, szegénység, gazdasági elmaradottság és elnyomás, a hatalmi terror erõsödése, a készülõdõ háború elõszele rontja el. Mindez gazdag, változatos és alkotói lehetõségeken bõvelkedõ regényanyag, hiszen számtalan kis történet, emberi sorsdráma merül fel benne, egyéni-közösségi konfliktusok, örök beteljesületlen vágyak, szenvedélyek, titkok, babonák, mesék, hagyományok kötõdnek hozzá.

A regény fõhõse a hatéves Pista, s ez a gyermeki látószög jegyét nyomja a történetre. Ista-Pista, mielõtt iskolába indulna s ezáltal végképp elszakadna attól az életformától, melyet Ostorok jelent számára, egy teljes évet tölt nagyszülei tanyáján. Ez a világ megkedtségében is összehasonlíthatatlanul természetesebb annál a külvárosinál, melyben gyermekkorát tölti, s ahol értelmesebb szórakozás hiányában, összejátszva kocsmába osonó apjával, naphosszat „veri az üllõt bõszen”. A tanyán játék és munka közben mindent regisztrál gyermekszeme. Képzelete, mely végre felszabadult az urbánus világ eseménytelenségének korlátai alól, sajátos módon fogadja be s dolgozza fel a látottakat: a tanyasi élet eseményeit és jelenségeit, melyek csodálattal töltik el. Olykor a felnõtteknél is racionálisabb, reálisabb megállapításokra jut. Az egész család szeme fénye, hiszen tagjaihoz – nagyapóhoz, nagyanyához, Violához és Ábrishoz – nemcsak rokon szálak és a szeretet fûzi, hanem azok az elvárások és célok is, melyeket a felnõttek

támasztottak iránta, s amely célok véghezvitelét tőle várják el. Rendezetlen életű szülei, epilepsziás nagybátyja s nyomorék nagynénje mellett ugyanis a család egyetlen egészséges, életképes tagja. Elsősorban nagyapa látja benne kicsiny, fejlődésképtelen gazdaságának majdani felvirágoztatóját. „Csak azért szeretném még tíz évig kihúzni, hogy megmutassam neked az utat. A mezei munka egész embert kíván. Tíz év múlva én már apóka leszek, te meg éppen belépsz a legénykorba. Péter-Pál napján megfogod a kaszát, és az lesz életedem legszebb ünnepe” – mondogatja. Ista-Pista egy év alatt közvetlen átélője, részese lesz a tanyasi élet mindennapjainak (munka, gondok), ünnepeinek (karácsony, farsang, disznótor) és különös eseményeinek (Csaruga látogatása, a törzskönyvezett bika esete stb). Segít nagyapónak a mezei munkában, nagyanyónak a ház körül, hallgatja a csonttuberkulózisban szenvedő Viola álmok, vágyak teremtette fantasztikus meséit, s többre hivatott Ábris bátyjának beszámolóit az időjárásról. Közben megismeri s megérti az egész tanyasi világot, az elviselhetetlen adóterhek és a terjeszkedő nagybirtok szorongatta törpebirtokosok kálváriáját, a tanyasi élet mechanizmusát s jellegzetes figuráit: a féktelen, mulatozó nagybirtokos és cigány babáját, a hisztérikus nagyságát, a csendőröket, a zselléreket, a cselédeket, a koldusokat, a házalókat stb. Szeme előtt emberi drámák zajlanak: Violáé, aki mesebeli hercegeket képzel magának, hogy aztán végső kétségbeesésében, betegségtől nyomorítottan az utolsó szalmaszálabba, az öregedő, szintén beteg Imolya házassági ígéretébe kapaszkodjék; Ábris, kinek egyetlen lehetősége a tovább élésre, ha feleségül veszi a nincstelen s lenézett Mazák Katit, ám ezt nagyapó nem látja be; városba menekvő szüleié és az egész tanyavilágé. Mire letelik az egy év, s iskolába kell indulnia, testben és lélekben megedződött fiúcska válik belőle. Az a nap, amikor édesapja érte jön, hogy visszavigye a városba, nemcsak számára jelenti majd tanyához fűződő élményeinek végét, s egy új élet kezdetét, hanem a világtörténelemben is fontos dátum lesz. Az újdonságként felszerelt rádió ugyanis épp akkor mondja be, hogy a német csapatok bevonultak Lengyelországba, amiről tudjuk, hogy a világháború kezdete. Ez nagyapó unokájához fűzött reményeinek és terveinek végső összeomlását is jelenti, nemcsak azért mert Pista elkerül Ostorokról, hanem mert a tanya, mely ellenáll a nagybirtok gátlástalan terjeszkedésének, kibírja a gazdasági elnyomás terheit, mindenestül összeroppan, s elpusztul a vészben. Történetét már a felnőtt Pista mondja el számunkra a regény elbeszélőjeként, míg a háttérben egy személytelenebb, általánosító és összegező, a dolgok lényegébe tekintő elbeszélő ténykedését fedezzük fel.

Minden együtt van ebben a könyvben, ami egy jó regény megírásához szükséges: nagyszerű tematika, teljes valóságalap, bravúros elbeszélői megoldások, különös regényhősök stb., csak meg kellett volna formálni, életet kellett volna lehelni belé. Sajnos ez az, ami a legkevésbé sikerült Beder Istvánnak. Mintha csak készülő regényének vázlatát írta volna meg ebben a könyvben, anélkül hogy epikai hitellel, életszerűségre, gondos megformálásra, ábrázolásra, kifejezésre, egyénítésre törekedett volna. A korábbi könyveiről írott kritikákat olvasva szinte ugyanezekre a kifogásokra bukkanunk. Mintha mindig ugyanabba a hibába esne az író. Nem ábrázolja s nem fejezi ki a dolgokat, a tényeket, hanem hirdeti, megmondja őket az olvasónak. Hősei sztereotípek (gondos, jószívű nagyanyó; szigorú nagyapa; bolondos nagysága; mulatozó gazda; italozó vő; babonás öregasszony) és élettelenek. Sem beszélgetni, sem mesélni nem tudnak. Szegény nagyapa, amikor unokáját okítja vagy mesél neki, mintha lexikont olvasna föl, úgy hangzik. Nagyanyó – aki nagyon jószágos, igazságos, dolgos, gondos, mint amilyenek a nagymamák lenni szoktak – alig-alig kel életre ebben a regényben. Ugyanez a helyzet Pista szüleiével és Ábrissal is. Talán csak Viola lényének, jellemének megformálására

fordított több figyelmet az író, hiszen tragikus sorsából adódóan érdekes figura. Bár a nyomorék lány egyéni tragédiáját még ennél is jobban ki lehetett volna élezni. A részletek, epizódok kidolgozásával is ugyanez a helyzet: az író nem szentelt kellő figyelmet megformálásukra, s így hiteltelenekek, közhelyszerűek maradtak. Pl. egy családi összefüggés alkalmával a család nőtagjai biztos, hogy pletykáznak, a férfiak kedélyesen borozgatnak, s még véletlenül sem történik velük váratlan, egyéni, különös, másokra nem jellemző dolog. Beszédük mesterkéltnél, hihetetlenül választékos. „Ilka, kérlek” – affektálnak a babonás, tanyasi asszonyok, s zajos életet élő férjéről, gazdasági pangásról, birtokegyesítésről, földült lelkiállapotról, színek tobzódásáról, az ideális nő milyenségéről beszélnek.

Beder István *Szomjúság földje* című regényét olvasva az lehet az érzésünk, hogy az író rátalált egy nagyszerű lehetőségre, de nem használta fel kellőképpen arra, hogy a vajdasági magyar irodalom remek darabját faragja belőle.

BENCE Erika

VOLT EGYSZER EGY SZERELEM

Monoszlóy Dezső: *A szerelem öt évszaka*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991

„György nem azon tűnődött, hogyan öli meg a sárkányt, hanem azon, hogy az ember tulajdonképpen kettőzve éli az életet, egyszer, amikor történik vele s egyszer, amikor utánagondol” (*A szerelem öt évszaka*). A címadó novella kezdő sorai kulcsmondatok, melyek Monoszlóy Dezső e kötetbe foglalt novelláinak legjellemzőbb vonását, az emlékező elbeszélői attitűdöt magyarázzák. A kis novellaciklus minden darabja elmúlt, vagy – mint később szövegszerűen is megfogalmazást nyer – csak ideiglenesen elveszített, de meghatározott emlékképek, motívumok, hangulatok által megelevenedő történetek újraélései, tudati lecsapódásai. Az öt novella (*Japán szerelem*, *Marienbadba egyedül*, *Kutyatejet isznak a lepkék*, *Vadlegelő Csillag*, *A szerelem öt évszaka*) nemcsak tematikailag függ össze – a szerelemről, férfi és nő örök vonzódáson és ellentétben alapuló kapcsolatáról szólnak –, hanem egyfajta folyamatszerűségre is figyelmesek leszünk olvasásuk közben. A történetzálak az utolsó és címadó novellában, *A szerelem öt évszaka* címűben futnak össze. Feltételezésünk, hogy megoldás(ok), illetve különböző felismerések felé közeledünk, beigazolódnak: „leleplező” részletek egész sorára bukkanunk. Itt szembesülünk először a novellák korábban ismeretlen elbeszélőjével, az „öreg flanelruhás férfival”, aki a „fiatal flanelruhás férfi”, azaz valamikori önmaga élményeinek felelevenítésével újraéli és értékeli az életet. Élettörténete – legalábbis azok a részletek, melyekre rátalál az emlékezet – szerelmek történetével azonos.

Az öreg flanelruhás férfi a börtönön túlról figyelni fiatal flanelruhás önmagát: „Öreg flanelruhás férfiként úgy helyezkedett el, hogy mielőtt még a másik tudomást vehetett volna róla, karosszékéből jól láthassa a fiatal flanelruhást. Sajnálta, irigyelte is egyszerre. Irigyelte fiatalágáért és sajnálta, hogy börtönrács választja el tőle. Azzal, hogy hogyan került oda, nem akart foglalkozni, amúgy is minden figyelmét összpontosítani kellett, mert időnként egymás gondolatába vágva beszéltek, ilyenkor a mondatok egybemosódtak, egyikük szavát sem lehetett érteni” (*A szerelem öt évszaka*). A fiatal flanelruhás miközben „sokfenekű, sokmellű, sokcombú némberekről” mesél féligaz tör-

téneteket („miért ne lehetne bármelyik női testhez valamit hozzáhazudni, a mesehallgató igényéhez igazodni”) korlátozott értelmű cellatársának, titokban Almavirágra, az őt megtestesítő, s az általa megtestesülő nőkre gondol. Róla azonban a Hentesnek nem beszélhet, nemcsak azért, mert ő azt nem értené, s mert esetében „nincs helye az Énekek énekével közelíteni a nőkhöz”, hanem mert minden, ami Almavirággal kapcsolatos, az elmondhatatlanság és kifejezhetetlenség határát súrolja, a szerelem ötödik évszakához tartozik: „Valaki táblát mutogatott, amelyre nyomtatott betűkkel volt felírva: A SZERELEM ÖT ÉVSZAKA. Ennek jelentése is kihámozhatatlan maradt. Miért őt? Ez a sóhajtásba csuklott kérdés belevegyült a börtönfolyosó zajába” (A szerelem öt évszaka). Csak az öreg flanelruhás és (talán) az olvasó vállalkozik a megoldáskeresésre és ért(het)i meg, hogy „Almavirággal kell kezdődni és végződni a szerelemnek. Almavirág él valamennyi nőben, minden nő volt egyszer Almavirág. Csak a mese kifecsegte őket, s ezért élnek addig, amíg meg nem halnak”. Róluk szólnak a történetek: a Japán szerelem, a Marienbadba egyedül, a Kutyatejet isznak a lepkék és a Vadlegelő Csillag. „Ott ülnek szorosan Cso-Cso-Szan, Bébi, Báthory Erzsébet, Vadlegelő Csillag, Almavirág is ott várakozik. Melyiket kellene felkérni legelőször?” (A szerelem öt évszaka)

A zárónovellát megelőző négy novella a szerelem egy-egy minőségi változatát állítják elének, ha egyáltalán az a szó, hogy „minőségi”, kifejezheti a szerelmi történetek közötti térben, időben, körülményekben és a szereplők nevében mutatkozó különbségeket. A lényeg ugyanis azonos: a szereplők szeretnek s szerelmük (boldogságuk) beteljesülését keresik, miközben egész sor negatív élményt – csalódás, hűtlenség, búcsú, elválás, elmúlás, várankozás, szorongás, halál – kell átélniük. A végső megnyugvás és harmónia helyett a szerelemhez kapcsolódó diszharmonikus viszony- és motívumrendszer, „a szeretet fáj” felismerése vár rájuk. „Boldog vagy? kérdezte H. Boldog, de a halottak, B. E. a temető felé mutatott, boldogabbak nálam. Azok már senkit sem szeretnek. A szeretet fáj” (Marienbadba egyedül).

A Japán szerelem című novella új, más, lényegét tekintve azonban pillangókisaszszony-történet, mely egy fiatal fiú és a nálánál idősebb asszony különös szerelmét mondja el, melynek vége szakad, mielőtt még egyáltalán kiteljesedhetett volna. A történet a régmúltból bukkan váratlanul elő, s pereg le Herbert úr lelki szemei előtt a Berlini Nemzeti Galéria alagsorában Pierre Bonnard nagyméretű képe előtt, amikor már rég nyilvánvaló: az élet mégsem morzsolható „egyetlen boldogsággá”, sőt mindent, ami jó és szép volt benne „apró morzsákból kell kínlódva, utólag összerakni”. A Marienbadba egyedül is egy ilyen utólagosan rekonstruált szerelemtörténet, mely Marienbadban kezdődött és ért véget mindenkorra, hogy aztán képek (vonóvá hajlott torony), hangok (Bach fináléja, Dvorák zenéje), illetve Robbe-Grillet filmje visszavezesse H.-t a helyszínre, ahol Báthory Erzsébetnek – akit különben Dunyának hívtak – kellett várnia rá, kitől „egy sereg dolgot még meg kellene kérdezni”. Pl.: helyettesíthető-e minden találkozás másikkal? Merthogy „Marienbadban elválni nem lehet. Onnan legfeljebb vonatra lehet ülni, azzal, hogy majd ismét találkoznak. És annak ahinek harminc év után sikerül a városba érkeznie, azt a vonat se tudja visszavinni sehova” (Marienbadba egyedül). A Kutyatejet isznak a lepkék című novellában szinte csak a történet külső jegei változnak meg. Gábor, már egészen élete alkonyán, a kórházi ágyon, miközben egyenletesen csepeg az infúziós anyag, „Bébi vár”, azaz volt feleségére gondol, képzeletben komoly vitát folytat vele szerelmükről, házasságukról, válásukról, lassan építgetve így szerelmük mozaiktörténetét, amikor már mindent egészen új s szebb színekben láttatnak az elmúlt évek. Csak a zsebében lapuló táviratról, mely arról tudósít, hogy Bébi meghalt, csak arról nem vesz tudomást. „Hihetetlen szöveg ez. Tulajdon-

képpen ezért sem lehet megbocsátani. Ha megbocsátana mindent elrontana, Bébi sohasem ismételné meg: Nézd, kutyatejet isznak a lepkék!” (Kutyatejet isznak a lepkék) A Vadlegelő Csillag című novella egy olyan kapcsolatot állít elénk, hol már csak töredékeiben, redukálódott értékeiben van jelen a szerelem, azaz meghal, bár még meg sem született.

Monoszlói Dezső novellái ismert (irodalmi, képzőművészeti, zenei) művekre utalnak, alkotóikhoz, az általuk teremtett hősközhöz, illetve történelmi személyekhez kötődnek, ami nem véletlen, hiszen olyan tematikát (szerelem, boldogtalanság, beteljesületlenség) ragadnak meg, mely örök forrása a művészetnek, így az irodalmat is teljes mértékben áthatja. Csak a lényeg, a megoldásig nem vezetnek el, nem teszi meg ezt a zárónovella, A szerelem öt évszaka sem. A kérdések újabb kérdéseket vetnek fel: „Ez a szerelem? Csak ez a szerelem? Vagy van másmilyen is? Egyik vágy megöli-e a másikat? Vagy a vágyak egymás után születnek? Nem, a vágyak nem ölik meg egymást, csak a jelen idő eltakarja egyiket a másiktól. Később azonban csokorba fonhatók. Később? Mikor? Később, de ez már a szerelem ötödik évszaka. Ki mondja ezt? Az öreg flanelruhás a börtönön túlról, vagy a jövőbe kapaszkodó pillanat?” Mi a szerelem? Mindenesetre nem az, amiről a hentesnek kell mesélni: „Megragadtam a mellét, vagy a huncutkáját a kezem köré csavartam, s aztán egy-kettő, egy-kettő. . .”. A szerelem az – csak ennyit tudunk meg – ami Almavirág. Megérthetetlen és elmesélhetetlen. Ami mindig csak volt, amit keresünk, s ami mindig távol van.

BENCE Erika

VALLOMÁS AZ ÉLETRŐL

Nagy Olga: *Gyónás*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991

Nagy Olga az egyetemes magyar néprajzkutatás jeles egyénisége rendhagyó könyvével a *Gyónással* meglepi olvasóit. Noha íróként kezdte pályafutását, tíznel is több irodalmi műve jelent meg (meséskönyvek, regények), az utóbbi évtizedekben a folklórral jegyezte el magát és gyűjteményei, tanulmányai e tudomány élvonalába emelték nevét. Legújabb könyvében a „meghalt férjnek” gyón életéről, hiszen mint önmagáról írja: „. . . mint befelé élő ember, nem szüntem meg magam vizsgálni, életemet mérlegre tenni, figyelni és jegyezni élményeimet, melyeket az élet sodrásában szereztem.”

A könyv megszületését egyfelől egy belső parancs – hogy szembe kell nézni a halállal –, teszi lehetővé, másfelől pedig férje halála, kivel közel ötven évet éltek együtt. A *Gyónás* tehát a túlvilágra küldött üzenet a közelmúltban elhunyt férjhez: a feleség gyón a házasság sorát átélte érzelmi hullámzásairól. Döbbenetes őszinteséggel tárja fel miként hat két ember egymásra, alkalmazkodva, lázadozva, néha külön utakat (új szerelmet is!) keresve, de mégis elválaszthatatlanul, hiszen mindketten érzik, tudják, hogy lehetetlen élniük egymás nélkül. Két igencsak különböző ember vívja a maga „héja nászát” a házasság öntötégelyében. Közös bennük a szellem: a tudás, a kultúra, az erkölcsi alapállás, az intellektuális érdeklődés, a rendíthetetlen tisztesség és a hűség a néphez, a nyelvhez. Közös a négy gyermek iránti szeretet, a létfeltételekért vívott napi harc. Különböző viszont a két ember vérmérsékletben, ambícióban, életvitelben. A férj álmódzó alkat, jobban szeret gondolkodni, mint cselekedni, beéri a természet és mű-

vészlet adta gyönyörűségeikkel. Így vall önmagáról: „Engem fáraszt a nagy céltudatoság. Nem érdekel az előmenetel, nincsenek terveim. Csak azt írom, és csak akkor, ha éppen kedvem van hozzá. És szeretek játszodozni, ezt értsd meg. Szépen élni ott is, ahol minden csúf körülöttem.” A feleség felidézve férje mondatait, így jellemzi: „Van, akinek azért kell élnie, hogy másokat figyelmeztessen: így is lehet: lihegés nélkül, önmagát megőrizve szépen élni. Ez te voltál!” Ő ezzel szemben csupa tűz, energia, aktivitás, céltudatosság. „Az én számomra a munka nem eszköz volt, hanem cél. . . maga a cél, a nagy erőfeszítések adnak értelmet a létnek. . . tőlem távol van a kispolgári kényelem, a rázós dolgoktól való félelem, önmagam kímélése, a gyávaság, a munkától való irtózás, a magasabb cél nélküli élet.” – vallja magáról Nagy Olga. Ez a másság az, ami a házasságot meghatározza és jogosan teszi fel a kérdést a gyónó: „Ki tanítja meg a fiatalokat, hogy csak ezután (a lakodalom után) következik a neheze, két világ, másféle múlttal, másféle ösökkkel, másfajta bekódolással, másfajta családi kultúrával összezárdik az otthon falai közé. . .” „Ki tanította meg azt, hogy egymás másságának elismerése és felismerése csak úgy viselhető el, ha tudjuk, hogy kivédhetetlen, úgyszólván sorsszerű. S ezt csak az a tudat enyhítheti, hogy minket is el kell tudni viselni a másoknak.” Sőt még érzékenyebb problémát érint a gyónó: érdemes-e szerelem nélkül együttélni valakivel? „Én nem voltam képmutató, jól tudod, és ettől is sokat szenvedtél. . . , egyetlen igaz és szent dolognak azt tarthatom, hogy két ember úgy ajándékozta magát, ha igazán vágnak erre. Hogy a szerelem ocsmány és utálatos, ha nincs meg benne ez a közös, ugyanolyan hófokon való sóvárgás. Hogy csak az egyik fél vágya és sóvárgása nem jogcím – még akkor sem, ha erre egyszer megesküdték. . . –, hogy igényt tartson a másik testére, lelkére.”

Nagy Olga könyve sokat mondó fejezeteivel (Megidézlek, Csapda, Elidegenedés, Megbékélés, Epilógus), bölcs asszonyi megérzéseivel tanulságos olvasmány. A házasság külső eseményeiről nagyon keveset tudunk meg belőle, hiszen a lényeg az, ami a lélekben történik. Egy naplójegyzet, levéltöredék, lapszélre vetett gondolat, tanulmányrészlet csak indukáló szerepet kap (mint Proustnál a teasütemény íze), elindítanak egy lelki folyamatot, emléket, amit csak papírra kell vetni. S ez az íráskényszer eredményezte a gyónást, ami az író szerint talán a lélek kényszere, hogy megszabaduljon az ember a kínos emlékektől, hogy kimondja a kimondhatatlant, hogy megnevezze szorongásait és kételyeit. De vajon a gyónás végén felmentheti-e magát a feleség mindazért, amit tett, ahogyan érzett és ahogyan a férj mellett állt közel fél évszázadig? A könyv elolvasásakor érezzük, hogy a gyónó teljes feloldozást nyert önmaga és az olvasó előtt is.

Nagy Olga gyönyörű könyve az önfeláldozó női lélek finom rezdüléseivel érzékelteti egy házasság kudarcait, buktatóit és erőt adó, megbékéltető szépségeit. Ha az ember egyáltalán elvállalja az életet, maradhat-e tiszta?! – teszi fel a kérdést az író nem csak önmagának.

A *Gyónás* őszinte, kiméletlen elemzés és a már megbékélt lélek ajánlása is egyben: „Neked ajánlom múltamat és még hátralevő napjaimat, melyben te voltál az első és utolsó. Az alfa és az ómega.”

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

A REGÉNY „VILÁGKÖNYV”

Isaac Bashevis Singer: *A gettó lánya*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991

A regénybírálatot nem szokás a könyv befejezésének, még kevésbé az epilógus ismertetésével kezdeni. Az epilógus nem olyan fontos. Nagyobbára a regény világából való „kivezetés” csupán. Ha nagyon belemerülünk a regénybe, ha túl közelinek érezzük magunkhoz a regény hőseit, ha nagyon szívünkre vesszük a hősök menthetetlenül beteljesülő sorsát, még ha meg is könnyezzük, mint minden valamirevaló – tehát együttérezni tudó, nem cinikus – regényolvasó a hős sikertelenségét, bukását, netán talpon maradását, akkor persze jó, ha van a regénynek egy feszültséget oldó – mondjam stílusosan? –, „könnyszárító”, a szívdobogás normális ütemét visszaállító befejezése, ami után megkönnyebbülve csukhatjuk be a könyvet, lám, így történt, ez lett a történet vége, ám az élet nem állt le, megy tovább a maga útján, ami már nem a regény-történet útja. Ezért nem olyan fontos az epilógus. De nem árt, ha van. Nem nélkülözhetetlen, de mindenképpen „utólagos részlete” a regénynek. Ebből is megérthető, miért nem szokás innen kezdeni a regénybírálatot. Az epilógus „szóra sem érdemes”...

Hogy most mégis, a szokás ellenében, először a befejezésről mondok néhány szót, nem jelenti az epilógus felmentését, maradjon csak továbbra is az epilógus a regény peremén. A szokástól való eltérésre és indoklásra két érvem is van. A legsúlyosabb érv az, hogy Isaac Bashevis Singer *A gettó lánya* című – eredeti címén *Shosha* – regényének epilógusában, ami „igazi” epilógus, hiszen teljesen teljesen a regény történetétől, a regény egy-két életben maradt hősének tizenhárom évvel későbbi életéről, a többiek tömeges elhalálozásáról számol be, elhangzik egy mondat, a regény történetének egyik – ritka – túlélője szájából, s ez a mondat egyrészt az egész regény magyarázata, még azt is megkockáztatom, hogy a regény műfajának értelme, a regény lényege. A mondat így hangzik: „Kell lennie valahol egy helynek, ahol mindent megőriznek, és leírják a legkisebb részletet is.” Ezt a mondatot Hajml mondja Cuciknak. Ők ketten, eltérő módon, túléltek a világháborús zsidóüldözést és a varsói gettót. Hajml dúsgazdag volt Varsóban, most második feleségével szegényen él Izraelben, Cucik írónak készült Varsóban, nyomorgott is, most neves íróként érkezik Izraelbe, érkezését az újságok is hírül adják. Amikor Cucik meglátogatja Hajml szerény otthonát, akkor beszél a házigazda arról a „helyről”. Amelynek „kell lennie valahol”. És „ahol mindent megőriznek”.

A másik érv, hogy miért kellett éppen az epilógusnál kezdeni ezt a „bírálatot”, Danilo Kišnél található, *A holtak* enciklopédiája című novellájában. Amiről Singer hőse azt mondja, hogy „kell lennie”, az Danilo Kiš elbeszélésében van. Danilo Kiš leírta azt a helyet, ahol „leírják a legkisebb részletet is”. Ezt a „helyet” mondja az elbeszélés szerzője a *Holtak* Enciklopédiájának, ami nem más, mint egy „könyvtár”, amelyben a könyvek, az enciklopédia betűrendje szerint egy-egy külön helyiségben vannak, persze jól leláncolva, a láncokon pedig nincs lakat. Az elbeszélés hőse „az emberi szellem egyik, csupán a beavatottnak hozzáférhető alkotásának” képzelet az enciklopédiát, „amelyben csak a remeték, a rabbik és a szerzetesek lelhetik gyönyörűségüket”. A novellahős az egyik lakat nélküli, leláncolt könyvből másolja ki nemrég elhunyt apja életrajzának adatait. De hangsúlyozza, hogy „ott minden fel van jegyezve. Minden”. Tehát – ahogy Singer mondja – a legkisebb részlet is. A *holtak* enciklopédiája szerzőjének figyelmét semmi sem kerüli el.

Danilo Kiš elbeszélésének hőse tehát rátalált arra a helyre, „ahol mindent megőriz-

nek”, amelynek létezését Isaac Bashevis Singer regényhőse csak feltételezi. „Tegyük fel – folytatja Hajml –, hogy egy légy beleesik a pókhálóba, és a pók kiszívja a véréit. Ez egy tény az univerzumban, és az ilyen tény nem merülhet feledésbe. Ha pedig egy ilyen tényt elfelejtenek, akkor valami hiba van az univerzumban.” Így beszél Singer regényhőse. A jiddis nyelven író, Varsóból származó, Nobel-díjas amerikai regényíró *A gettó lánya* című regényében arra vállalkozott, hogy – ha nem is teremtheti meg a Danilo Kišnél leírt holtak enciklopédiáját – helyrehozza az univerzum hibáját, a felejtést mint a világ hibáját. Ezért írta meg ezt a regényt. (Ami persze egy valamirevaló regénybírálatban nem mondható. Honnan tudhatná a bíráló, hogy mit akart a regényíró? És miért kellene tudnia? Meg mi köze hozzá?) A regény volna (lehetne?) az a hely, a holtak enciklopédiája, ahol „mindent megőriznek”? A regény javíthatná ki, hozhatná helyre az univerzum felejtésnek nevezett hibáját?

Ha igennel válaszolok, illúziót keltek. Persze, hogy illúziót, hiszen racionálisan úgyszem feltételezhető, hogy van egy olyan hely, például Svédországban az a könyvtár, ahol a holtak enciklopédiájának köteteit őrzik, és ahol „mindent megőriznek”, így a regény sem lehet az a hely. De legalább felléphet a felejtés ellen, az emlékezés nevében. És ezzel a fellépéssel már lehet kezdeni valamit. Ha nemmel válaszolok, a regény természetét (önérzetét?) csúfolom meg. Mert a regény mégis afféle „enciklopédia”, az életek és a részletek, a tájak és az érzések, a halálok minden részletre odafigyelő gyűjteménye. A regény az a „hely”.

Hajmlnak, a regényhősnek nincs ilyen jó véleménye a regényírókról. „Hová tűnnek az évek?” – kérdezi, és így folytatja: „Ki emlékszik majd rájuk, ha mi már nem leszünk? Az írók írni fognak, de mindent összekevernek.” Hajml ezt Cuciknak mondja, aki Varsóban írónak készült, majd Amerikából többé-kevésbé ismert íróként érkezik. „Érkezésemet hírül adták az újságok...”

Az írók mindent összekevernek, néha szándékosan, néha csak azért, mert másként nem tudnak se beszélni, se írni. De ennek ellenére, mégis, végső soron csak a regény lehet az a „hely”, amelyben megmaradnak a „tűnő évek”, amelyben megőrződik a múlt: a regény a „holtak enciklopédiája”, a múlt, az elvesztett, az eltűnt évek lexikona. Singer *A gettó lányában* kétszer is beszél arról a misztikus hítről, hogy az idő visszapergethető; hogy vissza lehet költözni az évekkel korábban elhagyott lakásba, hogy vissza lehet térni a korábbi helyszínekre, a korábbi tájakba és évekbe. Arról beszél tehát, hogy az életben nemcsak egyetlen út lehetséges, az elmúlás útja, amely mindig előre vezet, hanem lehetséges a feltámadás útja is, ami visszafelé vezet. Cucik ezt részletesen elmagyarázza Sosának, aki gyerekkori pajtása, s akire hosszú távollét után talál rá ismét, s akit megszeret, ahogyan gyerekkorában szeretete. Sosa viszont valóban a gyerekkorra emlékezteti, mert valami titokzatos és hosszan tartó betegség folytán annyi év után is megmaradt gyereklánynak, a teste is, a lelke is mintha a múltat őrizné a jelenben. Így beszél el Cucik „azt az elméletet, mely szerint a világtörténelem olyan könyv, amit az ember csak előreforgatva tud olvasni. Visszafelé nem. De ami valaha volt, az még mind létezik. Jüppe is él valahol. Azok a tyúkok, libák, kacsák, amiket nap-nap után levágnak a Janas-udvarban, mind élnek, kotkodácsolnak, hápognak és kukorékolnak a világgönyv egy másik lapján, hiszen a könyvet jiddisül írták és jobbról balra kell olvasni”.

A gettó lánya – és nyilván minden regény – ilyen *világgönyv*, amelyben megőriztek minden részletet, s ami – végső soron – felháborodás a felejtés ellen. Singer a varsói zsidók világát, a pajeszos hívókat, a kis rabbik és utcai bölcsek, a szent könyvek tudói, a különféle tanintézetek növendékei, a szigorú szokások, a kötelező örökség, a kóser

előírások, a pénteketek és a szombatok, az ünnepek a nélkülözés és gazdagság világát menti ki a feledésből, a „tűnő évek” emlékezetkihagyásaiból. Van valami titokzatos misztika és valami ellenállhatatlan nosztalgia Singer emlékezetében. Éppen úgy, mint Danilo Kišnek ama könyvtárában. Ahol por lepi már a holtak enciklopédiájának kötetait, ahol a ki tudja, honnan jövő zuzat pókhálót sodor. A megőrzéssel együtt van, együtt létezik a feledés. Az enciklopédia köteteivel a börtön és a lánc, meg a por és a pókháló. Az elmúlással a feltámadás. Singer regényének ezt a titokzatos világát két irányból fenyegeti a megsemmisítés veszedelme, nyugatról Hitler híre és a zsidóüldözések, keletről Sztálin börtöneinek, a letartóztatásoknak és kínzásoknak, a mindenemű Kolimáknak és Szibériáknak a veszedelme. Egyre erősebb a kettős veszedelem szorítása, egyre kevesebb az esély a menekülésre. Cucik Amerikába mehetne, de marad Sosa mellett, a múltja, az emlékei, a gyerekkor mellett, megkísérli a lehetetlent, megkísérel visszafelé lapozni a történelemnek csak előrelapozható könyvében. Az életén végzi ezt a kísérletet. Mint a gettó megannyi más jiddisül és héberül beszélő zsidója. Csakhogy nincs menekvés.

A családi hagyomány, a gyerekkori emlékek megőrzésének szándéka, a házasság, amit senki sem tud megérteni, a sok sikertelenség és ezzel együtt az élet felkínálta lehetőségek, az Amerikából hangzó, cseppet sem vonzó felhívás a túlélésre tölti ki a személyes életet, ezt a kiút nélküli mozdulatlanságot, amely éppen azért forog a külső körülmények folytán veszélyben, mert mozdulatlan és megoldhatatlan, mert racionálisan nem rendezhető el, mert csak az irracionális erők hatására születhet döntés például egy olyan közösség mellett, a halálra ítélt varsói zsidó kisebbség mellett, ami semiképp sem biztosíték a túlélésre. Az emlékezés választásával a halál választása történik meg. A feledés választása nyújthat csupán esélyt a túlélésre. De miféle esély ez? Választható ugyan, ám aligha vállalható. A regény megtagadása lenne. Lemondás volna arról a helyről, annak a helynek a megtalálásáról, ahol mindent megőriznek. Csak az élheti túl, aki nem hajlandó belépni a holtak enciklopédiáját őrző könyvtárba.

Singernek korábban kiadott *Szerelem és száműzetés* (1991) című, visszaemlékezéseket tartalmazó könyve deríthet fényt *A gettó lánya* önéletrajzi vonatkozásaira. Márpedig ez a regény csak annyiban tekinthető önéletrajznak, amennyiben az író szellemi fejlődésének hiteles rajzát adja, amelyre közvetve az irodalom – egészen konkrétan – a regény értelmének megértéséhez vezet el, és csak közvetve, ennek a tapasztalatnak a nyomán, az életrajz, a személyes élet megértéséhez. *A Szerelem és száműzetés* előszavában Singer azt mondta, hogy egy „teljes élettörténet” „végtelenül unalmas és végtelenül hihetetlen lenne”. A holtak enciklopédiája ilyen „teljes élettörténeteket” tartalmaz, ezért nyújt csak a kivételeseknek gyönyörűséget. Így a halandók számára marad a regény. Ami szintén „teljes élettörténet”, ám csak akkor számíthat érdeklődésre, ha regényként értelmes. „Végtelenül hihetetlen”, hogy ez lehetséges. Éppen annyira hihetetlen, mint az az elmélet, hogy visszafelé is lehet lapozni a történelem könyvében. Hogy helyre lehet hozni az univerzum feledésnek mondott hibáját.

A regény olyan „világkönyv”, ami gátat vethet a feledésnek, tehát felérhet a holtak enciklopédiájának köteteivel. A regény a szerelem és a száműzetés gettója. A gettó műfaja.

BÁNYAI János

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

I. NEMZETKÖZI GRAFIKAI BIENNÁLE, GYŐR

A múlt év végén bemutatásra került nemzetközi kiállítás, a grafika legszélesebb fogalmi jelentését alapul véve, tabula rasaként értelmezhető. Véglegesen lezár egy korszakot, amelyben előírták, mit érdemes szeretnünk, milyen grafikusművészet tetsszen nekünk, s tiszta helyzetet teremt egy új nemzetközi grafikai fórum számára, amely a műfaj mindenkori helyzetét hivatott objektíven szemléltetni.

Az első győri biennálén az egyedi rajztól az eredeti és sokszorosító grafikán át az elektrografikáig, a hagyományos szemléletű művektől a modern vagy posztmodern törekvésekig, a különböző stílusjegyek integrálására törekvő, vagy a legújabb technikai vívmányokat alkalmazó, intermedialis és multidiszciplináris kísérletekig a legkülönbözőbb egymás mellett élő elképzelésekkel találkozhattunk.

A demonstratív szándék azt a célt szolgálta, hogy megalapozzon egy szabad grafikai fórumot, amely a műfaj lehető legszélesebb spektrumát mutatja, szinte korlátlan megoldási lehetőségeket, tartalmi, technikai és stílusi gazdagságot, s ahol pusztán a minőség és nem a művekből áradó szemlélet vagy adott technikai kötöttség határozza meg a kiállításon való részvételt.

Ez a minőség szempontúság első alkalommal még nem jelent maximális és egyenletesen kiemelkedő színvonalat, az azonban mindenképpen pozitív eredményként könyvelhető el, hogy a harmincegy országból jelentkező százkilencven művész alkotásai egytől egyig hiteles, autonóm művek. Többségük alapos technikai, mesterségbeli felkészültséget, tartalmi-formai igényességet és alkotójuk tehetségét tükrözi.

Kiemelkedően jól szerepeltek a dél-koreai, belga, holland, bolgár, jugoszláv, lengyel és görög művészek, jóllehet alkotásaik nem jellemzik átfogó teljességgel saját nemzeti kortárs grafikáját.

Ez mondható a magyar anyagról is, amit a legismertebb, színvonalas grafikusok tartózkodása miatt a pályakezdő és főiskolai hallgatók, valamint többnyire más műfajban tevékenykedő művészek és főleg friss szemléletű elektrografikusok művei tesznek mégis figyelemre méltóvá.

A legtöbb tradicionális megoldást a szovjet és román művészek munkái tartalmazzák.

A három helyszínen bemutatott kiállítási anyagot nehéz volt együtt látni s azonos mércével megítélni, jóllehet a műfajcsoportok szerinti tagolás megkönnyítette a tájékozódást. A legtöbb kiemelkedő alkotást a sokszorosító grafikák és elektrografikák között találhattuk.

A zsűri tizenegy művészt javasolt díjazásra. Rainer Junghannsot (Németország) a grafika tiszta eszközeivel létrehozott, szuggesztív erejű szénrajzaiért. Claude Sinte-ot (Belgium) misztikus hangulatú, leheletfinom belső történésekkel érzékeny felületekben megjelenítő borzolásaiért. Joseph Kadart (Franciaország) a xerográfia műfaji sajátosságait a legbravúrosabban érzékeltető és szintetizáló elektroreliefjeiért. Koronczai Endrét (Magyarország) nagyfokú művészi koncentráltással megoldott, szigorú geometriai kompozícióiért. Borgó György Csabát (Magyarország) jó színvonalú, teozofikus víziókat sugalló szitanyomataiért. Szőnyi Krisztinát (Magyarország) mail art parafrázisként értelmezhető, szellemes és tökéletes kivitelezésű grafikáiért. Pierluigi Vannozzit

(Olaszország) műves xerografikáiért. Lida van der Vlist-Strenget (Hollandia) kisméretű, monumentális erejű, tiszta kompozíciójú fanyomataiért. Perneczky Gézát (Németország) a mail art és a konceptuális művészet tanulságait ötvöző, intellektuális grafikaértelmezéseieért. Pavel Verest fotóval kombinált, őszinte hangvételű, realista szemléletű alkotásaiért (Románia). Halbauer Edét (Magyarország) tragikus alapélményt expresszíven kifejező, igényes elektrografikáiért.

Mindezen alkotások mellett feltétlenül a legjobbak között említhetők Budahelyi Tibor izgalmas kísérletei a grafika és szobrászat elemeinek összekapcsolására (fémlapokkal és forgáccsal kombinált újkonstruktív szellemű rajzok), Park, Young-Ha, Choi, In-Sun meditatív, ugyanakkor rendkívül érzékeny, finom részletekben gazdag grafikái, Yoon, Hyo-Joon klasszikus élményt nyújtó, szinte illatot árasztó, gyönyörű virágkompozíciói, Toshio Yoshizumi japán kulturális hagyományokat továbbörökítő, virtuóz rézkarcai, Elfi Schuselka és D. Capobianco derűs színvilágú, könnyed és elegáns kivitelezésű lapjai, Penovác Endre gesztusrajzra emlékeztető, szálkás-vonalas megjelenésű, érzékletes ceruzakompozíciói, Zdenka Požaić és Ujvárossy László népies-archaizáló, nemzeti sajátosságokat korszerű nyelven megjelenítő linómetszetei, Victor Paunov mitologizáló, szépen felépített litográfiái, Manya Vapstarova ikonszerűen szűkszavú portréi, Andrzej Zatecki klasszikus vonalvezetésű, szürrealista, Horst Sakulowski mesterien megoldott, romantikus víziói, Jan Hoffman dinamikus lendületű, archaizáló-konstruktív rézkarcai, Robert Jančović különös világot megelevenítő, fantasztikus-szürrealista alkotásai, Sonia Landy Sheridan a tér filozófiai problémáit feszegető komputergrafikái, Puggerro Maggi kifinomult színvilágú, visszafogott elektrografikái, Jean Mathiaut konzekvens és mesterien kivitelezett elektrografika-leképezései, Blazeovsky Trajce mágikus tárgyakat idéző, sejtelmes foltnaratói, Torben Heron létkérdéseket feszegető, igényes rézkarcai, Tonia Nicolaidou végtelen harmóniát árasztó, domborítással kombinált szitanyomatai.

A színvonal – első rendezvényhez mérten – kétségkívül jónak mondható. A fiatalok nagyszámú részvétele a továbbfejlődés garanciája is egyben, amit a rendezvény nyilvános nemzetközi pályázattá szélesítése fokozhat. A szokatlanul magas fődíjak, az anyagi bázist jelentő Oxigén-Biennálé Alapítvány létrehozása, a részvételi díj fejében itt maradó művekből megalapozandó nemzetközi grafikai gyűjtemény, s annak folyamatos bővítése művészek, szervezők és a rendezvénynek helyet adó város számára is megfelelő feltételeket jelenthet a folytatáshoz.

N. MÉSZÁROS Júlia

KRÓNIKA

A VERSEK ÉVE 1991 BEMUTATÓJA – A folyóiratunk január-februári számában megjelent *Versek éve 1991* anyagát mutatták be február 21-én az Újvidéki Színház Vendégeink műsora keretében szép számú érdeklődő előtt. Az esten Bori Imre főszerkesztő tartott bevezetőt, aki a versenyagról beszélve azt emelte ki, hogy a költők kivétel nélkül igaz tanúként tettek vallomást önmagukról és rólunk, mindannyiunkról, mert „a versek mindenekelőtt versek, a költői mesterség szabályai szerintiék, így azután e tekintetben is korunk színvonalán állanak, mert ez a századvég elvetette az irányköltszet eddig ismert és gyakorolt változatait, és a politika szolgálata helyett az ember létezésének mai lehetőségeit méri. Mértékei egyetemesekek, mert azok az érzések és vélekedések is azok, amelyek a költői szóba foglaltattak. Méltók tehát a reménytelen remény mai pillanatához, s ennek tudata hatja át a verssorokat”. A *Versek éve* anyagát Toldi Éva értékelte (elhangzott méltatása a Kérdések és Válaszok rovatunkban olvasható), majd pedig költők és színeszek felváltva szólaltatták meg az új verseket. A szerzők közül Pap József, Tolnai Ottó, Ladik Katalin, Jung Károly, Guelmino Sándor és Kubát Gábor tolmácsolta költeményét, a színeszgyűjtésből pedig fellépett Ábrahám Irén, N. Kiss Júlia, Szilágyi Rövid Eleonóra, Tényi Edit (f. h.), Soltis Lajos, Magyar Attila (f. h.), Banka Livia, Káló Béla (f. h.), Mezei Zoltán (f. h.) és Vukosavljev Iván (f. h.). Az est házigazdája Franyó Zuzsa volt.

FEST '92 – Február elején Belgrádban megrendezték a hagyományos nemzetközi filmfesztivált, a FEST-et. A tavaly megújult szemle főszelektora ezúttal is Nebojša Đukelić ismert filmszakértő volt, aki arra törekedett, hogy most is a legfrissebb és legjelentősebb alkotásokkal ismertesse meg a hazai közönséget. A nehéz gazdasági körülmények és a háborús viszonyok közepette megtartott fesztivál a vártnál jobban sikerült, sőt a szakértők véleménye szerint még túl is tett a sokéves átlagon. A szemlét Gordan Mihic filmforgatókönyv-író nyitotta meg, majd a jelenleg Párizsban forgató Emir Kusturica üdvözölte a filmkedvelő közönséget, amelynek soraiban a meghívott vendégek között olyan jeles filmrendezők is szerepeltek, mint Jim Jarmush és Nyikita Mihalkov. Rendhagyó módon hazai alkotással vette kezdetét a fesztivál, Srdan Karanović *Virdžina* című filmjét vetítették, amely a népi hiedelemvilágból merítette témáját, s arról szól, hogy a babona szerint átok sújta azt a családot, amelyben nincs fiúgyermek az utódok között, ezért a legkisebb leányt fiúvá nevelik. A filmet számos külföldi fesztiválon bemutatták, főszereplőjét, a naturscsik Keller Mártát pedig Felixdíjjal jutalmazták alakításáért. A FEST gazdag repertoárjából megemlíthetjük Lars von Trier *Európa* és Jim Jarmush *Éjszaka a földön* című alkotását, s a hazai közönség többek között Ridley Scott *Thelma* és Louise, Wim Wenders *A világ végéig* és Nyikita Mihalkov *Urga* című munkáját láthatta, valamint bemutatták Szabó István új, *Találkozás Venusszal* című filmjét is.

ELHUNYT OLAJOS MIHÁLY – Február 25-én hetvenkét éves korában Újvidéken elhunyt Olajos Mihály művelődési dolgozó, aki a háború utáni években több fontos társadalmi tisztséget töltött be, többek között tagja volt az akkori Vajdasági Magyar Kultúrszövetségnek is. Ő jegyezte folyóiratunkat, a *Hidat* is 1948 és 1950 között, azután a Testvériség-egység Könyvkiadó Vállalat, majd 1959-től az Újvidéki Rádió igazgatója volt. Közvetlenül halála előtt folyóiratunk részére megírta visszaemlékezését a pontosan harminc évvel ezelőtti Pali-csi Magyar Ünnepi Játékokról, amelyet következő számunkban közlünk.

MEGHALT PINTÉR LAJOS – Tragikus hirtelenséggel távozott Pintér Lajos humorista. 1940-ben született a bánáti Padén, 1956-tól az Ifjúságban dolgozott, 1958-tól haláláig az Újvidéki Rádió munkatársa volt, a rádió szatirikus műsorait szerkesztette. Kötetei is többnyire a szatíra műfajához kötődnek: *Mélyvíz* című ifjúsági regénye (1974), a *Van benne valami* című, humoreszkeket tartalmazó kötete (1974), a *Bolondkocsi* (ifjúsági regény, 1977) és a *Purgatórium* (regény, 1981). Tavaly jelent meg *Magyarzó Pistike messiái* címmel utolsó kötete.

KÖNYVAJÁNDÉK A MAGYAR TAN-SZÉKNEK – Őszi István, a Magyar Köztársaság belgrádi nagykövete és Kristóf Lázár kultúrattasé mintegy ötszáz könyvből álló ajándéksomagot nyújtott át az újvidéki Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetének. A Budapestről kapott adomány – mint azt köszönőbeszédében Papp György hangoztatta – nagy úrt pótol, hiszen az ajándéksomagok nemcsak új kiadványokat tartalmaznak, hanem olyan régi vagy ritka példányokat is, amelyekre nagy szükségük van a tanároknak és a hallgatóknak egyaránt.

FARAGÓ ATTILA NYERTE A DRÁMAPÁLYÁZATOT – Az Újvidéki Színház és a 7 Nap múlt év nyarán meghirdetett drámapályázatát Faragó Attila egyetemi hallgató nyerte A Lappangó című drámájával. A második díjat az Átvett álmok című jeligés szöveg érdemelte ki, nyertese ez ideig még ismeretlen, a harmadik díjat Szabó Palócz Attila, az Újvidéki Színművészeti Akadémia hallgatója kapta Játssz el nekem a... című munkájáért. A Bori Imre, Franyó Zsuzsa és Csordás Mihály összetételű zsűri

által díjazott drámákat a színház műsorra tűzi, Faragó Attila pályaművét pedig a *Hid* is közli.

NAGY JÓZSEF KÍSÉRLETI FILMJE KANIZSÁN – Február derekán a kanizsai ifjúsági otthonban videokazettáról bemutatták a Párizsban élő Nagy József modern jelrendszerre épülő *Tractatus Bestialis* című kísérleti kisfilmjét. A film, amelyet a Jancsó-filmek operatőre, Kende János fényképezett, s szerepeit vajdasági színészek játsszák – Döbrei Dénes, Magyar Attila, Bicskei István –, egy eltévedt szabadcsapatról szól, s így metaforája itteni helyzetünknek. A filmhez, amelyben három nyelven, magyarul, olaszul és franciául beszélnek, Tickmayer István írt zenét.

AZ ÚJVIDÉKI SZÍNHÁZ BÉCSBEN – Február közepén Bécsben vendégszerepelt az Újvidéki Színház. A Theater beim Auersperg nevű zsebszínházban léptek fel Müller Péter *Szomorú vasárnap* című kamaradarabjával. Mindhárom esten telt ház előtt játszott az együttes: Gálfi László, Biszák Júlia és Izelle Károly. Az Újvidéki Színház a Soltis Lajos rendezte darabbal a bécsi bemutatód után meghívtat kapott a burgenlandi Eisenstadtba, valamint három magyarországi városba, Sárovrára, Szombathelyre és Sopronba.

DÍJAK, ELISMERÉSEK – Legutóbbi számunkban arról adtunk hírt, hogy Milisav Savicnak ítélték oda a múlt év legjobb regényéért járó díjat *Hleb i strah* (Kenyér és félelem) című könyvéért. Időközben azonban a szerző visszautasította a díjat, mégpedig azért, mert odaítélését követően a *NIN*-ben egy őt is kompromitáló frás jelent meg Momčilo Selic tollából. A polemikus hangú frás egyébként nagy vihart kavart a szerb szellemi életben, a közvélemény pedig megoszlott annak megítélésében, hogy az fró helyesen cselekedett-e, amikor emiatt a díjat visszautasította.

A Vajdasági Íróegyesület a saját tagsága díjazására alapított életműdíjat Pavle Popović költőnek ítélte oda. Ugyanez a testület a múlt év legjobb vajdasági könyvévé Jovan Delić *Harzarska prizma* (Kazár prizma) című tanulmánykötetét nyilvánította, a műfordítók közül pedig Vickó Árpádot díjazta Konrád György *A városalaptól* című regényének szerb nyelven való tolmácsolásáért.

Az újvidéki Matica srpska az 1991. esztendő legjobb verseskönyvéért járó díjat Milosav Tešić költőnek ítélte oda a *Ključ od kuće* (A ház kulcsa) című verseskötetért, amelyet ugyanez az intézmény jelentetett meg. Tešić ezzel a kötetével elnyerte a Branko Miljković-díjat is.

Jovan Bikicki újvidéki festőt békedíjban részesítette az egyesült államokbeli Albert Einstein-alapítvány.

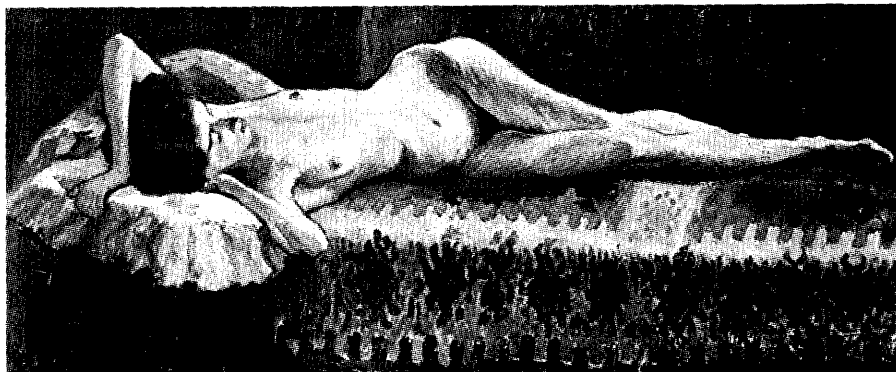
BELA DURANCI FORUM-DÍJA – A Forum Képzőművészeti Díj zsűrije (Baráth Ferenc, Csernik Attila, Maurits Ferenc, Náray Éva és Sava Stepanov) a múlt évre szóló Forum Képzőművészeti Díjat Bela Duranci szabadkai művészettörténésznek, a *Híd* képzőművészeti kritikusának ítélte oda. Az ismert esztéta tavaly megjelentette a vajdasági művésztelepek történetét feldolgozó könyvét, valamint monográfiát Irt Stipan Kopilovićról és Streitmann Antalról, közzétette képzőművészeti kritikáit tartalmazó kötetét, és sajtó alá rendezte újabb képzőművészeti monográfiáját Pechán Józsefről.

EX-ÚJ SYMPOSION A LÁTHATÁRON – A Magyar Szó értesülései szerint Ex-Új Symposion címmel Veszprémben új folyóiratot indítanak a jelenleg ott tartózkodó, többnyire fiatal vajdasági magyar írók. E hír szerint február elején egy veszprémi alapítványgyűlésen jelentették be az új folyóirat támogatásának le-

hetőségét. A lap koncepciójáról azt mondták, hogy minden eddigi *Symposion*-nemzedék közreműködésére számítanak, sok délszláv anyagot közölnének, és a nálunk megjelenő *Új Symposion*nal szorosán kívánnak együttműködni, de abban a reményben, hogy az új lapot mihamarabb haza tudják hozni. Az új folyóirat menedzser szerkesztője Bozsik Péter, a szerkesztőség tagjai pedig Ladányi István, Sebők Zoltán, Balázs Attila, Kalapáti Ferenc és Horváth Ottó.

Az információhoz tartozik, hogy Beszédes Istvánt az ősz folyamán Bozsik Péter váltotta fel az *Új Symposion* főszerkesztői posztján, az ő távozása után pedig a folyóirat szerkesztőbizottságának javaslatára a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat igazgatóbizottsága Papp Tibort nevezte ki ügyvezető főszerkesztőnek, akinek a szerkesztésében már megjelent két szám, s biztosítottak az anyagi feltételek a lap további kiadásához is.

AZ IFJÚSÁGI ÉS RÉTEGLAPOKRÓL – Februárban az újvidéki Ifjúsági Tribünön négy ifjúsági lap és folyóirat mutatkozott be legújabb számaival. Papp Tibor az *Új Symposion*-t, Sáfrány Attila a *Tálot*-t, Bordás Tímea a Magyar Tanszék védnöksége alatt megjelenő *Új-vidéki Műhely* c. lapot, Zoran Sećerov pedig a megújult *Képes Ifjúság*ot ajánlotta az olvasók figyelmébe. „Négy újság közül választhat ma a fiatalabb nemzedék, érdeklődésétől függően, lépni kell és fordulni, ha mozdul a világ” – szögezték le a beszélgetésen.

- Herceg János*: Régi dolgainkról (VI.) 198
Molnár Csikós László: A nyelvi norma alkalmazhatósága 207

KRITIKAI SZEMLE

K ö n y v e k

- Bányai János*: „Nem dalolunk” (*Vas István Alexandriában*) 211
Thomka Beáta: Duna menti bagatellek (*Esterházy Péter: Hahn-Hahn grófnő pillantása*) 216
Bence Érika: Elmulasztott lehetőségek (*Beder István: Szomjúság földje*) 219
Bence Erika: Volt egyszer egy szerelem (*Monoszló Dezső: A szerelem öt évszaka*) 221
Sárvári V. Zsuzsa: Vallomás az életről (*Nagy Olga: Gyónás*) 223
Bányai János: A regény „világkönyv” (*Isaac Bashevis Singer: A gettó lánya*) 225

K é p z ő m ű v é s z e t

- N. Mészáros Júlia* (Győr): I. Nemzetközi Grafikai Biennále, Győr 228

KRÓNKA

A Versek éve 1991 bemutatója; FEST '92; Elhunyt Olajos Mihály; Meghalt Pintér Lajos; Könyvajándék a Magyar Tanszéknek; Faragó Attila nyerte a drámapályázatot; Nagy József kísérleti filmje Kanizsán; Az Újvidéki Színház Bécsben; Díjak, elismerések; Bela Duranci Forum-díja; *Ex-Új Symposion* a láthatáron; Az ifjúsági és réteglapokról 230

Számunkat Pechán József munkáival illusztráltuk

*A Versek éve 1991 bemutatóján
az Újvidéki Színházban*

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. 1992. március. Kiadja a Forum Lap- és Könyvkiadó, Nyomdaipari Közvéllalat. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/611-300, 602-es mellék. – Szerkesztőségi fogadóóra csütörtökön 10-től 12 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető a 65700-601-14861-es zsrószámára; előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön egy évre 1000 dinár, fél évre 500 dinár. Egyes szám ára 100, kettős szám ára 200 dinár; külföldre egy évre 2000 dinár, fél évre 1000 dinár. Külföldön egy évre 12, fél évre 6 dollár. – A szedés a Híd szerkesztőségében készült. – Tördelőszerkesztő: Bozsoki László. – Készült a becsei Lux Color Printing Nyomdában. – A Köztársasági Oktatási és Művelődésügyi Titkárság véleményezése alapján a kiadványt háromszázalékos adó terheli.